

Förtätningens inverkan på grönområdena vid Skånes Universitetssjukhus i Malmö -sjukt värdefulla grönytor att ta vara på

EVA MOLANDER OCH MIKAELA WENNSTRÖM

Förtätningens inverkan på grönområdena vid Skånes Universitetssjukhus i Malmö
- sjukt värdefulla grönytor att ta vara på

The impact of densification on the green areas of Skåne's University hospital
- health benefiting green spaces

EVA MOLANDER OCH MIKAELA WENNSTRÖM

Handledare: Caroline Dahl, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr handledare: Christine Haaland, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Carola Wingren, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr examiner: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0775
Program: Landscape Architecture - Master's Programme

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2016
Omslagsbild: Eva Molander
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Förtätningens följder, grönstrukturplanering, hälsofrämjande miljöer, utemiljö, sjukhuspark, gestaltungsaspekter, Skånes Universitetssjukhus

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

SAMMANFATTNING

Detta examensarbete handlar om hur förtätning kan komma att påverka grönytor samt grönytors betydelse för människans välbefinnande. Vi har också konkret studerat grönytor vid Skånes Universitetssjukhus, och ger förslag på hur en av dessa grönytor kan vidareutvecklas. Förtätning anses idag vara en hållbar strategi för att möta urbanisering och tillväxt. Det finns fördelar med förtätning, men det uppkommer också problem och utmaningar vid planering och genomförande av en tät stad. En utmaning är utveckling och förvaltning av nya och befintliga grönområden. Det finns en risk att förtätning innebär en försämring eller förlust av sådana områden. Grönområden har stor betydelse för hur människor upplever sin närmiljö, men den faktorn kommer ofta i skymundan i stadsförtättningsprocessen. För att upprätthålla en god livsmiljö i staden är det viktigt vid förtätning att även ha fokus på att förbättra kvaliteten på befintliga grönområden, öka tillgängligheten till dem och skapa nya gröna områden. Studier har visat att människor som har tillgång till grönområden i sin närmiljö har bättre allmän och psykisk hälsa och färre hälsoproblem än de utan. Att vara omgiven av rik och varierad växtlighet har flera mätbara effekter så som snabbare återhämtning vid sjukdom, sänkning av blodtrycket, minskad stress och ökad koncentrationsförmåga. Det är därför värdefullt med bra grönytor i sjukhusmiljö. Många sjukhus är belägna både i närheten av och inne i städer vilket kan innebära en begränsad tillgång till grönområden. Sjukhusområden har historiskt sett genomgått många utbyggnader och förtätningar långt innan den "allmänna förtättningsstrategin" uppkom. Skånes universitetssjukhus, SUS, i Malmö har under sin drygt 100-åriga historia genomgått en drastisk förvandling från ett mindre lasarett beläget i en park i stadens utkant till ett stort universitetssjukhus placerat mitt i staden. Just nu pågår ytterliggare en förtätning av norra SUS, som även kommer att påverka befintliga grönytor i det området. Ambitionen från regionen och kommunen är också att skapa grönområden i området med hög kvalitet. I examensarbetet ingår en fallstudie och analys av grönområdena i SUS norra del, och ett mer detaljerat gestaltungs-förslag för en utvald del av samma område.

ABSTRACT

This thesis discuss how densification may affect green spaces and the importance of green spaces to human well-being. Specifically, we have studied the green space at Skåne University Hospital and provide suggestions on how one of these green areas can be further developed. Currently, densification is considered a sustainable strategy to address urbanization and growth. There are advantages to densification, however it can also lead to problems and pose unique challenges in the planning and implementation of a dense city. Green areas are important to how people perceive their immediate environment but this factor is often overlooked in the urban densification process. To maintain a high standard of living in the city, it is important to also focus on improving the quality of existing green areas by expanding access in addition to creating ones. Studies have shown that people who have access to green areas in their neighborhood have better physical and mental health as well as fewer health problems generally versus those without such access. Being surrounded by rich and varied vegetation has several measurable benefits such as faster recovery from disease, lower blood pressure, reduced stress and increased concentration. Therefore, it is valuable to have good green areas in and round the hospital environment. Many hospitals are located both near and within cities, which can mean limited access to green spaces. Hospital areas have historically undergone many expansions and consolidations long before the "general densification strategy" was developed. Over its more than 100-year history, Skåne University Hospital, SUS, in Malmö has undergone a drastic transformation from a small hospital located in a park on the outskirts of the city to a large university hospital located in the middle of the city. Currently, further densification of northern portion of SUS will affect the existing green space in that area. In addition, the municipality and regional government has an objective to create high-quality green spaces. This thesis includes a case study and analysis of the green areas in the northern part of SUS and offers a more detailed design proposal for a selected portion of the same area.

FÖRORD

Detta examensarbete avslutar vår utbildning Landscape Architecture - Master's programme vid Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp. Ämnesvalet gjordes utifrån vårt intresse för hur grönområden påverkar staden och människors hälsa, samt balansen av förtätning i koppling till grönstruktur. Examensarbetet har gett en möjlighet att tillämpa kunskap och intresse för naturens betydelse för människans hälsa och återhämtning genom ett gestaltungsförslag för en del av Skånes Universitetssjukhus i Malmö. Vi har varit två som skrivit detta arbete vilket varit roligt och stundvis utmanande, men som i slutändan berikat oss med ny kunskap.

Vi vill tacka dem som hjälpt till att vägleda och stötta oss under arbetets gång:

Våra handledare Caroline Dahl och Christine Haaland som väglett oss och konstruktivt granskat vårt arbete.

Alla intervjupersoner: Ingrid Trollås, Camilla Lundgren, Klas Göran Björk, Carina Lindeberg, Gun Fredriksson, Paul Hansson och Åsa Eneroth. Dessa möten har vidgat vår förståelse för Skånes Universitetssjukhus och hela dess planeringsprocess.

Våra vänner och familjer som har stöttat oss under hela arbetets gång.

Eva Molander och Mikaela Wennström
Alnarp, maj, 2016

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	11
Bakgrund	12
Mål och syfte	14
Frågeställning	14
Avgränsning	15
Begreppsförklaring	15
Material och metod	16
FÖRSTUDIE	23
Staden och förtätning	24
Staden ur ett hälsoperspektiv	31
Gestaltning av kvalitativa utemiljöer vid sjukhus	36
Skånes Universitetssjukhus i Malmö	42
Slutsatser från förstudie	66
INVENTERING OCH ANALYS	69
Områdeskarta	70
Stråk, entréer och torg	72
Barriärer och landmärken	74
Offentligt/privat	76
Markanvändning	78
Grönstrukturella sammanhang	79
Grönstrukturen på SUS	80
Platsanalys av valt område	92
Steg 1 i QET- tabellen	94
Steg 2 i QET- tabellen	105
GESTALTNINGSFÖRSLAG	109
Steg 3 i QET- tabellen	110
Gestaltningssprogram	113
Förslag till gestaltning	114
Illustrationsplan	115
Sektion av Hälsoparken	116

Framsidan av administrationsbyggnaden	117
Entré till vårdcentralen	118
Växtförslag	119
Växtförteckning	123
Planterings och utrustningsplan	126
Markplaneringsplan	129

DISKUSSION 130

Förtätningens följder	131
Utemiljön och dess betydelse	133
Material och metod	134
Inventering och analys	135
Gestaltningsprocessen	136
Diskussion kring att ha varit två personer tillsammans i arbetet	136
Resultat/slutsatser	137
Framtidsutsikter	137

REFERENSER 138

Tryckta källor	139
Elektroniska källor	143
Icke publicerat material	144
Figurförteckning	145
Bilagor	149

INLEDNING

I det här avsnittet presenteras bakgrund och problemformulering till arbetet, betydelsen av utemiljöer för människan och en kort presentation av Skånes Universitetssjukhus i Malmö och vad som planeras att göras på området. Därefter följer syfte och mål med tillhörande frågeställning. Efter detta presenteras material och metod och på vilket sätt dessa kommer att användas i arbetet.

BAKGRUND

Förtätning är ett högaktuellt ämne inom dagens stadsplanering och anses vara en långsiktig hållbar stadsbyggnadsstrategi. Det som eftersträvas är en tät stad med hög densitet av bostäder, utveckling av kollektivtrafik och en ökad tillgänglighet för fotgängare och cyklister (Burton 2000, 1969). Idag är över hälften av världens befolkning bosatt i tätorter vilket beräknas att stiga till 66% år 2050 (United Nations 2014, 1). För att kunna möta urbaniseringen och tillväxten förtätas redan urbaniserade områden och kan därmed spara natur- och jordbruksmark. Detta genomförs bland annat genom tillbyggnader, påbyggnader eller rivning och nybyggnad med högre exploatering (Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 5). Förtätning som strategi har fått växande stöd under de senaste åren och ses som en motreaktion till den förgångna trenden "urban sprawl" där bil-orienterade städer utglesades med ineffektiv markanvändning vilket har bidragit till negativa miljöeffekter (Burton 2000, 1969).

Trots tydliga fördelar med att använda förtätning som strategi uppkommer flera olika problem och utmaningar i samband med genomförandet och planeringen av en tät stad. En av dessa utmaningar är utvecklingen och förvaltningen av både befintliga och nya grönområden. Det finns tendenser till att stadsförtättningsprocesser kan bidra till en försämring eller förlust av grönområden som i många fall underprioriteras vid planeringen. Förlusterna kan exempelvis ske vid borttagande av park, gatuträd eller annan grönska för att ge plats för nya bostäder eller VA-anläggningar, utan att ersätta med annan grönska (Jim 2004, 312; Haaland & Konijnendijk van den Bosch 2015, 762f). Utvecklingen ter sig olika beroende på varje enskilt förtättningsprojekt och i vissa fall har man lyckas behålla eller till och med utvidgat grönområden medan i andra fall har grönområden fallit bort (Jim 2004, 317). Tillhandahållandet av grönområden vid förtättningsprocesser kan vara en utmaning speciellt eftersom det i allmänhet finns få förslag på hur grönområden kan planeras och bevaras (Haaland & Konijnendijk van den Bosch 2015, 760). Utformningen av dessa platser har stor betydelse för hur invånare upplever sin närmiljö. I en förtätad stadsmiljö är koncentrationen av människor hög vilket i sin tur medför ett ökat tryck på de grönområden som finns tillgängliga. För att möta framtida behov och upprätthålla en god livsmiljö är det därför viktigt att fokusera på att förbättra kvaliteten på befintliga grönområden, öka tillgängligheten till dessa eller skapa nya (Byrne & Sipe 2010, 4). En stad kan inte förtätas hur mycket som helst utan det finns en gräns där livsmiljön inte längre kan leva upp till människans förväntningar. "Högre täthet innebär endast högre attraktivitet om en god livsmiljö kan upprätthållas" och det är viktigt att inkludera grönstrukturen som en grundläggande del vid förtätning eftersom stadens utemiljö skapar förutsättningar för ett livskraftigt stadsliv (Stähle 2005, 3f).

Många studier har gjorts för att mäta och undersöka förhållandet mellan tillgång till grönområden i stadsmiljön och folkhälsan. Att vara omgiven av rik och varierad växtlighet har flera mätbara effekter så som snabbare återhämtning vid sjukdom, sänkning av blodtrycket, minskad stress och ökad koncentrationsförmåga. Studier har visat att människor som har tillgång till grönområden i sin närmiljö har rapporterat ha bättre allmän och psykisk hälsa och färre hälsoproblem än de utan (Steg et al. 2013, 51ff). För äldre människor blir närmiljön allt viktigare ju större vårdbehov de har. Utsikten från ett fönster för en person som inte kan ta sig ut kan vara mycket värdefull och det är viktigt för människan att följa händelseförlopp utomhus och uppleva ljud, luft och lukt (Bengtsson 2003, 13). Grönska har ansetts påverka människan i ett vårdande syfte i mer än tusen år och har syns i både asiatisk och västerländsk kultur. Un-

der 1700- och 1800- talet uppfördes hälsofrämjande anläggningar som sjukhus, kurorter och hälsobrunnar på landsbygden i parkliknande miljöer som erbjöd patienter vackra omgivningar att återhämta sig i. Anläggning av trädgårdar och parker i anslutning till sjukhusområden blev under 1900-talets början allt ovanligare. I samband med industrialiseringen gjordes flera stora framsteg inom medicinsk vetenskap vilket innebar mer fokus på effektiva infektionsfria vårdmiljöer anpassade till den nya tekniken (Ulrich 2002, 2). Under 1970-talet ökade urbaniseringen i Sverige och den offentliga välfärdspolitiken innebar att sjukvården, utbildningsväsendet och socialvården expanderade (Nilsson 2011, 117; 79f). Idag är många sjukhus belägna både i närheten av och inne i städer vilket kan innebära en begränsad tillgång till grönområden. Sjukhusområden har historiskt sett genomgått många utbyggnader och förtätning långt innan den "allmänna förtätningsstrategin" uppkom. I Sverige är det idag vanligt att använda sig av förtätningsstrategier för att få staden att växa inifrån vilket även sker vid utvecklingen av sjukhusområden.

Skånes universitetssjukhus, SUS, i Malmö är Sveriges tredje största universitetssjukhus och är centralt beläget i Malmö stad med nära anknytning till viktiga knutpunkter för kollektivtrafik. Sjukhuset har en lång historia av utbyggnader sedan det anlades 1896 och ser idag avsevärt annorlunda ut i förhållande till den ursprungliga utformningen. När sjukhuset först anlades fanns en tillhörande park med många exotiska träd. Sjukhusets norra del genomgår just nu ytterligare en utbyggnad och förtätning som planeras att vara färdigställd 2022. Region Skåne vill i samband med uppförandet av ny bebyggelse samtidigt fokusera på gestaltningen av de offentliga rummen och återinföra attribut från den ursprungliga parken (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 7ff; Region Skåne 2015). Den pågående utbyggnaden kommer att innebära att ett flertal befintliga byggnader rivs för att ge plats åt ny bebyggelse på sjukhusområdet. Region Skåne har och håller just nu på att uppföra ersättningsbyggnader för de hus som rivits och planeras att rivas i väntan på att en ny stor vårdbyggnad skall byggas. Därutöver planeras även en servicecentral, med ett utvecklat kulvertsystem under marken som är kopplat till andra delar av sjukhusområdet. Öster om den nya vårdbyggnaden planeras ett nytt parkområde som enligt Region Skåne förväntas bli "En vacker och läkande grön miljö som inbjuder till avkoppling och kontemplation" (Region Skåne 2015). I *Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper- Sjukhusområdet i Malmö* beskrivs Region Skånes målsättning vara att skapa en bra utgångspunkt för "Hälsofrämjande sjukvård i en Hållbar stadsmiljö" och belyser hur de jobbar för att skapa en tät, hållbar stad som alla kan ta del av:

"Malmö stad arbetar för en tät, grön och hållbar stad, där sjukhuset mitt i staden är en kvalitet att slå vakt om. Genom att öppna Sjukhusområdet med service och grönska till nytta för närboende och besökande kommer fler människor att röra sig i området och därmed ökar tryggheten" (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 5).

Figur 1: Skånes Universitetssjukhus placering i Malmö

SUS står inför ett omfattande förtätningsprojekt som kan komma att påverka befintliga grönytor i området på ett eller annat sätt. En av utmaningarna kan bli att möta ett ökat tryck på grönskan i och med utbyggnad och integrering med staden, och hur detta kan tas till vara på genom att skapa värdefulla grönområden med hög kvalitet.

MÅL OCH SYFTE

Det övergripande syftet med arbetet är att studera befintliga grönområden vid SUS, hur de har påverkats av tidigare förtätning, hur de används idag och hur de kan komma att påverkas av kommande förtätning. Vi vill få en överblick av vad som anses vara kvalitativa grönområden i sjukhusmiljöer samt hur dessa värden kan säkerställas vid förtätning.

Genom att studera planerna för hur SUS skall förtätas samt undersöka hur områdets grönsstruktur har förändrats av tidigare genomförda förtätningsprojekt vill vi uppmärksamma vilka svårigheter samt möjligheter som kan uppkomma. Detta gör vi genom att studera vilka beståndsdelar och funktioner som är önskvärda i grönområden i sjukhusmiljöer samt genom att använda SUS som ett studieobjekt för att undersöka hur området har påverkats av förtätningen.

Målet med examensarbetet är att koppla samman grönområdets kvalitet med förtätningens påverkan och använda denna kunskap för att ta fram ett gestaltungsförslag till en del av det norra området på SUS i Malmö. SUS är ett intressant studieobjekt eftersom det ursprungliga sjukhuset var beläget i en parkliknande miljö, men idag är det ett stort centrumnära sjukhus med bara ett fåtal grönområden kvar. Eftersom vald plats är en sjukhusmiljö kommer också frågeställningar kring utemiljöns betydelse för människans hälsa att beröras, dock utan att det är huvudsyftet med examensarbetet.

FRÅGESTÄLLNINGAR

1. Hur påverkas grönområdets kvalitet och kvantitet vid förtätning och hur kan dessa utformas i ett gestaltungsförslag så att de möter de krav som potentiella användare har?
  2. Vilka hälsofrämjande värden är viktiga att ha i åtanke när sjukhusnära grönområden utformas?
  3. Hur har grönområdenas kvalitet och kvantitet på SUS påverkats av förtätningen som skett där?
- 3a. Vilka kvaliteter är viktiga att bevara i SUS utemiljö?

AVGRÄNSNING

Denna studie fokuserar på resultaten av förtätning snarare än att undersöka huruvida förtätning som strategi är rätt metod för framtida utveckling. Arbetet är inriktat på individens upplevelse och möjlighet att använda sig av ett grönområde och undersöker grönområdets fysiska kvaliteter. Arbetet behandlar ekosystemtjänster med bland annat skönhetsupplevelser och rekreativsvärden i fokus. Ekosystemtjänster kan delas in i fyra olika kategorier beroende på vilken typ av tjänst de leverar: stödjande, reglerande, kulturella och försörjande. Vi belyser främst kulturella tjänster, som innefattar mötet mellan människan och miljö genom exempelvis estetiska, sinnliga och rekreativa upplevelser (Millennium Ecosystem Assessment 2005, 40ff).

Projektområdet för fallstudien omfattar hela det Norra sjukhusområdet som innesluts av vägarna: Carl Gustafs väg, Södra Förstadsgatan, John Ericssons väg samt Pildammsvägen. Gestaltningförslaget omfattar ett avgränsat område inom det norra området på SUS i Malmö. Valet av projektområde för omgestaltningen har gjorts utifrån en strävan att möjliggöra en högre detaljeringsnivå samtidigt som förväntad omfattning på examensarbetet kan hållas.

BEGREPPSFÖRKLARINGAR

Grönyta

En grönyta kan innefatta mindre platser av smala band eller sammanhörande remsor av grönska. Enligt SCB kan en grönyta definieras som allt grönt inom tätortsgränsen och motsvarar: villaområde med vegetation, hyreshus med vegetation, industri med vegetation, övriga byggnader med vegetation samt ej byggnader med vegetation. När obebyggda grönytor angränsar till varandra kan de grupperas till större områden, grönområden (SCB 2010, 5).

Grönområde

Ett grönområde är ett större område av park- och naturmark i närheten av och inuti städer och tätorter. Dessa områden är främst ämnade för rekreation och friluftsliv där växtligheten har en stor betydelse (Nationalencyklopedin 2016a).

Natur

Ordet natur har många olika betydelser och kan betraktas som ett komplicerat begrepp. Enligt nationalencyklopedin kan natur delas upp i två huvudgrupper:

“I den ena åsyftas den materiella världen i stort (i en extrem betydelse: allting) men särskilt den av människan (väsentligen) opåverkade omgivningen i form av växter, djur, landformer osv. I den andra åsyftas något (vanligen något levandes) grundläggande egenskap, väsen eller egenart” (Nationalencyklopedin 2016b).

I den här uppsatsen åsyftar natur till människans påverkan till omgivningen i form av växter, djur och landformer.

MATERIAL OCH METOD

Examensarbetet genomförs med metodologisk triangulering, vilket innebär att flera olika metoder används vid studie av ett specifikt problem. Att använda sig av multipla metoder ger forskare en bredare överblick av det undersökta ämnets frågeställning. Tanken är att resultaten från de olika tillvägagångssätten som används i en triangulering ska kunna styrka varandra (Yin 2007, 125ff).

Litteraturstudie

En litteraturstudie ligger till grund för den teoretiska delen av uppsatsen. Syftet med litteraturstudien är att skapa en förståelse för viktiga aspekter gällande grönområdets betydelse för människan och hur dessa kan påverkas vid förtätningsprojekt. Kunskapen från litteraturstudien används sedan som utgångspunkt för att analysera studieområdet, samt en vald plats för ett gestaltungsförslag. För att kunna ställa relevanta frågor vid intervjuer samt använda teorier vid fallstudien, behövs en pålitlig litteraturstudie.

Det finns alltid en grad av interpretation när en text blir läst vilket gör det viktigt att diskutera tillförlitligheten. Texterna/källorna från litteraturstudien kan ha flera betydelser och tolkningar beroende på vem som tolkar dem (Graneheim & Lundman 2004, 106). Litteraturen har samlats in genom sökning i vetenskapliga databaser så som Scopus, Web of Knowledge, Google Scholar, Primo, Sciencedirect och J-store. Vi har även gjort en dokumentstudie där vi studerat dokument producerade av bland annat Malmö stad, Region Skåne och svenska staten. Alla källor valdes utifrån trovärdighet, exempelvis granskade artiklar. Sökningar gjordes med sökord d.v.s. sökning av ämnesrelaterade ord som exempelvis grönområde, förtätning, gröonstrukturplanering, utemiljö, hälsofrämjande miljöer, hälsoträdgård, sjukhusparker och Skånes Universitetssjukhus.

Fallstudie

Arbetet innehåller en fallstudie av den norra delen av SUS i Malmö med fokus på planerad utbyggnad och nuvarande grönytor. Syftet med fallstudien är att observera en eller några förekomster för att skapa en djupgående redogörelse av förhållanden, erfarenheter eller processer som påträffas i detta enskilda fall (Denscombe 2009, 59). Styrkan i att genomföra fallstudier ligger i att flera olika typer av metoder kan användas. Vi har tagit hjälp av utarbetade teorier för att analysera fallstudieområdet (Yin 2007, 125ff).

Intervjuer

Arbetet innehåller kvalitativa semistrukturerade intervjuer som en del i underlaget. Fördelen med intervjuer är att de kan producera mer djupgående data och kan ge forskaren nya insikter från de nyckelpersoner som intervjuas (Denscombe 2009, 267). Semistrukturerade intervjuer passar bäst vid kvalitativa studier eftersom de intervjuade har tillfälle att komma in på nya spår och skildra saker som sedan tidigare inte varit i åtanke för arbetes författare (Bryman 2008, 412ff). En kvalitativ intervjumetod är även passande för att få svar på frågor gällande erfarenheter, upplevelser, uppfattningar och samspel (Patel & Davidson 2011). Intervjuerna utgör en viktig del av arbetet eftersom erfarenheter och uppfattningar rörande grönytor kan vara re-

lativt personligt betingat. Intervjuer kan också bidra till att arbetes fokus ändras beroende på de svar som framkommer av de intervjuade. Det är dock viktigt att inte ställa ledande frågor under kvalitativa intervjuer (Bryman 2008, 419).

Vi har utfört sex intervjuer med tjänstemän, konsulter och anställda som är involverade på ett eller annat sätt i utvecklingen och förvaltningen av SUS i Malmö. Valet av intervjuobjekt har i huvudsak skett genom kontakt med ansvariga utvecklare av SUS på Region Skåne. Utifrån dessa personer har vi blivit rekommenderade ytterligare intervjuobjekt, något som Bryman (ibid, 194f) kallar för ett snöbollsurval. Syftet med intervjuerna är att skapa en djupare förståelse för SUS i Malmö med stöd i intervjuobjektens erfarenheter och uppfattningar angående bland annat utveckling, planering, kvalitet och skötsel. Vi har genomfört intervjuer med dessa personer:

- Trollås, Ingrid. Landskapsingenjör på Svensk Markservice samt Lundgren, Camilla. Skötselarbetare på Svensk Markservice. Intervju 2016-02-23 i Malmö
- Björk, Klas Göran. Huvudprojektledare på fastighetssidan på Region Skåne. Intervju 2016-03-01 i Malmö.
- Lindeberg, Carina. Planarkitekt på Malmö stad. Intervju 2016-03-02 i Malmö.
- Fredriksson, Gun. Förvaltare Regionservice. Intervju 2016-03-03 i Malmö.
- Hansson, Paul. Bebyggelseantikvarie på Tyréns. Intervju 2016-04-06 i Malmö
- Eneroth, Åsa. Landskapsarkitekt på Tyréns. Intervju 2016-04-15 i Malmö.

Inventering och analys

Under fallstudien gjordes platsbesök på SUS samtidigt som vi granskade plandokumentet som finns för området. Vi har besökt området vid flera olika tillfällen under februari, mars och april månad på både för- och eftermiddagen och vid olika väderlek. Under platsbesöken inventerades områdets fysiska egenskaper som exempelvis topografi, stråk, utrustning och material, vegetation samt sol och vindförhållanden. Dessa aspekter tas i åtanke för de människor som använder platsen tillsammans med understödda teorier från forskning om människans hälsa i utemiljön. Vid vårt första besök gick vi en rundvandring på sjukhusområdet tillsammans med landskapsingenjören och skötselarbetaren på Svensk Markservice, då de fick presentera de grönområden som de anser vara viktigast för området.

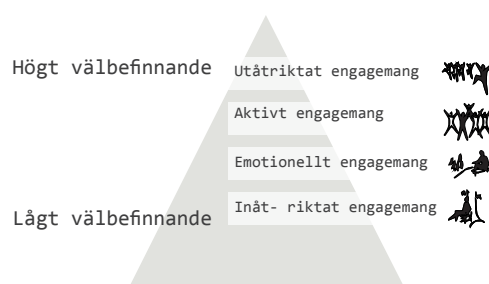
För att analysera platsen gjordes observationsstudier, då vi undersökte hur människor som befinner sig vid Skånes Universitetssjukhus använder grönområdena. Observationsstudier är en kvalitativ metod som är lämplig när man vill undersöka människors beteende – inte bara hur de uppges att de beter sig (Whyte 1988). Dessutom genomfördes ett antal samtal med besökare och anställda på vald plats. I analysdelen bedömdes områdets brister och kvaliteter utifrån den information som framkommit i inventeringen.

Metod och tillvägagångssätt vid genomförande av fallstudie

Vid genomförandet av fallstudien vid SUS användes metodverktyget Quality Evaluation Tool (QET) som inspiration och vägledning. QET metoden är utformad för att användas bland annat för processer att formge utemiljöer vid sjukhus, exempelvis en sjukhuspark. Metoden utgår från en teoretisk triangulering och tillämpas för att sammanställa teorier och bevis från utvald forskning om människors hälsa och välbefinnande i utemiljöer och sammanfattas i "Triangeln av stödjande miljöer" som visas i figur 2. Triangeln representerar hur människors välmående

påverkar mottaglighet av aktivitet eller kontakt med andra människor. Basen av triangeln representerar människor med lågt välmående som är i behov av inåtriktade aktiviteter. Toppen av triangeln representerar välmående människor som är mer mottagliga för utåtriktade aktiviteter (Bengtsson & Grahn 2014).

Figur 2: Triangeln av stödjande miljöer representerar hur människor mår och vad de är mottagliga för.

Metoden föreslår allmänna riktlinjer för design med hänsyn till användarna, och vilka värden som de kan tänkas önska sig i en hälsosam utemiljö. QET använder sig av en evidensbaserad design, vilket är en metod för att samordna forskning från diverse vetenskapsgrenar med avsikt att skapa mätbara relationer mellan fysisk miljö och dess olika effekter (Ulrich 2006, 38). QET räknar även in faktorer som orsakar och vidmakthåller hälsa (salutogenes) och beskrivningen av uppkomst och utveckling av sjukdom (patogenes) (Bengtsson & Grahn 2014, 889).

Verktyget innehåller 19 miljöegenskaper som presenteras i en tabell som är uppdelad i fyra olika steg/kolumner för att analysera data, se figur 3 på nästkommande sida (ibid).

1. Kolumn ett visar totalt 19 miljöegenskaper i den ordning som följer teoretiska principer om hälsa och utemiljö, först tillgänglighet, sen säkerhet och så vidare. För att förtydliga är de indelade i två avsnitt. Avsnitt A går igenom säkerhet och komfort, så kallad bekväm design (comfortable design). Avsnitt B går igenom människors tillgång till natur och kringliggande miljö, så kallad inspirerande design (inspiring design).
2. Kolumn två motsvarar steg 1 i designprocessen, och innebär en utredning av miljöegenskaperna för att bedöma kvaliteter i den nuvarande miljön.
3. Kolumn tre motsvarar steg 2 i designprocessen, och är en utvärdering av innebörden av varje kvalitet för specifika användare.
4. Kolumn fyra motsvarar steg 3 i designprocessen, och är förslag på åtgärder som behövs i det valda området, baserat på steg 1 och 2.

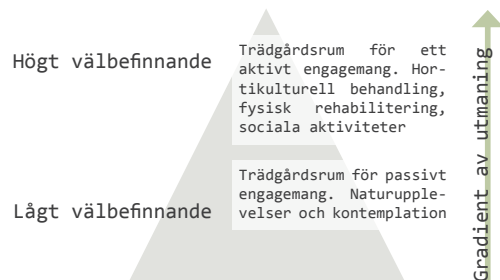

Miljöegenskaper	Steg 1: Utredning av miljöegenskaper för att bedöma kvaliteter i nuvarande miljön	Steg 2: Utvärdering av kvaliteterna som är viktiga för specifika användare	Steg 3: Förslag på åtgärder som behövs i det valda området, baserat på steg 1 och 2
Avsnitt A: sex miljöegenskaper som behandlar säkerhet och komfort			Förslag på åtgärder för bekväm design. Detta måste beaktas i miljön som helhet, så att alla människor, oavsett fysiskt och kognitivt tillstånd, kan använda och uppleva platsen
1. Närhet och enkel tillgång 2. Omslutning och entré 3. Säkerhet och trygghet 4. Förtrogenhet och nära bekantskap 5. Orientering och vägvisning 6. Olika alternativ i olika typer av väder			
	Sammanfattning av avsnitt A: -Totala observationer -Ytterligare observation		
Avsnitt B: 13 miljöegenskaper som stärker människors tillgång till natur och kringliggande miljö			Förslag på åtgärder för inspirerande design. Observera att egenskaperna hos inspirerande design behov ska placeras i enlighet med utmaning utmaning så att användarna kan välja om de vill konfrontera från de mer utmanande egenskaper.
1. Glädjande och meningsfulla aktiviteter 2. Kontakt med omgivande liv 3. Sociala möjligheter 4. Kultur och anknytning till gångna tider 5. Symbolik 6. Möjligheter 7. Rymd 8. Artrik 9. Sinnliga njutningar av naturen 10. Årstidernas förändringar i naturen 11. Fridfullhet 12. Vild natur 13. Tillflykt			
	Sammanfattning av avsnitt B: -Totala observationer -Ytterligare observation		

Figur 3: QET är uppbyggd av en tabell med fyra kolumner som motsvarar olika steg i designprocessen (Bengtsson & Grahn 2014, 881).

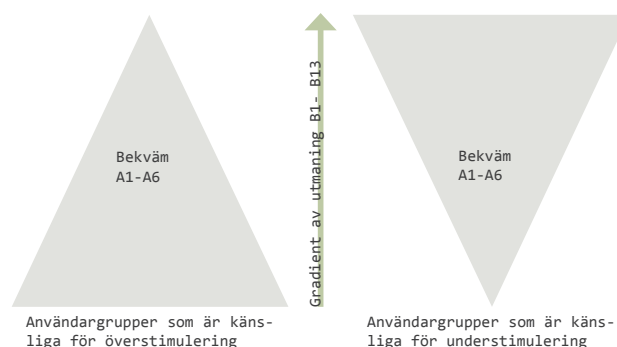
Figur 4 visar forskning om människors hälsa och välbefinnande i utemiljöer i olika grad av stimulans. Basen av triangeln visar att personer med lågt välbefinnande ofta har högre känslighet för överstimulerande miljöer (Bengtsson & Grahn 2014, 881). Bengtsson (2015, 67) har dock konstaterat att triangeln kan skilja sig mellan korttidsinlagda respektive långtidsinlagda patienter. Undersökningar har visat att korttidsinlagda patienter ofta har en större känslighet för överstimulerande miljöer än patienter som är långtidsinlagda (personer som ofta är understimulerade). Utifrån dessa egenskaper kan QET-tabellen (figur 3) skraddarsys utemiljöer beroende på användargruppen.

Hälsoträdgårdar

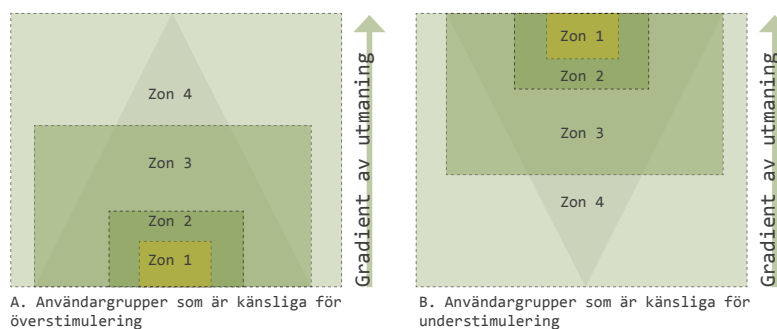
Figur 4: Triangeln av stödjande miljöer i relation till gradienten av utmaning (Bengtsson & Grahn 2014, 881).

QET-tabellen (figur 3) är indelad i två avsnitt. Avsnitt A ser till personer som är känsliga för överstimulans och avsnitt B kan användas för personer känsliga för understimulans. Detta illustreras i figur 5 där olika behov visas genom att kombinera "Triangeln av stödjande miljöer" i relation till olika användargrupper. Spetsen av båda triangelarna representerar människor som är känsliga för understimulans respektive basen av triangelarna som visar människor känsliga för överstimulans. A1-A6 motsvarar de sex miljöegenskaper som krävs för en person att känna sig bekväm i naturen och B1-B13 motsvarar de 13 miljöegenskaper för åtkomst till natur och omgivande liv (Bengtsson 2015, 67f).

Figur 5: Triangeln av stödjande miljöer i relation till olika användargrupper visar hur människor har olika behov av stimulans och vad de finner utmanande.

Vidare beskrivs en hypotes, som visar att i relation till användargruppens typ, så behöver zonerna närmast byggnaden koncentreras till miljökvaliteter som är användargruppens styrkor. Zonerna längre bort från byggnaden kan inkludera miljökvaliteter som är mer utmanande för användargruppen, så att det går att välja om man vill konfronteras med dem, eller inte. Zon 1 är närmast den byggnad man vistas i (figur 6) (ibid, 69).

Figur 6: Illustration av sambandet mellan "Triangeln för stödjande miljöer", gradient av utmaning samt fyra zoner för kontakt.

För att QET-metoden ska vara effektiv måste den baseras på de personer som använder och vistas på platsen. Intervjuer med personer som rör sig i området dagligen är en viktig aspekt i arbetet med att designa en lyckad utemiljö i ett sjukhusområde. Metoden är utformad för att

en landskapsarkitekt ska gå igenom tabellen steg för steg, och sedan utvärdera dessa aspekter för de som ska använda området (Bengtsson & Grahn 2014, 890).

QET- metoden har influerats av intervjuer med yrkesverksamma, samtal med personer som befunnit sig på sjukhusområdet samt de erfarenheter och kunskaper vi fått under studietiden. QET- metodens tabell har använts, men alltid ur ett kritiskt perspektiv. En utvärdering av metoden kommer att göras senare i arbetet. Listan har fungerat som inspiration och vägledning vid analysen av området och vi har även valt att ta stöd i delar av Lynch (1960) landskapsbildsanalys som ger en tydlig visuell bild av SUS och dess olika beståndsdelar. Analysen har använts som ett redskap i arbetet med att förstå hela området av SUS och vi har valt att använda begreppen: områden, stråk, barriärer samt landmärken. Områden redogör för vilka olika typer av platser som återfinns samt vilken karaktär eller funktion dessa har. Stråk innefattar gator, trottoarer och parker som används som förbindelse och innehåller många olika målpunkter. Barriärer innefattar linjer och upplevda fysiska hinder i omgivningen, exempelvis vägar, större byggnader eller murar. Landmärken är karaktärsskapande objekt i omgivningen som kan användas som referenspunkter, exempelvis en hög byggnad.

Gestaltningförslag

I arbetets sista del ger vi ett gestaltningförslag för en utvald yta av SUS området. Genomförda intervjuer, inventering, observationsstudier och analys av platsen samt våra egna erfarenheter kopplas till examensarbetets första teoridel och ligger till grund för ett gestaltningförslag. Förslaget baseras på ett gestaltningsprogram som beskriver de viktigaste aspekterna av platsens utformning som framkommit av litteraturstudien och fallstudien, och utgör det bärande konceptet. I gestaltningförslaget ger vi förslag på utformning av det valda området med fokus på att skapa kvalitativa grönområden som är anpassade till de som kommer att använda sig av området.

FÖRSTUDIE

På följande sidor presenteras en teoretisk grund på vilket ett gestaltungsförslag senare kommer att baseras på. Förstudien består av fyra delar där den första delen är en sammanställning av litteratur som tar upp hur förtätning som strategi kan komma att påverka grönområden. Den andra delen handlar om staden ur ett hälsoperspektiv och vad grönområden har för betydelse för städer. I samma del undersöks även utvecklingen av sjukhusmiljöer och hur människors hälsa påverkas av grönska. Den tredje delen av förstudien tar upp olika gestaltungsaspekter att ha i åtanke när man ska gestalta kvalitativa utemiljöer vid sjukhus. I den fjärde och sista delen av förstudien ges en presentation av Skånes Universitetssjukhus i Malmö

STADEN OCH FÖRTÄTNING

Strategier för en tät stad

Sedan 1950-talet har världens befolkning ökat hastigt och det bor idag fler människor i städer än på landsbygden och urbaniseringen förväntas att fortsätta ytterligare de kommande årtiondena. I och med urbaniseringen har det blivit allt viktigare att hitta strategier för att långsiktigt och hållbart skapa välfungerande städer som möter befolkningstillväxten (United Nations 2014, 1).

Det finns städer som historiskt sett haft stora miljöproblem, orättvisor och svårigheter att utvecklas ekonomiskt. Idag förespråkas tätare städer som en betydelsefull inriktning inom hållbar stadsutveckling över hela världen av både FN, miljöorganisationer, myndigheter och kommuner (Andersson et al 2015a, 7). Den täta stadens utveckling och förtätning som strategi har varit framträdande de senaste 20 åren och har uppstått som ett försök att finna en hållbar modell för stadsutveckling i takt med att städer har vuxit (Hofstad 2012, 2). Avsikten med att förtäta är att bidra till en hållbar utveckling i fråga om ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Allt eftersom städer har intensifierats har den centralt belägna marken blivit mer värdefull och bidragit till en önskan om att kunna utnyttja marken mer effektivt. En tät stad kan definieras på många olika sätt och en generell förklaring är en stad med hög densitet och blandade funktioner och som är dimensionerad för att främja cykling och promenader och utgår från ett effektivt utvecklat kollektivtrafiksystem (Burton 2000, 1969f). Processen för att uppnå en tät stad kallas vanligtvis för "intensifiering", "konsolidering" eller "förtätning" och innebär i sin helhet återanvändning av bebyggd mark, mer intensiv exploatering i stadsbebyggelsen, ombyggnad av befintlig bebyggelse och att befolkningstätheten ökar i stadsområden. Det som eftersträvas med att bygga städerna tätare är ett försök till att medföra så liten miljöpåverkan som möjligt (ibid; Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 4). Det finns ingen allmän överenskommelse för hur en tät stad kan definieras utan det beror snarare på vilken plats och vilket yrke som berörs. Täthet kan mätas i exempelvis antal enheter av människor, bostäder eller träd på ett givet landsområde (Forsyth 2003, 2f). På liknande sätt kan en tät stad i en rumslig mening beskrivas som ett antal enheter i ett givet område där man tittar på förhållandet mellan ett fysiskt område och antalet människor som bor eller använder detta område. Rumslig täthet anges genom ett givet antal människor på olika storlekstyper av utrymmen. Social täthet uppstår genom olika antal människor som befinner sig inom samma utrymme (Churchman 1999, 390).

I Malmö stads översiktsplan från 2012 främjas en "socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar stad". Malmö stad planerar att staden ska växa inåt och innanför Yttre Ringvägen och framhåller förtätning som en stabil strategi (Malmö stad 2012, 13ff). Staden ska utvecklas till att bli "en blandad, tät och grön stad som är anpassad till gång-, cykel- och kollektivtrafik" och Malmö stad har tagit fram fyra övergripande strategier för att uppnå detta: utveckla stationsnära lägen och kollektivtrafikstråk, skapa en blandad stad, omvandla trafikleder till stadsgator samt stärka mellanrummen i staden (Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 2). Förtätningstrycket är högt på många centrala områden i Malmö, däribland institutionsområden som bland annat Skånes Universitetssjukhus. Förtätningstrycket är högt på grund av dess centrala läge, men också en följd av verksamhetens förändringsbehov. Det Allmänna sjukhuset, som numera är en del av Skånes universitetssjukhus, SUS har förtätat sin verksamhet inom den norra delen under många år och utgör fortsatt en aktuell plats att förtäta (ibid, 36). I den fördjupade översiktsplanen för Triang-

eln UMAS Medeon från 2008 betonas utvecklingsmöjligheter för utbyggnad av det medicinska Malmö och SUS (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, 2). I *Så förtätar vi Malmö- Dialog- pm* (2010, 22) beskrivs några av sätten som förtätning kan genomföras på:

- Ändrad stadskaraktär kan innebära att delar av befintlig bebyggelse rivs och ersätts av nybyggnation med högre exploateringsstal. Det kan även innebära en förändring av en byggnadsstruktur från öppet till mer slutet samt omvandling från verksamhetsområde till stadsbebyggelse (ibid). Förtätning genom rivning och nybyggnation görs vanligen i områden med höga markvärden (Region Skåne 2013, 41).
- Kompletteringsbyggande kan vara tillägg av nya hus på obebyggd mark i överensstämmelse med redan befintlig bebyggelse eller tillbyggnader.
- Påbyggnader innefattar ett tillägg på höjden på ett befintligt hus och sker ofta i centrala områden.
- Överdäckning innebär att man bygger in eller täcker över bland annat trafikleder eller stora vägar. Detta görs som ett sätt för att skapa nya utbyggnadsmöjligheter men också för att minska barriärer (Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 22).

Följdverkningar av förtätning som strategi

Många städer har genomgått stora förändringar under de senaste decennierna och står fortsatt inför en tid av urbanisering och förtätning. Förtätningens inverkan på stadsmiljön är komplex och därför viktig att ha i beaktande. Förtätning kan medföra många fördelar om det görs på rätt sätt, men kan också orsaka nackdelar om det görs på fel sätt, vilket stadsplaneraren Jonathan Barnett uttryckt så här: "It is not how dense you make it, but how you make it dense" (Greenberg 2012, 89). Det är alltså inte tätheten i sig som spelar roll utan hur kvaliteterna av stadsmiljön planeras och utformas.

Fördelar

De övergripande fördelarna med förtätning är möjligheten att bevara oexploaterad mark, ge stöd för kollektivtrafik, cykling och gående och minska bilberoendet samt effektivt utveckla infrastruktur och tillgången till tjänster och faciliteter (Burton 2000, 1969). Enligt Region Skåne medför förtätning främst fördelar lokalt sett, vilka kan bidra till att skapa samhällen med sammanbundna områden och att det sociala livet stimuleras (Region Skåne 2013, 15). Förtätning som strategi kan bland annat medföra ekonomiska besparingar eftersom de genomförs i redan befintliga strukturer som har potential att utvecklas. Fördelarna med förtätning ur ett samhällsekonomiskt perspektiv innebär att redan gjorda investeringar i infrastruktur som bland annat vägar och VA- system kan utnyttjas mer effektivt. Genom förtätning och en ökad befolkningensmängd får både service och handel ett större underlag för att kunna utöka sitt utbud vilket i sin tur kan öka stadskvaliteter (ibid, 7f). Det finns andra som menar att det inte finns inga direkta samband mellan förtätning och effektivare användning av befintlig infrastruktur, men att byggnader placerade tätt intill varandra är mer energieffektivt eftersom de behåller värme bättre och släpper ut mindre växthusgaser än om de är utspridda (Boyko & Cooper 2011, 51). Förtätning medför positiva miljöargument, som bland annat möjligheten till att utnyttja naturmark mer sparsamt. När områden förtätas har man för avsikt att använda redan exploaterad mark mer intensivt och därmed minska anspråktagandet av icke exploaterad mark. Ytterligare

ett positivt miljöargument är förutsättning till utbyggnad av kollektivtrafiken och potentialen för minskad bilanvändning. Lokalt sett, med utgångspunkt att tillgängligheten är god, skulle korta bilresor kunna minska och ersättas med med cykel eller promenad (Region Skåne 2013, 12).

Förtätning innebär en ökad koncentration av människor på en viss yta och kan resultera i fler möten och nya kontakter. Ett större antal människor kan även ge ett bättre underlag för tillgång till kommersiell och kommunal service. Fler sociala möjligheter ger förutsättningar för en attraktiv livsmiljö som kan föra med sig goda livskvaliteter (Region Skåne 2013, 10). Förtätning kan ge sociala fördelar, men gynnar människor varken psykologiskt eller fysiskt. Människor i täta städer har bättre förutsättningar att upprätthålla och skapa kontakt med andra människor, både kända och okända, än de som är i städer med lägre densitet (Boyko & Cooper 2011, 51). Stora ytor har tidigare använts för ny bebyggelse och vägar, och stadsstrukturen har skapat avsevärda barriärer. Kopplingen mellan naturen och staden har förändrats (Boverket 2007b, 9). När befintliga miljöer förtätas finns möjligheten att använda centralt obebyggd eller dåligt utnyttjad mark och på så sätt binda samman områden som tidigare varit isolerade. Detta gör det möjligt att arbeta bort gamla barriärer och integrera fristående områden med intilliggande områden (Region Skåne 2013, 18). Ytterligare en fördel med förtätning är att det frambringar möjligheten till att skapa fler attraktiva offentliga miljöer med blandade funktioner och högre kvalitet. Planering av fler och mer innehållsrika stråk som förbinder stadens olika delar medför mer varierade och spännande miljöer. Utformningen av den fysiska strukturen i en stad är betydelsefull för hur de urbana kvaliteterna kan upplevas (Region Skåne 2013, 17). En av de största paradoxerna med att bygga täta städer har att göra med städers beboelighet:

“For a city to be sustainable, the argument goes, functions and population must be concentrated at higher densities. Yet for a city to be livable, functions and population must be dispersed at lower densities” (Neuman 2005, 16).

Stähle (2005, 3f) argumenterar liknande Neuman att städer inte kan förtätas i allt för stor utsträckning eftersom stadens utemiljöer möjliggör för ett livskraftigt stadsliv vilket är nödvändigt för att en tät stad skall kunna upplevas som attraktiv.

Nackdelar

Trots att förtätning för med sig många fördelar förekommer det ett antal utmaningar kopplade till att bygga tätare. I många fall handlar det om att göra svåra avvägningar gentemot andra intressen och kvaliteter. Markkonflikter är ofta starka och förtätningsprojekt kräver stora investeringar vilket gör det nödvändigt att använda marken effektivt (Region Skåne 2013, 29ff). En stor utmaning med förtätning handlar om att utnyttja den begränsade arealen på ett så bra sätt som möjligt (Jim 2002, 127). Storstäder är ofta redan täta och centraliserade områden vilka riskerar att stöta på problem vid ytterligare förtätning. När en befintlig miljö genomgår en förtätning uppförs påbyggnader antingen på höjden eller bredden eller att bebyggelsen blir mer koncentrerad. Om bebyggelsen byggs på med flera våningsplan finns risken att kontakten till gatan och det liv som försiggår där kan försämrats. En kontakt som är extra viktig för vissa grupper av människor så som barn och äldre (Berg, Granvik & Hedfors 2012, 31). Dessutom kan högre hus medföra blåsiga innergårdar med dålig tillgång till dagsljus samt försämrade utblickar från hus i nära anknäring (Boverket 2016, 7; Region Skåne 2013, 32).

Vid förtätning ökar koncentrationen av människor som ska samspela på en och samma yta vilket kan medföra att offentliga ytor utsätts för ett ökat tryck (Boverket 2013, 43; Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 3). Detta kan i sin tur orsaka trängsel samt slitage av offentliga ytor.

Det som eftertraktas genom att förtäta är inte den fysiska tätheten i sig utan man vill att stadsmiljön ska understödja närheten till bland annat arbetet, service och parker. Fysisk täthet och upplevd täthet behöver inte betyda samma sak. Byggnader som är placerade tätt intill varandra behöver inte innebära en närhet (Boverket 2016, 6; Burton 2000, 1970). Fysisk täthet kan upplevas på många olika sätt och kan vara svår att mäta. En trängd situation kan ibland upplevas som positiv medans i andra fall stressande och negativ (Berg, Granvik & Hedfors 2012, 31). Människors psykiska välbefinnande kan påverkas negativt av att städer byggs tätare och kan resultera i att människor blir tillbakadragna och slutna, deprimerade, mindre privatliv och i värsta fall bli inlagda på sjukhus (Boyko & Cooper 2011, 51). Genom förtätning riskerar människor att stöta på trängselpproblem vilket kan medföra att stadsmiljön upplevs som mindre attraktiv och i förlängningen påverka människors livskvalitet negativt (Pauleit 2003, 90).

Vid förtätning riskerar grönområden att försämrats, reduceras eller elimineras eftersom de kan vara dåligt skyddade, underprioriterade i planeringen eller anses vara mindre viktiga. Planering av bebyggelsestruktur kommer ofta i första hand vilket kan leda till att grönområden hamnar i skymundan och därmed begränsas, underfinansieras och utsätts för motsättningar (Beer et al 2003, 132f; Jim 2004, 312; Jim 2002, 127). Landskapsfrågor separeras ofta från övriga stadsutvecklingsfrågor i planeringsprocesser och behandlar oftast endast skydd av grönområden. Anledningen till separeringen handlar om att de många fördelar med grönområden inte har blivit likvärdigt erkända. Grönstrukturens fulla potential och betydelse kan först framhävas när alla grönområden visualiseras och blir synliga tillsammans i planeringsdokumenten. Detta sker sällan och det är bara omkring 50 % av den totala mängden grönområden som är synlig i planeringsdokumenten idag (Lundgren Alm 2003, 306). Spänningen mellan förtätning och bevarandet av grönområden har undersökts relativt lite och behöver utvecklas vidare. De främsta undersökningar som har gjorts har handlat om stadsutbredningens påverkan samt grönskans hälsomässiga fördelar (Hofstad 2012, 19).

Det sägs att förtätning kan bidra till kortare avstånd och därmed minska transportbehov men förtätning kan även innebära att människor utsätts för mer buller, dammbildning och luftföroreningar. Region Skåne menar dessutom att det kan uppstå problem med genomströmning av luft i en tätare bebyggelse, speciellt om man täpper till tidigare fungerande luftstråk (Andersson et al 2015, 3; Boverket 2007a, 18; Region Skåne 2013, 12; 32). Ytterligare en negativ följd av att bygga tätare städer är den så kallade "urban heat island effect" som innebär att städer utsätts för lokalt varmare förhållanden på grund av bland annat förändrade landytor och spillvärme från byggnader. Hårdgjorda ytor i stadslandskapet innebär också problem vid häftiga regn, eftersom avrinningen är för snabb och vattnet kan inte tas om hand. Detta medför en hög belastning på stadens tekniska avrinningssystem. Ett minskat utrymme för gröna ytor medför att växter och träd får mindre utrymme att utvecklas på och leder till en reduktion av estetiska värden (Region Skåne 2013, 12; Beer et al 2003, 134).

Förtätningens inverkan på grönområden

Vid förtätningsprojekt behövs noggrann planering och finansiering av grönområden för att se till att dessa får den plats de behöver. Användbara skuggfria grönområden kan komma att bli svårare att upprätthålla. Många städer har dåligt med resurser för att kunna ta mark i anspråk för nya grönområden samt förbättra och förvalta befintliga. I vissa fall vid förtätning finns risken att bara små fläckar och remsor av gräs återstår (Beer et al 2003, 134f). Det är därför betydelsefullt att förstärka, förlänga och förena befintliga stråk och grönområden (Malmö stad

2003,VI).Anläggning av trädtrader längs med vägar är ett av de mest kostnadseffektiva sätten att förbättra stadsbilden men kan vara svårt att åstadkomma på grund av platsbrist i gaturummet. Ju tätare ett område byggs desto mindre fysiskt utrymme finns tillgängligt i gaturummet (Jim 2013, 752f; Jim 2002, 139). Utformningen av stadsmiljön är av stor betydelse för hur staden upplevs och hur människor väljer att använda sig av den. Finns det attraktiva och användbara grönområden tillgängliga kan det resultera i att människor som bor där väljer att resa mindre, vilket kan stärka visionen för att uppnå en hållbar stad. Grönområden behöver likt tätorter en infrastruktur som sammanfogar dem och gör att funktionerna kan bevaras (Beer et al 2003, 133; Region Skåne 2011, 15). En utgångspunkt för att förtätning ska kunna fungera som en hållbar modell inom stadsplanering är att ordna god kvalitet på den byggda miljön. Dessa kvaliteter kan bland annat vara väl utformade gator för gång och cykel, bra utbud av näringsliv och kultur samt bra grönområden (Andersson et al 2015a, 6).

Riksdagen har antagit 16 stycken miljökvalitetsmål som ska ge vägledning i det miljöarbete som Sverige arbetar med både nationellt, inom EU och internationellt. Myndigheter, länsstyrelser, kommuner och näringsliv arbetar tillsammans för att nå målen. Ett av riksdagens fastställda miljömål är God bebyggd miljö (Regeringskansliet 2015). Riksdagens definition av miljökvalitetsmålet är:

”Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas” (Naturvårdsverket 2015).

I helhet ska den byggda miljön möta människors och samhällets behov, bidra till bra livsmiljöer och understödja en hållbar utveckling. Miljökvalitetsmålet har 10 preciseringar som ska tydliggöra målen samt ge vägledning kring hur dessa kan användas (ibid). Den här studien kommer främst att beröra preciseringarna natur- och grönområden, kulturvärden i bebyggd miljö och god vardagsmiljö. Natur- och grönområden handlar om att se till att det finns natur- och grönområden av god kvalitet och tillgänglighet i närhet till bebyggelse. Kulturvärden i bebyggd miljö handlar att ta vara på kulturella, historiska och arkitektoniska värden. God vardagsmiljö handlar om att se till att den byggda miljön tillgodoser människors behov, erbjuder skönhetsupplevelser och trivsel samt bidrar till ett brett utbud av bostäder, arbeten, service och kultur (Naturvårdsverket 2012).

Kvalitet och kvantitet av grönområden

Grönområden befinner sig ständigt under hotet att bebyggas. I många av Sveriges städer och tätorter har grönområden minskat till följd av förtätningsprojekt, men också på grund av stadsutbredning. Sedan 1970-talet har Statistiska centralbyrån följt förändringen av andelen gröna ytor i tätorter och kommit fram till att grönytor har minskat i både antal och storlek (Boverket 2007b, 28). Om dagens antal kvm grönyta per boendeyta jämförs med äldre bebyggelsers grönytor framgår det tydligt att det har skett en minskning. Innergårdar i storstäder på 2000-talet tillhandahöll ungefär 1-2 kvm grönyta per boende vilket kan jämföras med folkhemshusens ungefärliga 15-20 kvm grönyta per boende (Andersson et al 2015a, 5). Malmö stad, även kallad för parkernas stad, har historiskt sett värderat sina parker väldigt högt och fram till 1960 hade staden ovanligt hög andel parkyta på invånare (Pehrsson 1986, 7;78). Nationellt sett har Malmö stad idag en liten andel grönytor i stadsbebyggelsen. I Malmö tätort har varje person tillgång till

ungefär 33 kvm grön mark vilket kan jämföras med 100 kvm per invånare som är genomsnittet för Sveriges tio största tätorter. Dessutom har den omkringliggande naturmarken begränsats på grund av det storskaliga jordbruket vilket gör grönområdena i staden extra viktiga och särskilt viktiga att utveckla, men även att skapa nya (Malmö stad 2003, 1f). Antalet kvadratmeter grönytor per person beskriver inte hur människor upplever grönska men kan istället fungera som en metod för att uppskatta trycket på grönytor och därmed slitaget. Stadsdelar med mindre än 5 kvm grönska per person har visat sig upplevas som trånga där parker och grönområden utsätts för stort slitage vilket kan leda till fler inslag av konstgjorda ytor som bland annat konstgräs och gummimattor (Andersson et al 2015a, 7). I *Tätare Skåne* beskrivs antalet kvadratmeter grönyta per invånare som mindre betydelsefullt och menar att det är grönytors sammanlagda kvaliteter som hur attraktivt det upplevs, tillgängligheten och hur området används som fastställer grönområdets värde. När delar av ett grönområde tas i anspråk till förtätning menar Region Skåne att detta kan motiveras och kompenseras genom att höja grönområdets kvaliteter vilket kan påverka dess attraktivitet (Region Skåne 2013, 31ff). I artikeln *A comparison of green space indicators for epidemiological research* framhålls stora grönområden vara viktigare för människors hälsa än mindre ytor. Större parker rymmer fler karaktärstyper vilket är viktigt för människors hälsa (Mitchell et al 2011, 857f; Malmö stadsbyggnadskontor 2012, 35). Storleken på grönområden kan även vara avgörande för vad de används till, i större områden sker mer fysiska aktiviteter medan mindre områden används för vila, rekreation och socialisering (Peschardt et al 2012, 235ff).

Många grönområden i städer tenderar att vara prydligt och strikt utformade vilket inte alltid uppfyller användarnas behov. Det kan exempelvis finnas grönområden tillgängliga men som inte uppfyller de önskemål som användarna har och används därför inte. Det är därför viktigt att ta hänsyn till den framtida brukaren när ett grönområde ska utformas (Pauleit 2003, 91f). Det finns många grönområden som har designats till geometriska och välskötta parklandskap, och det finns i många fall en brist av naturlika grönområden. Ekosystemen kring städer borde tas till vara på och efterliknas mer i grönområden inne i städer. I en hållbar stad behöver välskötta grönytor kombineras med mer vildvuxen natur som kan stödja den biologiska mångfalden, någonting som håller på att få allt mer uppmärksamhet i nuläget. Städerna riskerar att brytas ner och försummas till följd av den väldigt snabba ekonomiska tillväxten men att städer kan vara både täta och gröna och att det är viktigt att ha en innovativ anda och vision i arbetet med att förtäta städer. När stadens mönster och behov förändras behöver också planeringen och utformningen av grönområden anpassas till utvecklingen (Jim 2013, 744ff).

Tillgänglighet till grönområden

I områden där grönområden har fallit bort ökar behovet och kraven på kvaliteten av kvarvarande men även nya. Färre grönområden innebär också att högre krav kommer att ställas på närhet och tillgång till offentliga parker och skogsmarker (Byrne & Sipe 2010, 4; Andersson et al 2015, 5). Både nationell och internationell forskning visar att placering och tillgänglighet av grönområden spelar stor roll i hur ofta människor besöker dem. Boverket har angivit en rekommendation om att det vardagliga nyttjandet av grönområdet inte bör vara mer än 5-10 minuters promenad bort vilket motsvarar ungefär 300 meter utan några barriärer (Boverket 2003, 16). Under 1990-talet försämrades den kommunala ekonomin vilket har lett till bland annat en minskning av skötsel på bostadsnära natur och allmän platsmark vilket medfört en sämre kvalitet. För att möta problemet har många kommuner valt att minska andelen gemensamma ytor och allmän platsmark samtidigt som privat kvartersmark ökar. Denna förändring

påverkar förvaltningen vilket Boverket menar kan påverka både tillgängligheten och kvaliteten på naturen (Boverket 2007b, 12f).

STADEN UR ETT HÄLSOPERSPEKTIV

Staden är en livsmiljö utformad och avsedd för människan. Alla människor är beroende av naturen och det är allmänt känt idag att grönska och vatten har stor inverkan på vår hälsa. Grönområden utgör tillsammans med den byggda miljön och vatten stadens grundläggande element och fyller många olika funktioner. Sammanhängande park- och naturområden samt parker och torg är betydelsefulla för städer. Liksom bebyggelsestruktur och trafikinfrastruktur är grönstruktur ett samlande begrepp som innefattar olika storlekar av gröna områden och stråk med olika karaktär och funktioner, allt från skogs- och ängsmarker och hagmarker till stränder. Grönstrukturplanering omfattar all typ av grönområde från stadsparker till trädgårdar och vild natur. Det gröna ger identitet och karaktär åt staden samt bidrar till att göra den trevlig och attraktiv (Malmö stad 2003, III; Region Skåne 2011, 16). När bosättningar var små fanns alltid naturen nära till hands och människor hade kontinuerlig kontakt med natur. Jim menar att människor har distanserats allt mer från naturen i och med att städer har vuxit sig större. Under 1800-talet uppkom ett behov om en hälsosam stad med tillgängliga grönområden för allmänheten och man instiftade offentliga grönområden i städer (Jim 2013, 742). Idag har vi återupptagit förståelsen för hur värdefull naturen är för människan och arbetar mot att återställa anknytningen till naturen (Jim 2002, 127). Enligt Malmö stad förutsätts städer vara både täta och gröna för att kunna uppnå en attraktiv stadsmiljö, både ur en hållbarhets- och hälso perspektiv (Malmö stad 2010, 14). Det är ett etablerat faktum att grönområden tillhandahåller många betydelsefulla funktioner och att de är en nödvändighet för den hållbara stadsutvecklingen ur, ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter (Chiesura 2004, 137; Jansson 2014; Lundgren Alm 2003, 306).

Grönområden i urbana miljöer har bland annat bevisats kunna ge både långsiktigt positiva effekter på ekonomin samt direkta ekonomiska fördelar genom bland annat höjda fastighetsvärden och stärkning av stadens varumärke. De främsta karaktärsdragen av grönområden som bidrar till direkta ekonomiska fördelar innefattar välskötta och tilltalande parker och vattenområden (Jansson 2014, 3ff).

Grönområden är en del av det offentliga rummet, och utgör en viktig social funktion med plats för möten (Region Skåne 2011, 10ff; Boverket 2013, 42). Offentliga grönområden är tillgängliga för alla typer av människor oavsett ålder, inkomst, härkomst och syfte med besöket. Därför menar Boverket att grönområden kan bidra till social integration och därmed öka gemenskapen i ett område (Boverket 2007b, 19f).

Alla är beroende av jordens ekosystem och de tjänster som den tillhandahåller. För att vi ska kunna leva och må bra behöver vi ha natur runt omkring oss och fungerande ekosystem inne i våra städer. Naturen är livsviktig för att staden ska fungera och kunna hantera ökande förändringar. Ekosystemtjänster är de fördelar som människor erhåller från dessa ekosystem och delas in i fyra olika kategorier utifrån vilken typ av tjänst de levererar: försörjande, reglerande, kulturella och stödjande. Många av tjänsterna är sammankopplade och beroende av varandra. De försörjande tjänsterna innefattar bland annat matproduktion och tillgång till vatten, energi och material. De reglerande tjänsterna innefattar bland annat luftrening, buller och föroreningsreglering, vattenreglering, vattenrening, klimatanpassning, erosionsskydd och pollinering. De kulturella tjänsterna innefattar bland annat kulturell mångfald, naturpedagogik, sociala möten, estetiska värden och sinnliga och rekreativa upplevelser. De stödjande tjänsterna är grundläggande för att övriga tjänster skall kunna skapas och innefattar bland annat fotosyntesen,

jordmånsbildning och biologisk mångfald (Jansson 2014, 5ff; Millennium Ecosystem Assessment 2005, 1; 40; White arkitekter 2014, 13ff). Ekosystemtjänster som tillhandahålls av grönstruktur i städer förser människor med hälsofrämjande miljöer och ger psykiska och fysiska hälsofördelar. Förlust och nedbrytning av stadsnära grönområden till följd av förtätning kan påverka ekosystemen och människors hälsa och välbefinnande negativt (Tzoulas et al. 2007, 167ff). Människors livskvalitet påverkas positivt av de ekosystemtjänster som både den gröna och blå infrastrukturen förser staden med, vilka är viktiga att skydda för att upprätthålla hållbara städer med god livskvalitet (Andersson et al. 2015b, 165ff). I stadsmiljöer kan vissa tjänster upplevas som mer betydelsefulla för den fysiska miljön som exempelvis rening av vatten, skuggskydd från träd, rekreatiomsområden och lekplatser samt jordmånsbildning och biologisk mångfald (White arkitekter 2014, 8). Tjänster som levererar exempelvis matproduktion och erosionsskydd i allmänhet inte är lika avhängiga för stadsmiljön i storstäder utan snarare tjänster från kategorin kulturella tjänster som inkluderar fritids-, kultur- och utbildningsvärden. Tjänster som är fördelaktiga för samhällen och stadsplaneringsprocesser (La Rosa, Spyra & Inostroza 2016, 74). Användandet av kulturella ekosystemtjänster kan fungera som ett sätt att poängtera naturens betydelse för staden och hur den kan hanteras. Kulturella ekosystemtjänster kan öka medvetandet hos både stadsbor och planerare och tjänster som direkt kan ge positiva upplevelser till mottagarna (Andersson et al. 2015b, 165). Att använda ekosystemtjänster i stadsplaneringen är en användbar ram för att se till människors välbehag. Det kan dock vara svårt att utvärdera och bedöma värdet av kulturella tjänster som exempelvis friluftsliv. Detta eftersom kulturella tjänster innefattar många olika dimensioner och kan uppfattas olika av inblandade människor vilket gör det besvärligt att kvantifiera dessa (Weyland & Laterra 2014, 34).

Utevistelse och hälsa

Människors hälsa och välbefinnande påverkas positivt av vistelse i gröna miljöer vilket kan motverka depressioner, minska stressnivån och medverka till återhämtning. Dessutom kan grönska bidra till ökad livslängd, psykisk och fysiskt välbefinnande, bättre hjärnkapacitet och barns utveckling. De egenskaper hos grönområden som har hälsofrämjande effekter är bland annat närhet till stora grönområden, möjlighet till olika aktiviteter för olika åldrar, utsikt över grönska sett inifrån, sammanhängande grönska och varierad grönska med hög biologisk mångfald (Malmö stad 2003, 2; Jansson 2014, 4ff). Tillgång till grönområden möjliggör hälsofrämjande aktiviteter och ger förutsättningar för god folkhälsa, välbefinnande och livskvalitet (Region Skåne 2011, 10; 14f; Boverket 2013, 42).

För att kunna utforma hälsofrämjande grönområden behövs kännedom om tidigare forskning inom ämnet stärkande miljöer för människan. Det har skrivits mycket om stärkande miljöer för människan och de två dominerande teorierna som finns är *Attention Restoration Theory* (ART) av Rachel och Stephen Kaplan och *Psycho-evolutionary Theory* av Roger Ulrich (Bengtsson & Grahn 2014, 879).

Attention Restoration Theory (ART)

Enligt Kaplan & Kaplan finns det två olika sätt för hjärnan att hantera och ta in information i hjärnan. De olika intrycken bearbetas och påverkar oss olika. Kaplan & Kaplan har delat upp olika sätt i ta in intryck i två karaktärer för riktad uppmärksamhet respektive spontan uppmärksamhet (Kaplan & Kaplan 1998). Den riktade uppmärksamheten används frekvent i vår vardag eftersom vi måste fokusera på det viktiga och samtidigt stänga ute störande moment

för att kunna fungera. Den är mycket kostsam för hjärnan eftersom den sköter planering, beslutsfattande och håller saker i minnet. Den riktade uppmärksamheten fordrar mycket energi från oss och kan vid överansträngning orsaka vad Kaplan & Kaplan kallar för mental utmattning (Kaplan & Kaplan 1989, 177 ff). Detta sker om vi inte får en chans att återhämta hjärnan, med så kallad spontan uppmärksamhet. Detta är enligt Kaplans den läkande faktorn i systemet som gör att människan kan återhämta sig ifrån stressen som den riktade uppmärksamheten kan skapa (Kaplan 1992). Den spontana uppmärksamheten är en paus från alla intryck som kräver vår direkta uppmärksamhet. Exempel på situationer kan vara att sitta vid havet, titta på moln, landskap eller se hur trädens löv rör sig i vinden (Kaplan & Kaplan 1998, 192). Vid hälsofrämjande utemiljöer kan den direkta uppmärksamheten dämpas och människan får tid att reflektera över sitt liv och prioriteringar (Kaplan 1992). Därför är hälsofrämjande utemiljöer avgörande för vår hälsa eftersom människan får chans att förändra beteenden som leder till stress och ohälsa (Bengtsson & Grahn 2014, 879).

Psycho-evolutionary Theory

Kaplans & Kaplans kognitiviva, dvs. tänkande teori att ta in omgivningen motsäger sig Ulrich. Ulrich et al. (1991) *Psycho-evolutionary Theory* är ett perspektiv på hur medvetandet spelar roll i hur vi människor har en naturlig tendens att ta hand om naturen runtomkring oss.

Ulrich föreslår att direkta, undermedvetna, känslorelaterade reaktioner spelar stor inledande roll i hur vi reagerar på naturen (Ulrich et al. 1991). Dessa inledande känsloreaktioner påverkar hur vi känner, vad vår uppmärksamhet dras till och hur vi reagerar, beroende på om vi ser på det vi upplever som positivt eller negativt. Den här "reaktionsprocessen" som vi går igenom är anpassningsbar eftersom den sätter igång "fly-eller-fäkta" reaktioner. Dessa reaktioner bidrar till oss människors driv till välmående och överlevnad, ett driv som hela tiden pågår i våra liv (Bengtsson & Grahn 2014, 879).

Båda dessa teorier är eniga om att naturen har restorativa effekter på människan, vilket är en evolutionär medfödd egenskap (Health Council of the Netherlands 2004, 47). Kaplans & Kaplans och Ulrich teorier har skapat en grund till Grahns triangel modell "Triangeln av styrkande miljöer" (se figur 2 på sida 18). Modellen illustrerar människans restorativa reaktioner på naturen, både passiva och aktiva reaktioner. "Triangeln av styrkande miljöer" ger exempel på hur människans förhållande till sociala och fysiska miljö är helt beroende av en persons subjektiva upplevelser av välbefinnande (Bengtsson & Grahn 2014, 879). Modellen åskådliggör att människan vid olika sinneslag och välmående har förmåga att ta in och engagera sig i sin omgivande miljö. Vid lågt välmående behöver människor platser som kan ge ro och trygghet med mjuka former och rogivande färger (Tenngart Ivarsson & Grahn 2010, 108). När dessa krav är fyllda kan högre välmående uppnås. Vid högre välmående kan människan engagera sig i platsen och i olika aktiviteter, detta kräver platser med attraktionskraft, som platser för lek samt intressanta färger och former. Grunden till "Triangeln av styrkande miljöer" är att de första kraven för lågt välmående skall vara uppfyllt i designen för att de andra aspekterna ska kunna tas in positivt av människan (Bengtsson & Grahn 2014).

Utveckling och användandet av sjukhusmiljöer

Sjukhusmiljöer har under tidigare århundraden haft naturen som en viktig roll i rehabiliteringsprocessen och har visats tydligt i västerländska och asiatiska kulturer. Exempelvis fanns

det under medeltiden i Europa kloster med tillhörande trädgårdar för att ge avkoppling för sjuka människor. I Frankrike under 1700-talet började en ny typ av sjukhus byggas, så kallade paviljongsjukhus. Figur 7 visar ett exempel på ett sjukhus i Woolwich som har byggts i paviljongstil. Paviljongerna var friliggande, smala och långa hus som skulle ge maximalt med solljus och ventilera sjukhusen naturligt för att minska smittorisen (Cook 2002, 352). På Europeiska och Amerikanska sjukhus under 1800-talet fanns vanligen trädgårdar och växter som ett viktig komplement till arkitekturen (Ulrich 2002, 2). Tillgång till frisk luft, sol och trädgårdar har haft en stor betydelse för återhämtning och varit en del av behandlingsförloppet för rehabilitering (Cooper-Marcus 2007, 1). Under 1800-talet hade trädgårdar en betydande roll för sjukhus runt om i Europa och framhövdes som en del av vården (Hickman 2012, 37). Paviljongsystemet visade sig dock vara otillräcklig för den nya typen av sterila miljö som den kirurgiska utvecklingen medförde. Den nya typen av sjukhus behövde vara effektivare med närmare gångavstånd till de olika avdelningarna. Med dessa nya kunskaper i åtanke började arkitekter tänka mer funktionellt vilket resulterade i fabriksliknande höghus. Effektiviseringen sänkte underhållskostnader väsentligt. Under 1930-talet var USA den ledande nationen i utformningen av en ny typ av sjukhus, dessa frångick den förr populära fabriksinspirerade designen. Dessa sjukhus hade en förmåga att lufttätt isolera de olika avdelningarna, även kallat hermetiskt tillslutet (Kalcic 2012, 382). De nya sjukhusen hade den publika delen separerad från resten av sjukhuset vilket var en viktig smittoriskaspekt. Nämnvärt är att de allmänna sjukhusen före denna period var till för fattiga, de med högre samhällsklass föredrog fortfarande att vårdas i hemmet. Detta ändrades i och med upptäckten av antibiotiska läkemedel och förbättrad diagnostik. Därefter var sjukhusen avsedda för alla samhällsklasser (ibid). Under 1900-talet var sjuk- och hälsovården en av de mest expansiva näringarna i Sverige till följd av den dåvarande välfärdspolitik. Den snabba utbyggnaden av sjukvården mellan 1920- 70-talet gjorde Universitets- och regionssjukhusen till en betydande arbetsgivare, fyra till fem procent av all yrkesaktiv tätortsbefolkning arbetade inom sjuk- och hälsovården år 1950. Tjugofem år senare hade siffran stigit till åtta procent i Sverige (Nilsson 2011, 79f).

Figur 7: Sjukhus i Woolwich byggt i paviljongstil

Sjukhusen som byggdes under 1950-60-talen började liknade höga internationella företagsbyggnader, konstruerade för att vara effektiva, kliniskt rena och ha ventilation inomhus. Balkonger och terrasser ersattes med parkeringsplatser och bilar. På grund av den nya avskalade miljön innebar denna förändring en mer stressande miljö för patienter, besökare och personal (Cooper-Marcus 2007, 1). I figur 8 visas ett exempel på en avskalad sjukhusmiljö på en operationsavdelning på Malmö allmänna sjukhus.

Sjukhusområden kan ibland ses av allmänheten som en skrämmande och institutionell miljö som är fränkopplad staden och en plats som endast besöks vid nödsituationer. Idag kan denna uppfattning vara i avtagande med tanke på en växande förståelse för den fysiska miljön runt sjukhus. En förståelse för hur kvalitet, hälsa och säkerhet för patienter och personal även utanför sjukhusbyggnader kan påverka, har nu börjat övervägas. Vackra och natursköna grönområden ska

Figur 8: Kirurgens operationsavdelning, troligen på 1920 talet. Två operationer äger rum samtidigt.

ses som ett komplement till sjukhusens traditionellt sätt funktionella och effektiva patientbehandling (Yücel 2013, 381).

Vårdmiljöns betydelse för patienter och vårdpersonal

Under den senare delen av 1900-talet uppkom nya idéer och tankar om hur sjukhus bör utformas. Den största prioriteringen var att minska infektionsrisken och höja funktionaliteten. Detta skedde genom att skapa effektiva platser för laboratorier och genom att bredda dörrar så att sjukhussängar kunde transporteras i byggnaden. Konsekvensen blev att element som ansågs vara ineffektiva eller hälsofarliga togs bort, vilket resulterade i sterila och ostimulerade miljöer (Ulrich 1991, 97). Dessa prioriteringar kan anses extremt institutionella, stressande och inte anpassat för de känslomässiga behoven hos patienter, anhöriga och sjukhuspersonal (Ulrich 2002, 2). Problemen som nämns ovan kan ge en förklaring till varför personer i vårdmiljöer behöver grönområden för positiv flykt för att återhämta sig från stress. Det har även framkommit bevis på att grönområden vid sjukhus kan öka glädje och tillfredsställelse, något som kan vara positivt för sjukhusadministratörer att ha i åtanke för attrahera ny kvalificerad sjukhuspersonal och få friskare patienter (Withhouse et al 2001, 302; Cooper-Marcus & Barnes 1999; Ulrich 2002, 6). Sjukhusparker ger inte bara återställande och lugnande effekter, utan kan även minska stress och förbättra andra mekanismer såsom att öka tillgången till socialt stöd. Sjukhusparker kan även ge möjlighet till positiv flykt och känsla av kontroll från stressande miljöer (Yücel 2013, 382; Ulrich et al 2004). Det finns flera undersökningar på ickepatientgrupper som visar att mötet med visuell natur kan framkalla psykofysiologisk återhämtning efter så lite som tre-tio minuter i naturen per dag (Petros & Georgi 2011, 640; Ulrich 1991, 103).

GESTALTNING AV KVALITATIVA UTEMILJÖER VID SJUKHUS

Detta avsnitt behandlar olika gestaltungsaspekter utifrån ett teoretiskt perspektiv. Denna teoretiska del kommer att användas som grund för det gestaltungsförslag som presenteras senare i arbetet. I början av planeringsstadiet är det viktigt att reflektera över och ta reda på vem det är som kommer att använda platsen, under vilka tider på dygnet och vilka aktiviteter som förväntas äga rum just där så att gestaltningen kan anpassas till brukarna. När dessa frågor är besvarade bör gestaltningen av platsen noggrant planeras därefter. Ett väl genomtänkt grönområde vid sjukhus ska uppfylla behoven för personal, patienter, besökare, barn, vuxna, äldre och personer med olika funktionsnedsättningar. Det ska finnas något som tilltalar alla olika typer av människor och grupper så att de känner sig välkomna. Ett grönområde ska kort sagt inte diskriminera (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 211). Målet med designen bör därför vara att från det ögonblick patienter sätter sin fot på området ska de känna sig säkra på att de är i en läkande miljö och att de kommer bli väl omhändertagna (Cooper-Marcus & Sachs 2013, 60).

Rumslighet

Det är viktigt för arkitekten att diskutera och samverka med landskapsarkitekten i början av ett planeringsstadium så att sjukhusparken kan placeras på lämpligt område med givna mikroklimat i åtanke. Det är också viktigt att designteamet konsulterar medicinsk personal innan grönområdet på sjukhuset når schematisk fas, så att platsen utformas och uppnår sin fulla potential för sjukhuspersonal, patienter och besökare (Cooper-Marcus 2007).

I en undersökning, gjord på ett sjukhus i Kanada, studerade man hur omgivningarna runt sjukhuset påverkade patienter och personal och kom fram till att vid ett aktivt umgänge med flera personer föredrogs naturlika och delvis slutna rum. Vid privata stunder där patienter eller personal satt själva, föredrogs ett naturligt öppet landskap för mer passiva och privata aktiviteter som till exempel att titta på andra människor eller landskapet (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 46). Ett naturligt landskap kan exempelvis vara ett savannliknande öppet landskap med trädgångar eller den svenska motsvarigheten till en ekhage (Ulrich 1993, 97; Naturvårdsverket 2006, 22). Genom att formge ett grönområde med flera varierande rum, ges besökaren möjligheten att finna en plats som hon eller han är i behov av (Grahm & Stigsdotter 2002, 65).

Figur 9: Parklandskap med både öppna och slutna rum vid Malmö Allmänna Sjukhus 1996

Tillgänglighet

Vid planering av grönområden vid sjukhus är det av största vikt att utforma platser med god tillgänglighet. Exempelvis behöver vägar vara tillräckligt breda för att användas av människor med rörelsehinder eller annan funktionsnedsättning (Yücel 2013, 388f). Utemiljöer vid sjukhus förväntas upprätthålla en mycket hög standard och överträffa gällande lagar om tillgänglighet. Enligt Malmö stads tekniska handbok *Gatubyggnad - gatusektioner* ska en gångbana vara minst

2 m bred för att uppnå tillgänglighetsskraven. Om gångvägen är smalare ska den minst vara 1,5 m till kantstenen. Det skall då finnas tillhörande vändzoner med jämna intervall och med en minimumbredd på 2 m (Malmö Stad 2016). Markmaterialet på gångbanor bör inte riskera att bli halt vid regn, eller så mjuk att rullstolar kör fast eller sjunker ned. Väl lagda plattor eller packad stenmjöl ger i hög grad bra tillgänglighet för rullstolar (Bengtsson & Grahn 2005, 117). Förutom tillgänglighet behöver sjukhusparker även ge en känsla av bekvämlighet. Det största målet med utemiljön bör därför vara att människor känner sig omhändertagna och vårdade (Cooper-Marcus & Sachs 2013, 57).

Orienterbarhet

Ett välbesökt grönområde är ofta lätt att orientera sig i vilket kan ge en känsla av kontroll. I sjukhusmiljöer finns det ofta ett tillhörande grönområde, men ifall det är svår att lokalisera eller använda detta på grund av oklar plats eller skyltning kommer det inte att användas. Det är därför en viktig del i designen att stigar och gångar place-ras så att patienter och sjukhuspersonal hittar på området (Cooper-Marcus och Barnes 1999, 41). Lampor och gat-lyktor är bra så länge de inte bländar dem som använder området, och kan även vara spännande för patienter som befinner sig inomhus och tittar ut på ett upplyst grönom-råde (ibid, 228).

Att tillhandahålla kartor eller skyltar som visar sjukträd-gården är att rekommendera, speciellt i lobbyn eller hu-vudentrén till sjukhuset. Ett exempel är att förse patienter med en karta i ett informationspaket, som kan informera patienten om var de befinner sig och var den anslutande grönskan finns (ibid, 202). Figur 10 visar hur en av skyltarna vid Malmö Allmänna sjukhus såg ut under 1980-talet.

Figur 10: Karta över Malmö Allmänna Sjukhus 1984

Entré till sjukhusområdet

En välkomnande entré till ett sjukhusområde representeras i många fall av ett grönområde och kan fungera som en länk mellan sjukhuset och det omgivande samhället (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 126). Huvudentrén till sjukhusområdet bör ha en direkt väg som leder till viktiga byggnader, och bör inte ha ramper eller trappsteg. Utplacerade konstverk kan skapa en känsla av en plats och hjälpa till att förenkla orienteringen för besökare på området (Yücel 2013, 388f). Cooper-Marcus & Barnes (1999, 124) menar att en entré till ett sjukhusområde bör vara grön och avsedd att användas. Författarna har listat följande för- och nackdelar med att ha gröna entreér till sjukhusområden:

Fördelar

- Sjukhusparker kan bli bättre synliga och mer tillgängliga
- Tillåter en mer estetisk användning av platsen, som annars hade varit hårdlagd för parkering.
- Ger en tillfredställande känsla vid inträde till sjukhusområdet.
- Tillåter användning för rörliga patienter som vill se på folklivet.
- Kan framgångsrikt även fungera som en allmän park, förslagsvis kan underhållskostnader delas av en stadsförvaltning.

Nackdelar

- Utan bra planering kan trädgården störas av närliggande parkering och infart.
- Beroende på trädgårdens storlek och plats kan det vara svårt att hitta den riktiga huvudentrén till sjukhuset.
- Utrymmet för att anlägga trädgården kan konkurrera med bilparkering.
- Insyn och öppna vyer kan hindra patienter från att använda trädgården.

Säkerhet /stråk

För att en grönyta vid sjukhus ska användas av människor måste den inge en känsla av säkerhet. I de fall då designen eller platsen som trädgården är belägen på känns otrygg kommer den inte att besökas eller användas (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 36). Säkerhetsaspekten är självfallet mycket komplex och har många olika infallsvinklar. Trånga ytor kan verka hotfulla för besökare men även öppna ytor kan skapa samma rädsla. Detsamma gäller platser där många människor samlas och där det är folktomt, det är därför viktigt att det finns alternativ. Olika vinklar och hörn medverkar till att spänning och karaktär uppstår i stadsrummet, på samma gång kan samma områden vara extremt obehagliga att gå förbi på kvällen. Belysningen har därför en avgörande roll för hur närmiljön upplevs. Osäkra miljöer för människan är därför oftast en kombination av många faktorer, exempelvis dålig belysning, brist på siktlinjer och att inte vara synlig för andra (Listerborn 2000, 2).

Siktlinjer påverkas av belysning och hur närmiljön ser ut, exempelvis av byggnader eller tät vegetation. Skarpa vinklar är speciellt ogynnsamma för överblickbarhet av ett område. Det är framförallt strukturen på området som påverkar ifall platsen är läsbar eller överblickbar. En viktig aspekt är att fråga sig ifall det går att förstå och avläsa hur lätt det är att ta sig från en punkt till en annan, och ifall det finns alternativa vägar. För att det ska uppnås behövs bra siktlinjer, belysning och tydliga skyltar. Genom att ha synliga vägmarkeringar ger detta ett tryggare vägalternativ och på så vis behöver inte besökare tveka när de orienterar sig runt i området (ibid).

Träd och växtlighet

Träd är bra för att ge skugga på sommaren och ge skydd vid nederbörd och kalla vindar under vintern. Vegetation hjälper till att jämna ut mikroklimatet och mildra stora temperaturförändringar. Träd kan mjuka upp nakna och dystra byggnader och ge intryck av mjukhet. Olika nivåer av växter kan vara lockande att titta på och vara stimulerande för ögat, därför rekommenderas olika typer av träd och buskar i varierande form, färg och struktur (Yücel 2013, 393). Ett lövtak på trädkronor ger en skiftande skugga, samt skydd för regn och insyn (Bengtsson & Grahn 2005, 130). Man bör undvika sjukhusmiljöer med tät mörk skog, eftersom den lätt kan kännas repressiv och dämpa stämningen så öppna, soliga lägen och vida gläntor är fördelaktiga att prioritera i vårdmiljö (Urich 1999, 7).

Figur 11: Färgglada blomsterplanteringar framför lasaretsbyggnaden på Malmö Allmänna Sjukhus någon gång på 1970-talet

Blommande träd kan vara positivt för att kunna följa årstiderna och rytmer även från fönstret, och träd kan bidra till harmoni och drar folks uppmärksamhet från sig själva (Yücel 2013, 393). Ett bra knep är att använda buskar och träd när sjukhusbyggnader omger gården eller trädgården, eftersom vegetationen kan ta bort känslan av att vara "inhägnad" och lätta upp miljön (Cooper-Marcus & Hartig 2006, 36f). En av de viktigaste delarna i ett grönområde vid sjukhus är förekomsten av ljusa färger vilket kan uppnås genom blommor eller konstverk (Whitehouse et al. 2001).

Genom att använda olika växter som varit populära förr kan äldre patienter känna ett samband till platsen. Om en grönyta vid sjukhus känns bekant kan den väcka minnen till liv och stärka självbilden. För att åstadkomma denna kvalitet är det viktigt att platsen inte känns nyanlagd och det är därför angeläget att behålla uppvuxna träd och buskar, vilket gör att platsen snabbt kan upplevas som etablerad (Bengtsson & Grahn 2005, 128). Blommors färger har stor påverkan på åskådaren. Olika färger kan påverka sinnestillståndet och hur vi uppfattar en plats beroende på blommande växter eller plantor med starka bladfärger. Varma färger fungerar bra på platser som ska pigga upp och aktivera människor, men kalla färger bör användas där lugn önskas. Vad gäller färg på bladverk bör dessa vara gröna eller rödaktiga. Lila-aktiga och orange-bruna färger ska helt undvikas, eftersom de kan uppfattas som oroväckande. I restorativa parkmiljöer tycks champagne, orange och rosa färger vara att föredra eftersom de förknippas med avslappning och tillfredställelse (Kaufman & Lohr 2004, 229ff).

Sittplatser

För att skapa en bra utomhusmiljö vid sjukhus krävs god tillgång till sittplatser. Typiska områden som människor uppskattar att sitta vid är omslutna bakom ryggen och möter en attraktiv vy. Sittplatserna ska helst inte vara ett hinder för människor som går på vägen. Sjukhuspersonal behöver bekväma, rörliga och varierande sittplatser för att öka användningen av trädgården. Det bör finnas två olika alternativ av platser: platser som enskilda kan sitta på och bänkar som grupper kan använda i sociala sammanhang. Sittplatser för grupper ska placeras nära ingången till trädgården eftersom de enklast nås på korta pauser från stressad personal på sjukhuset. Halvprivata sittplatser placeras längre in i trädgården och bör företrädesvis vara anordnade i rad istället för i grupp och inför en attraktiv vy (Cooper-Marcus & Barnes, 1995; Yücel 2013). Möbler i trä är att föredra framför material som sten eller metall, eftersom de lättare absorberar värme utan att bli för hett på sommaren. Låga bänkar är många gånger besvärliga för patienter med rörelsehinder att sitta på och bör därför vara tillräckligt höga för att de ska kunna användas (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 222). Ryggstöd och armstöd är väsentligt för äldre personer som annars lätt kan falla bakåt utan stöd (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002, 11). Genom att erbjuda en stor variation av sittplatser ges patienter valmöjligheter som inger en känsla av kontroll, vilket i sin tur sänker stressnivåerna (Mitrione & Larson 2012, 3).

Årstidernas variation

Det är viktigt att solljus når den huvudsakliga delen av sjukhusparken minst sex timmar per dag. Likaså är det grundläggande att det finns skydd för rådande vindar i exempelvis tempererade klimat. Mikroklimatet bör vara noggrant analyserat i olika tänkbara scenarion. Varierande höjder och vägar påverkar användningen av platsen samt störande moment som bländande ljus och överdriven värme från byggnader med glas påverkar användarna (Cooper-Marcus & Sachs

2013, 64). Det är möjligt att förlänga utomhussäsongen i Sverige genom att plantera växter som blommor tidig vår eller långt in på hösten (Küller & Küller 1994, 80). Säsongsblommande träd, buskar och perenner ger en betryggande medvetenhet om livets olika rytmer och kretslopp (Yücel 2013, 393). Vid planering av offentliga grönområden behöver även växtmaterialet vara lämpligt för personer med allergier. Bristen på kunskap om allergivänliga växter i offentliga miljöer påverkar många pollenallergiker i staden. Detta kan dock undvikas med hjälp av rådgivning av expert eller en grundlig genomgång av växtmaterialet innan detta är fullt bestämt. Om exotiska växter efterfrågas behövs en kontrollerad introduktion av dessa utifrån att dessa visar sig vara invasiva. Arter som även är kända för att ha en hög pollenproduktion och manliga individer som är tvåbyggare bör undvikas (Carinanos & Casares-Porcel 2011, 212f).

Upphöjda växtbäddar

Bärbuskar och blommor efterfrågas ofta, men kan i många fall kan vara svåra för rörelsehindrade personer att komma nära och uppleva. Upphöjda växtbäddar underlättar för patienter så att de kan känna växternas doft och textur och bör skapas i olika höjder (Grahns & Bengtsson 2005, 129f). Upphöjda växtbäddar bör vara utformade så att de passar in i miljön, är stabila och hållbara (Stoneham & Thoday 1994, 27). Väletablerade växter med höjd intill vägar underlättar även för personer i rullstol att komma nära (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002, 18).

Vatten

Dammar och fontäner kan göra stor skillnad i en utomhusmiljö. Ljudet av rinnande vatten kan dölja störande ljud och solen kan återspeglas i vattnet vilket kan vara stärkande för sinnet (Bengtsson & Grahns 2005, 130; Yücel 2013). Rörligt vatten som kan ses, höras och röras tillsammans med ett vackert växtmaterial skapar en väl använd terapeutisk miljö. Sjukhusparker med en damm kan erbjuda en kontrast till sjukhusets sterila interiör och locka till sig patienter, personal och besökare (Cooper-Marcus 2007, 2). Vatten har även många symboliska betydelser som pånyttfödelse eller renande för själen och broar över vatten kan symbolisera prövningarna från en lång resa eller väcka minnen från tidigare upplevelser (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 106). Vatten kan ha en socialt tilldragande effekt, och bidrar till platser där människor ofta samlas för att finna sällskap hos varandra (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002, 12). På bilden i figur 12 kan vi se två personer åtnjuta en grönskande miljö med en damm tillsammans.

Figur 12: Vatten erbjuder terapeutiska miljöer för människor att samlas på.

Konstverk

Designers och konstnärers smak på konstverk skiljer sig ofta från patienters och sjukhuspersonalens tycke (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 65). Detta kan ibland skapa motsatta och dåliga effekter, speciellt om patienten redan är i ett nedstämt känslomässigt läge (Bengtsson & Grahn 2005, 130). En undersökning som är gjord angående patienters upplevelse av inomhusmiljön i ett sjukhus samt hur grönska påverkar patienter visar att abstrakta konstverk ofta tycks ha en stressande effekt på patienter (Ulrich 1999, 7). Flera undersökningar som gjorts visar att majoriteten av vuxna människor (85-90%) från Nordamerika, Europa och Asien föredrar konstverk som är realistiska och naturlika (Cooper-Marcus & Barnes 1999, 65). På bilden i figur 13 visas ett av många konstverk som finns på Skånes Universitetssjukhus i Malmö.

Figur 13: Konstverket "Pluvius" av Thure Thörn vid SUS i Malmö

Förvaltning

Cooper-Marcus & Barnes (1999, 201) understryker att det ofta finns en miss i samarbetet mellan designern och den administrativa personalen som är de som ansvarar för hur förvaltningen fortlöper. Bristen på samsyn kan påverka hur ofta en grönyta vid ett sjukhus används. Området kan till exempel vara stängt trots att det designats för att vara en allmän plats, eller så kan det saknas sittplatser eller inredning.

Ett väl underhållet grönområde i sjukhusmiljö har en fysisk trygghetsaspekt, och en terapeutisk fördel. Skötselnivån på buskar, träd och blommor är mer intensiv än vid uteplatser och andra hårdgjorda strukturer. Vegetation ger emellertid de största terapeutiska fördelarna. Vackra trädgårdskaraktärer kan skapas genom lämplig gödsling och selektiv gallring (snarare än genom hård beskärning), samt att årstidernas olika färger och variationer används. Ogrärensning för hand, mulching, samplantering och rätt avstånd mellan växter kan minska ogräsbekämpning. Det är därför viktigt att ett grönområde vid sjukhus får den skötsel och värdighet som den förtjänar. Ett dåligt skött grönområde kan annars sänka moralen hos patienter och besökare vilket kan ge negativa konsekvenser (Cooper-Marcus & Sachs 2013, 58; Yücel 2013, 394).

SKÅNES UNIVERSITETSSJUKHUS I MALMÖ

Plats och sammanhang

Skånes Universitetssjukhus i Malmö, SUS, är centralt beläget i stadsområdet innerstaden och har goda kommunikationsmöjligheter både inom Malmö men även till andra delar utanför staden. Det arbetar ungefär 8000 personer inom området och det är cirka 20 000 kvm stort (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 12).

Figur 14: Malmös olika stadsområden där SUS tillhör innerstaden

Historisk tillbakablick av SUS

Under 1800-talet var befolkningstillväxten stark i Malmö och år 1870 uppgick invånarantalet till 25.000 vilket innebar, enligt dåvarande bestämmelser, att Malmö uppmanades till att upprätta ett allmänt lasarett som skulle vara öppet för vem som helst med alla slags sjukdomar (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 1f). Malmö stad ägde gammal donationsjord i stadens utkant vid Magistratsvången och valde att anlägga det nya sjukhuset där eftersom de ville att det skulle ligga fritt samt nära järnvägen. Sjukhuset förlades en bit in från Södervärn eftersom Malmö stad inte ägde den marken och band samman entrén till området genom att anlägga en lindallé från Södervärn (Hansson 2016, intervju; Årsberättelse: Malmö allmänna sjukhus 1897-1956, 10). År 1896 invigdes det nya Allmänna sjukhuset som angränsade till Malmö-Ystad banan i norr, Pildammsbäcken i söder, Borgmäsaaregården i väster och landsvägen till Trelleborg i öster. Figur 15 visar hur sjukhusets omgivning såg ut i början av 1900-talet. Sjukhuset byggdes som friliggande paviljonger, delvis för att minska risken för smittspridning men också för att göra det möjligt för framtida utvidgning av sjukhuset (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 9ff; Malmö stadsbyggnadskontor 2008, 48). Byggnationen av sjukhuset tog två år och utgjordes av en lasarettbyggnad och ytterligare sex byggnader som var omgivna av en nyanlagd park som upptog ungefär hälften av det totala området (Hansson 2014, 8ff). Parken utformades med organiska former och bestod av alléer, stigar, gräsmattor, rabatter och planteringar. Detta kan urskiljas i figur 16 som visar hur entrén till lasarettbyggnaden är mjukt formad med en cirkulär plantering.

Figur 15: Malmö Allmänna Sjukhus i början på 1900-talet Epidemisjukhuset i bakgrunden och parken mot Södervärn i förgrunden

Figur 16: Platsen framför lasarettbyggnaden i slutet av 1800-talet Malmö Allmänna Sjukhus från 1896

Bebyggelseantikvarien Paul Hansson på Tyréns har studerat sjukhusets historia under en längre tid och menar att det tyvärr finns väldigt lite information om själva innehållet i den ursprungliga parken, så som växtmaterial och markmaterial. Han påpekar dock hur man från tidiga bilder kan urskilja att gångarna ute i parken bestod av grus, men att gångarna intill byggnaderna var gjorda av någon sorts cementsten (Hansson 2016, intervju). I Årsberättelse: Malmö allmänna sjukhus (1897-1956) framgår det att runt området "löper en hagtornshäck med en enkel inhägnad af furustolpar och taggig stängseltråd".

Figur 17: Sjukhusområdet 1896

Byggnader på sjukhusområdet 1896:

A Stora sjukhuset
B Ekonimihuset
C Kurhuset
D Läkarbostaden

E Likhuset
F Stallet
G Ishus
H Afträdeshus

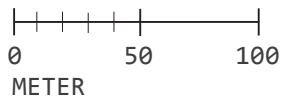
Bara tre år därefter insåg man att sjukhuset behövde utvidgas och Malmö stad hade vid den tidpunkten köpt till marken österut mot Södervärn där sjukhuset kunde expandera. Från 1903 till 1907 byggdes 11 nya byggnader, däribland ett barnbördshus år 1903 och en administrationsbyggnad år 1906. Vården började vid den här tiden specialiseras och de nya byggnaderna fungerade som olika typer av vårdavdelningar (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 149; Hansson 2016, intervju).

Figur 18: Sjukhusområdet 1907

--- Placering av sjukhuset idag

SKALA 1:3000 (A4)

Byggnader på sjukhusområdet 1907:

A Administrationsbyggnad	J Sinnessjukavd. avd V
B Barnbördsavd. avd VII	K Tuberkulosavd avd VI
C Läkarebostad	L Ligghall
D Medic. avd och kir av II	M Evakueringspaviljong
E Ekonomibyggnad	N Begravningskapell
F Badhus	O Ishus
G Kirug. avd III	P Ångpanne- och maskinhus
H Kurhusav. avd IV	Q Maskinistbostad

Strax efter den föregående utbyggnadsperioden insåg man att utrymmet fortfarande inte var tillräckligt för att möta sjukhusets behov och man planerade därför att expandera sjukhuset ytterligare. En ny period av utbyggnad påbörjades 1907 och slutfördes 1914 och det Allmänna sjukhuset innefattade då 20 byggnader (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 14f; Ehinger, Biörklund, & Landberg 2014, 20). Utbyggnaden innebar även en utbyggnad av den befintliga parken och man anlade en hälsokälla på baksidan av administrationsbyggnaden intill entrén vid Södervärn. Under samma tid anlades även ett epidemisjukhus som stod klart 1908 och även här anlades en tillhörande park (Hansson 2014, 8; Hansson 2016, intervju).

Efter en tid med snabb utbyggnad avmattades byggnadstakten en aning, men upphörde inte. Sjukhuset byggdes därefter främst ut med byggnader. Istället för att utveckla den befintliga parken började man istället fokusera på att anlägga pampiga förgårdsmarker i närheten av de nya byggnaderna, något som Hansson menar har varit genomgående i sjukhusets historia (Hansson 2016, intervju). Åren som följde gjordes ett antal utbyggnader med jämna mellanrum och år 1942 beslutade stadsfullmäktige om att flytta Pildammsvägen västerut, dit där den är idag. Både för att utvidga och samla de olika delarna av sjukhusområdet (Hansson 2014, 8).

Figur 19: Sjukhusområdet 1943

Byggnader på sjukhusområdet 1943:

1 Administration	21 Operationsavd. och kirurgisk avd.
2 Portvaktsbyggnad	22 Röntgen
3 Öronavdelning	23 Kirurgisk poliklinik
4 Köksbyggnad	24 Kirurgisk avd. VIII och ögonklinik
5 Överläkarebostad	26 Begravningskapell
6 Tvätt- och huvudförråd	27 Ny kvinnoklinik
7 Barnbördsavd. avd. VII	28 Malmö sjukhem
8 Medic. avd och kir av II	30 Kungliga pensionsstyrelsen anst. för nerövst sjuka
9 Kirurgisk avd. III	29 Lungklinik
10 Psykiatrisk avd.	Epidemisjukhuset
11 Hud och könsavd.	50 Administration
12 Ny medicinsk avd.	51 Observationspaviljong
13 Liggveranda	52 Sjukpaviljong
15 Överläkarbostad	53 Sjukpaviljong
16 Tuberkulosavd avd. VI	54 Begravningskapell
17 Garage	55 Desinfektion
18 Ångpanne- och maskinhus	56 Sjukpaviljong
19 Maskinistbostad	
20 Ortopedisk avd.	

År 1948 utnämndes Malmö Allmänna sjukhus till att vara ett undervisnings- och universitets-sjukhus och blev känt både nationellt och internationellt för att stå i framkanten av den vetenskapliga utvecklingen. Under 1940- talet ökade befolkningstillväxten i Malmö och platsbristen på sjukhuset var besvärande, vilket gjorde att utbyggnadstakten återigen ökade. Utvecklingen av sjukvården från början av 1950-talet fram tills idag har skett i en oerhörd takt (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 143ff).

Figur 20: Sjukhusområdet 1964

Byggnader på sjukhusområdet 1964:

1 Administration	27 Kvinnoklinik
2 Portvaktsbyggnad	28 Kungliga pensionsstyrelsen anst. för nerövst sjuka
3 Administration	29 Neurologi
4 Administration	29 Lungklinik
5 Överläkarebostad	30 Malmö sjukhem
6 Tvätt- och huvudförråd	38 Laboratoriebyggnad
7 Barnbördsavd. avd. VII	39 Laboratoriebyggnad
8 Medic. avd och kir av II	42 Information
9 Kirurgisk avd. III	43 Psykiatri
10 Psykiatrisk avd.	44 Ögonsjukvård
11 Hud och könsavd.	45 paviljonger för sjuksköterskeutbild- ning
12 Medicinsk avd.	46 Handkirurgi/Konferens
13 Röntgen	47 paviljonger för sjuksköterskeutbild- ning
15 Överläkarbostad	50 Administration
16 Tuberkulosavd avd. VI	51 Infektionsklinik
17 Garage	52 Bröstmottagning/Adm
18 Ångpanne- och maskinhus	53 Sjukpaviljong
19 Maskinistbostad	54 Begravningskapell
20 Ortopedisk avd.	55 Kraftstation
21 Operationsavd. och kirurgisk avd.	56 Sjukpaviljong
22 Röntgen	
23 Kirurgisk poliklinik	
24 Kirurgisk avd. VIII och ögonklinik	
26 Begravningskapell	

I början av 1970-talet färdigställdes projektet den "långa raden" som inrymde många olika avdelningar, bland annat inom onkologi och öron- näs- hals. För att göra plats för den nya byggnaden rev man bland annat en tjänstebostad. I början av 1980 hade sjukhuset fler vårdplatser än någonsin, vilket därefter har minskat gradvis (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 143ff). Efter en tid med kraftig utbyggnad avstannade utvecklingen och det dröjde till den nya kirurgiska klinikens nya byggnad blev klar 1982. Därefter byggdes Wallenberglaboratoriet 1994 och gav plats åt forskning och laborativ verksamhet. Under 2000-talet tillkom ett antal större byggnader, bland annat CRC Clinical Research Centre, Malmö högskola och akut- och infektionskliniken (Hansson 2014, 10).

Figur 21: Sjukhusområdet idag

Byggnader på sjukhusområdet idag:

1 Administration	43 Psykiatri
2 Portvaksbyggnad	44 Ögonsjukvård
3 IT/Administration	46 Handkirurgi/Konferens
4 Administration	50 Projektkontor, NSM
6 Kraftstation 1	51 Fd. Infektionsklinik
7 Reumatologit/ Neurofysiologi	52 Bröstmottagning/Adm
8 Adm/Sjukhustandvård	55 Kraftstation 2
9 Kontorslokaler	56 Utbildning
11 Kirurgimottagning	58 Drift och service
12 Medicinmottagning	62 Onkologi
13 Fd. Röntgen	63 Plastkirurgi/Hudsjukvård
20 Wallenberglaboratoriet	64 Klinisk kemi
21 Diagnostiskt Centrum, DC	65 Öron-näs- & halsmottagning
22 MAH, Hälsa och samhälle	66 Ortopedi
24 Gascentral	68 Beroendecentrum
25 Kontorslokaler	70 Telecentral
26 Begravningskapell	72 Kraftstation 3
29 Neurologi	73 Regionsservice/Pildammsdialysen
33 Kirurgibyggnad	75 Kraftstation 4
34 Akut- och infektionsklinik	81 Portvakt
38 Laboratoriebyggnad	82 Fördelningsställverk
39 Laboratoriebyggnad	83 Tryckstegringsstation 1
40 Mikrobiologi/Patologi	84 Tryckstegringsstation 1
41 Begravningskapell	90 CRC

Bebyggelseutveckling

SUS har genomgått en lång rad med utbyggnader sedan det byggdes 1896 som har påverkat både områdets bebyggelsestruktur och karaktär. Sjukhusets dryga 100 åriga historia har visat en drastisk utveckling från ett mindre lasarett i stadens utkant till ett Universitetssjukhus placerat mitt i staden. Förtätningen har inneburit en karaktärsändring av sjukhuset, som har utvecklats från hus i park till en tätare stadsstruktur med mindre andel grönytor.

I samband med den starka förtätning som skett på SUS har en betydande del av parkytorna byggts bort. Det finns endast ett större sammanhängande parkområde kvar, som är en kvarvarande del av Epidemisjukhusets gamla park. Det finns dessvärre en större väg, Jan Waldenströms gata, som delar av parken idag. Trafik och bilparkering har även varit en stor anledning till att parkmark tagits bort. Det är därför viktigt att skydda de grönområden som finns kvar. Försök har gjorts till att minska antalet markparkeringar i området och samla dessa i ett större parkeringshus vid Södra Förstadsgatan. Lyckligtvis finns det fortfarande gröna kvaliteter på sjukhusområdet som den övriga innerstaden ofta lider brist på, exempelvis färgstarka blomsterplanteringar vid entréer och byggnader samt äldre träd (Hansson 2014, 13; Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 36f). Några av de viktigaste bevarade elementen på området idag är trädraden med plataner längs Jan Waldenströms gata, lindallén vid entrén från Södervärns busstation samt de äldre träden i den sammanhängande parken. Dessa har en stor betydelse för upplevelsen av sjukhusområdets prydnadsvärde (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, 48).

Bebyggelseutvecklingen av sjukhusområdet genomfördes under en lång tid med utbyggnad i sjukhusparken och man har inte tagit hänsyn till helhetsupplevelsen av området. Under 1970-talet var området så gott som fullbyggt och man insåg att det var tvunget att riva byggnader för

att kunna utöka sjukhusområdets kapacitet. Från den ursprungliga byggnationen finns bara den första lasarettbyggnaden (byggnad nr 8). Från den första uppbyggnadsperioden finns administrationsbyggnaden (byggnad nr 3), barnbördshuset (byggnad nr 1) samt bårhuskapellet (byggnad nr 26) kvar. Totalt har 16 byggnader som uppförts före 1915 på Norra sjukhusområdet rivits, däribland gamla kirurgen som visas i figur 22 och 23 (Hansson 2014, 11f; Ersgård, Hallström & Mens 1996, 145).

Figur 22: Gamla Kirurgen avd III.

Figur 23: Gamla Kirurgen rivs i mitten av 1990-talet.

Sjukhuset har gått från ett slutet område som öppnats upp allteftersom till ett sjukhusområde med fler funktioner och är tillgängligt för allmänheten med bland annat bibliotek, pressbyrå och caféer. Kopplingen till den omgivande stadsmiljön har förbättrats avsevärt. Malmö stad önskar dock att området ska integreras ännu bättre med staden i framtiden och ser gärna ännu fler funktioner på området (Hansson 2014, 10; Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 36f).

Arkitektur och kulturmiljövärden

Kulturhistoriska värden kan frambringas och upplevas genom att titta på hur människor kan röra sig genom området och hur de använder platsen. Genom att gestalta miljön på ett tilldragande sätt med exempelvis planteringar, parkmöbler, kartor och vacker markbeläggning kan bidra till en positiv upplevelse av miljön (Hansson 2014, 18). Ursprungligen byggdes sjukhuset med friliggande paviljonger och fortsatte utvecklas enligt denna princip fram till 1960-talet och därefter mer som sammanbyggda flyglar, och i enstaka fall blockbyggnader under 1980-talet. Arkitekturen i området är varierande och sträcker sig tidsmässigt från den ursprungliga lasarettbyggnaden från 1896 fram till Akut- och infektionskliniken som stod klar 2010. Det återfinns byggnader från alla decennier men främst finns det byggnader som uppfördes under andra halvan av 1950-talet till början på 1970-talet (ibid, 11). Carina Lindeberg, planarkitekt på Malmö stad, har varit med och tagit fram *Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper- Sjukhusområdet i Malmö* och anser att det är viktigt att bevara "årsringarna". Hon menar att det finns ett riksintresse för sjukhusområdet och att det är viktigt att se till att man inte river alla byggnader från en och samma epok (Lindeberg 2016, intervju).

Alla byggnader som uppfördes före 1930-talet ritades av stadsarkitekten Salomon Sörensen med många olika typer av uttryck, som bland annat avskalad och stram arkitektur, jugendstil, nygotisk stil och senromantik. Under 1914 uppfördes flera olika byggnader i en slags jugendstil men alla revs under 1980- och 90-talet. Den efterträdande stadsarkitekten Carl-Axel Stoltz ritade under 1930-talet och 1940-talet ett flertal byggnader på sjukhusområdet i funktionalistisk stil. Efter Carl-Axel Stoltzs tid som stadsarkitekt följer en period där fler arkitekter var

inblandade i utformningen av byggnaderna, bland andra Sture Kelfve, Fritz Jaenecke och Sten Samuelsson i framför allt modernistisk- och senmodernistisk stil. Under de senaste 20 åren har i stort sett varje byggnad designats av olika arkitekter. Gult tegel som fasadmateriäl dominerande från 1940-talet fram till 2004. Utöver teglet finns det fasadmateriäl som puts, målad betong och olika typer av skivor. Den huvudsakliga färgskalan för byggnaderna i området är varm och ljus. De flesta byggnaderna är påkostade och håller allmänt hög kvalitet (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 149ff). Fyra byggnader på området med helt olika arkitektoniska uttryck har blivit tilldelade stadsbyggnadspriset i Malmö, däribland Wallenberglaboratoriet (byggnad nr 20, se figur 24), MAH- Hälsa och samhälle (byggnad nr 22), CRC (byggnad nr 90) samt Akut- och infektionskliniken (byggnad nr 34, se figur 25) (Björk 2016, intervju).

Figur 24: Wallenberglaboratoriet från 1994, byggnad nr 20

Figur 25: Akut- och infektionskliniken från 2010, byggnad nr 34

Byggnader som anses kulturhistoriskt värdefulla är den ursprungliga lasaretsbyggnaden (byggnad nr 8), administrationsbyggnaden (byggnad nr 1), det första barnbördshuset (byggnad nr 3) samt aulan (byggnad nr 39, se figur 26) (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, 47; 54). I gällande detaljplan finns inga skydd för bebyggelsens kulturhistoriska värden och det finns inga byggnader på området idag som skyddas enligt kulturmiljölagen 1988: 950 (Hansson 2014, 7ff; SFS 1988:950). Vanligen anses äldre bebyggelsemiljöer vara omtyckta men Hansson (2016, intervju) menar att så fort man kommer in på sjukhusområdet anses byggnaderna vara gamla och dåliga, speciellt när de ställs mot värdet av att upprätthålla en bra sjukvård. På ett sjukhus måste verksamheten fungera och därför prioriteras funktionen högre än att behålla obrukbara byggnader som exempelvis inte uppnår tekniska krav eller är tillgänglighetsanpassade. Samma gäller för grönska, om det står träd på en plats där en verksamhet behöver utvecklas kan dessa behövas tas bort.

Figur 26: Medicinska kliniken med tillhörande aula, byggnad nr 39

Framtidsplaner för området

Huvudprojektledaren på fastighetssidan på Region Skåne, Klas Göran Björk förklarar att Region Skåne just nu håller på utveckla ett antal sjukhusområden i Malmö, Lund, Helsingborg och Ängelholm. På SUS i Malmö finns idag inte tillräckligt med utrymme för sjukhusets verksamhe-

ter och många byggnader håller inte kraven för att klara av den medicinsktekniska utrustning som behövs. De absolut äldsta husen som inte uppfyller dagens krav har blivit administrativa lokaler, men Björk menar att "man kan inte ha administration i alla byggnader" (Björk 2016, intervju). Region Skåne planerar inte att bygga ut sjukhuset för att skapa fler vårdplatser utan dessa kommer att vara lika många som innan ombyggnaden. Det kommer dock bli fler enkelrum som tar större plats. Detta görs på grund av att vissa människor kan behöva enkelrum för att återhämta sig, och målet är att patienter ska komma hem tidigare (Lindeberg 2016, intervju). Återhämtningstiden var under första halvan av 1900-talet långvarig och har idag förändrats så att de flesta patienter kommer och går samma dag (Hansson 2014, 10). Enligt Björk är utblickar för patienter viktiga. Även om vårdtiderna är relativt korta så bör man "ändå ha något fint att titta ut på" (Björk 2016, intervju). Region Skåne påbörjade arbetet med att utreda sjukhusets utvecklingsmöjligheter 2009 och färdigställde en fastighetsplan 2011. Planen för sjukhusområdet är att skapa en fysisk koncentration i de centrala delarna och göra de två huvudstråken längs Jan Waldenströms gata samt Inga Marie Nilssons gata mer sammanhållna och laddade med funktioner. Dessutom vill Region Skåne se över grönstrukturen och försöka återinföra attribut från den gångna tiden (Björk 2016, intervju).

Det som planeras göras på SUS är uppdelat i tre olika scenarier:

Det gula scenariot

Två ersättningsbyggnader håller på att byggas på 6000 respektive 9000 kvadratmeter, och ska vara färdigställda hösten 2016. Dessa byggs för att skapa plats för de som jobbar i byggnaderna som har rivits och kommer att rivas. Två hus har rivits för att ge plats åt de nya ersättningsbyggnaderna som har designats av White arkitekter. Sedan i början av 2015 har även flera byggnader renoverats invändigt, bland annat den gamla köksbyggnaden (byggnad nr 4) vid Södervärn görs om till vårdcentral (Björk 2016, intervju; Region Skåne 2015).

Det gröna scenariot

När de två ersättningsbyggnaderna är slutförda planerar Region Skåne att bygga två nya vårdbyggnader på ungefär 65 000 kvadratmeter (Region Skåne 2015). Dessa kommer att byggas på vardera sida av Inga Marie Nilssons gata och sammanbinds både under och över mark. Flera hus kommer att rivas för att göra plats åt vårdbyggnaderna däribland ögonsjukvården (byggnad nr 44), medicinbyggnaden (byggnad nr 12), kontorslokaler (byggnad nr 9) den gamla röntgen (byggnad nr 13). Dessutom kommer kirurgimottagningen (byggnad nr 11) som i nuläget utgörs av byggnadsmoduler att avetableras. En värdefull innergård som ligger mellan byggnad nr 7 och nr 44 kommer att påverkas av uppförandet av vårdbyggnaderna vilket enligt Björk "är synd för det är en av dom trevligaste" (Björk 2016, intervju).

Det orange scenariot

En servicecentral planeras att byggas i områdets sydöstra del vid John Ericssons väg. Projektet kommer att pågå samtidigt som tidigare nämnda projekt och huset kommer att designas av Tengbom arkitekter. Byggnad nr 50, 51, 68 och 58 kommer att rivas för att ge plats åt det nya huset som man planerar att påbörja vid årsskiftet 16/17. Mellan servicecentralen och vårdbyggnaderna kommer en ny kulvertförbindelse att byggas som Björk kallar för "kulvertmotorvägen" som kommer att gå genom grönområdet på baksidan av byggnad nr 66 och nr 7 (Björk 2016, intervju; Region Skåne 2014, 49).

Figur 27: Framtidsplaner

Byggnader på sjukhusområdet idag:

1 Administration	43 Psykiatri
2 Portvaksbyggnad	44 Ögonsjukvård
3 IT/Administration	46 Handkirurgi/Konferens
4 Administration	50 Projektkontor, NSM
6 Kraftstation 1	51 Fd. Infektionsklinik
7 Reumatologit/ Neurofysiologi	52 Bröstmottagning/Adm
8 Adm/Sjukhustandvård	55 Kraftstation 2
9 Kontorslokaler	56 Utbildning
11 Kirurgimottagning	58 Drift och service
12 Medicinmottagning	62 Onkologi
13 Fd. Röntgen	63 Plastkirurgi/Hudsjukvård
20 Wallenberglaboratoriet	64 Klinisk kemi
21 Diagnostiskt Centrum, DC	65 Öron-näs- & halsmottagning
22 MAH, Hälsa och samhälle	66 Ortopedi
24 Gascentral	68 Beroendecentrum
25 Kontorslokaler	70 Telecentral
26 Begravningskapell	72 Kraftstation 3
29 Neurologi	73 Regionservice/Pildammsdialysen
33 Kirurgibyggnad	75 Kraftstation 4
34 Akut- och infektionsklinik	81 Portvakt
38 Laboratoriebyggnad	82 Fördelningsställverk
39 Laboratoriebyggnad	83 Tryckstegringsstation 1
40 Mikrobiologi/Patologi	84 Tryckstegringsstation 1
41 Begravningskapell	90 CRC

Helhetsplan för sjukhusområdet

Tre separata organisationer arbetar med utvecklingen av sjukhusområdet, och det är svårt att avgöra var gränssnittet går mellan vem som gör vad. Region Skåne vill planera för hur man kan hantera området på lång sikt och i helhet, och har därför handlat upp ett konsultteam som ska göra en helhetsplan för "Park och Mark" av hela området, som inte har gjorts förut på sjukhusområdet. Tidigare har enbart fokus legat på funktionen för verksamheten men nu vill Region Skåne se på området som en helhet. Helhetsplanen kommer vara en vidareutveckling av Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper- Sjukhusområdet i Malmö och ska fungera som ett underlag för framtida arbete för alla pågående projekt (Björk 2016, intervju).

Tyréns tilldelades uppdraget att genomföra en helhetsplan för SUS i början av april 2016. Uppdragsledare för projektet är Åsa Eneroth på Tyréns och Markus Magnusson på White arkitekter. Olika projekt avseende utemiljön har pågått under en längre tid vilket är lite synd för eftersom helhetsplanen står till grund för hela grönstrukturen av området. Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper- Sjukhusområdet i Malmö fungerar som ett underlag till helhetsplanens arbete. Helhetsplanen kommer att fungera som ett underlag för nästkommande konsulter som ska projektera på området. Tyréns och White kommer att arbeta ungefär ett år med att ta fram helhetsplanen och sen ska de även vara med och implementera helhetsplanen, vilket kommer minst ta tre år från och med nu. De kommer främst att göra ett övergripande arbete för området och kanske zooma in på vissa enstaka platser (Eneroth 2016, intervju).

Eneroth beskriver grönområdena på SUS idag som platser som under många år har fått stå tillbaka för byggnaderna. Hon menar att det egentligen bara finns en sammanhållen park kvar och att det därför är extra viktigt att skydda och bevara den. Storleken på grönytor oavsett

kvalitet är en viktig aspekt att ha i åtanke och Eneroth menar att det idag finns en mängd små "duttar" av grönytor på sjukhusområdet men få sammanhållna grönområden. Det finns väldigt många olika material och typer av utrustningar på området idag, trots att det har funnits en mängd dokument för vägledning av hur området ska utformas enhetligt (Eneroth 2016, intervju). Bland annat har dokumenten Standard för offentliga entréer och utrymmen på Universitetssjukhuset MAS samt Tillgänglighetsstandard för yttre miljö på Universitetssjukhuset MAS (UMAS) fungerat som handböcker med angivelser och riktlinjer för hur området bör utformas (RegionFastigheter 2008; Region Skåne 2008). Tyréns och White ser en möjligheten till att inkorporera evidensbaserad forskning angående vårdande utemiljöer och hälsofrämjande miljöer i helhetsplanen och kommer därför att samarbeta med Patrik Grahn. Eneroth menar att det är svårt att "sätta pengar på grönskan" men det framgår tydligt av forskning att grönska kan bidra till människors välbefinnande. Hon nämnde ett exempel från en workshop där det framgick att när patienter kommer in på ett sjukhusområde upplever dom två saker: "antingen hot eller möjlighet". Eneroth menar då att "om man kan avvärja en del av hotet så är det ganska logiskt att det blir en bättre upplevelse och att man blir friskare snabbare" (Eneroth 2016, intervju).

Ambitionen med helhetsplanen är att få till en helhet gällande främst funktionaliteten. Sjukhusområdet är som en stadsdel och det är viktigt att det hålls ihop gestaltningsmässigt. Eneroth menar att helhet kan handla om att man ska känna igen sig när man kommer in i området och sen ska man känna igen sig igenom hela området. Samtidigt är ambitionen från staden att området ska integreras till staden, både för att föra människor igenom området på ett naturligt sätt men det ska också finnas intressanta platser att stanna till på. Oavsett om man är patient, anställd eller besökare. Eneroth menar att alla områden kanske inte behöver vara integrerade och att man behöver därför välja ut vissa områden där stråk ska gå som blir till för alla men att andra områden blir mer privata platser med möjlighet till återhämtning (ibid)

I kalkylen för arbetet med helhetsplanen finns ett visst antal kvadratmeter som kan komma att behövas göras i ordning. Bland annat de två stråken, entrén i norr vid kapellet, entrén vid Södervärn samt torgytan framför den gamla lasarettbyggnaden (byggnad nr 8) räknas in här. Grönstrukturen kommer innefatta anläggning av nya områden och ett visst antal punktinsatser men innebär inte att hela sjukhusområdet kommer totalrenoveras. Totalt räknar Region Skåne att all utveckling på sjukhusområdet ska kosta ungefär 6,8 miljarder (Björk 2016, intervju). Ytor för helhetsplanen för "Park och Mark" beräknas kosta ungefär 35 miljoner och då räknar man med att beröra ungefär 35 miljoner kvm grönområde (Björk 7 april 2016, mejl).

Kommunens arbete

I takt med att städer har utvecklats har grönstruktur som begrepp inom Svensk samhällsplanering etablerats, och i slutet av 1960-talet uppkom grönstrukturplanering som ett planeringsinstrument för kommuner. Det primära syftet är att betrakta grönområden som en sammanhängande struktur snarare än en samling av olika områden (Boverket 2012, 7). Region Skåne menar att det saknas ett gemensamt tillvägagångssätt kring planering av grönområden och att det är först nyligen som begreppet grönstruktur har inkorporerats i kommunens översiktsplaner. Natur- och rekreationsområden behandlas likväl ofta som separata områden som är eller bör skyddas i översiktsplaner, istället för tillgångar som kan vidareutvecklas. Under lång tid har planeringen och förvaltningen av grönområden varit indelad i flera sektorer, där varje sektor sett till sina intressen. Detta har försvårat effektiva åtgärder och motverkat helhetslösningar som skulle kunna stödja fler områden. Dessutom finansieras utbyggnad av rekreationsmark

och skötsel av grönområden oftast bara av allmänna medel till skillnad från många andra utvecklingsprojekt som finansieras med privata medel (Region Skåne 2011, 15). Boverket menar att lagstiftningen saknar tydliga beskrivningar och krav på vad som anses vara funktionella utemiljöer och vad de bör innehålla. Risken för att vissa behov och kvaliteter i utemiljön kan bli förbisedda vid planeringsprocesser av exploatering är därför stor (Boverket 2007b, 61).

Grönstruktur som styrmedel

Kommuner som väljer att arbeta med grönstrukturprogram eller grönstruktur i översiktsplanen har en mängd olika alternativ av dokument som behandlar grönstrukturen. Kommunen kan välja att redovisa ett eller flera slags dokument. Dokument har olika namn, syfte och omfång (Boverket 2012, 13). En grönplan fungerar som ett kommunalt planeringsunderlag för den fysiska planeringen av grönområden och används som vägledning i förändrings- och förnyelsearbete samt gällande skötsel- och naturvårdsfrågor. Planen innefattar inventeringar och analyser som ligger till grund för utvecklingsförslag av den gröna strukturen och olika gröna kvaliteter. En grönplan är inte en markreglerande plan, utan fungerar som stöd för bland annat översikts- och detaljplaner (Malmö stad 2003, 4). År 2003 presenterade Malmö stad den nu gällande grönplanen som ligger till grund för hur kvaliteter inventeras och analyseras i de gröna miljöerna i Malmö. I grönplanen presenteras en grönmodell som ett redskap för att kunna klassificera olika typer av grönytor samt för att undersöka utbudet av gröna miljöer. Modellen omfattar ett klassificeringssystem med olika kategorier och underkategorier av grönytor samt riktvärden för hur tillgängliga de är. En viktig faktor vid klassificering gäller vilken grad av offentlighet området har. I grönplanen uttrycker Malmö stad att det är viktigt att skilja mellan exempelvis en stadspark och en park som tillhör ett sjukhus (ibid, 1ff). Det finns ett visst antal kategorier och underkategorier som inte har tilldelats några riktvärden i grönmodellen som exempelvis institutionsanknutna grönytor. Malmö stad menar dock att dessa områden fortsatt är intressanta att ta med i utvärderingen även om de inte är fullt tillgängliga för allmänheten, eftersom de har rekreativa, biologiska, historiska, och pedagogiska värden. Tillgängligheten varierar inom kategorin institutionsanknutna grönytor och Malmö stad uppmärksammar att vissa parkanläggningar i anslutning till sjukhus används som allmänna parker (ibid, 18f).

Stadsintegration

Malmö stad planerar att förtäta staden innanför den Yttre Ringvägen vilket innebär, enligt stadsbyggnadsdirektören Christer Larsson, "en möjlighet att länka samman stadens olika delar, att fylla i med det som saknas" (Malmö stad 2012, 4; 13; 17). Malmö stads ledord är "nära, tät, grön och funktionsblandad stad" vilket antyder på vikten av stadsintegration i framtida utveckling (ibid, 5). 2008 antogs ÖP nr 203 I, en fördjupad översiktsplan för Triangeln UMAS Medeon, som syftar till att:

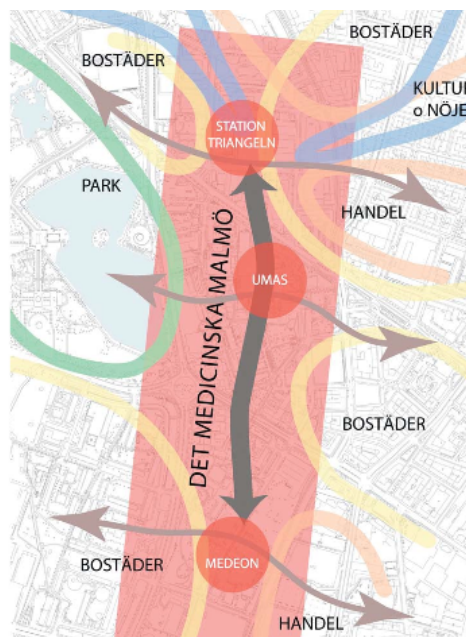
"ta till vara utvecklingspotentialen för det medicinska Malmö, bland annat genom goda utbyggnadsmöjligheter för UMAS, Malmö högskola och Medeon" (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, 2).

I planen framgår en önskan om att bebygga sjukhusområdet tätare för att Malmö ska utvecklas mot en kompakt stad, och att planområdet ska vävas samman bättre med den omgivande staden. Detta ska ske genom sammanbindande stråk i skiftande riktningar för att motverka de barriärer som finns idag. Dessutom vill Malmö stad förbättra entréerna till sjukhusom-

rådet samt minska gränserna till staden. Den långsiktiga planen är även att minska gränsen mellan SUS och Pildammsparken till fördel för anställda, studenter och patienter (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, 2ff). Region Skåne planerar att bygga området med ny modern bebyggelse för att möta den medicinska verksamheten. I och med utbyggnaden vill Malmö stad även stärka de gröna kvaliteterna på området och ge “möjligheter för mer av stadsliv inom delar av sjukhuset”. Figur 28 visar en visionsbild från ÖP nr 2031, och illustrerar hur Malmö stad vill skapa bättre kopplingar mellan Triangeln, UMAS, Medeon och staden. Idag finns redan en rad olika verksamheter inom området som bland annat sjukhus verksamheter, Malmö högskola, Lunds Universitet, förskola och bostadshus (ibid, 7).

Sjukhusområdet behöver integreras bättre med staden eftersom det fortfarande är ett ganska slutet område vilket nämns i Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper- Sjukhusområdet i Malmö:

“Malmö stad och Region Skåne har ett gemensamt intresse i att sjukhusområdet integreras i stadsmiljön och öppnas upp så att ett större antal människor kommer att röra sig här” (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 12).

Figur 28: Malmö stads visionsbid för hur Triangeln UMAS Medeon och Det medicinska Malmö bättre kan integreras med staden.

Planarkitekten Lindeberg (2016, intervju) menar att det inte är speciellt lätt att hitta in i området idag framförallt inte från Pildammsvägen. Entréerna till området är något som Malmö stad vill ska utvecklas och Lindeberg menar att det är viktigt att man lätt ska kunna hitta in i området. Det är många människor som är där för första gången, och ska känna att det är tydligt vart man ska ta vägen, men det är även viktigt att området öppnas upp för allmänheten. Malmö stad vill få in fler verksamheter i själva området som attraherar folk som kanske bor i närheten, eller om man bara passerar så kan man stanna till. Sjukhusområdet har i allmänhet väldigt mycket besökande. Dels så är det besökare som skall på någon undersökning eller någon form av besök men det finns även besökande till de som är inlagda på sjukhuset och då finns inte så mycket att göra i området om man är där i många timmar. Lindeberg menar att det finns nästintill ingenting att göra inom sjukhusområdet. Även Region Skåne är mån om att integrera området i staden och det har varit en utgångspunkt i det arbete de gjort tillsammans. Förhoppningen är att fler restauranger ska öppna på området, samt verksamheter som exempelvis massage, fotvård, frisersalong, presentaffär och blomsteraffär.

Området upplevs som otryggt

Malmö stad har uppmärksammat att sjukhusområdet upplevs som otryggt på kvällen. Huvudprojektledaren på fastighetssidan på Region Skåne, Klas Göran Björk, menar att det kan bero att det finns flera olika typer av gömda ytor, samt att det finns mycket buskage som kan skymma sikten. Buskagen kan upplevas som en kvalitet på dagen men kanske hotfulla på kvällen. En bidragande faktor kan vara att det inte rör sig så mycket människor i området på kvällen anser Björk (2016, intervju). Enligt en rapport som är gjord i samarbete mellan Malmö högskola, Mal-

mö stad, Polisen och Räddningstjänsten Syd framgår det att området kring Allmänna Sjukhuset i snitt upplevs som otryggare än medelvärdet för hela Malmö (Ivert et. al 2013).

Detaljplan för SUS

Grönområden får i allmänhet ganska mycket utrymme i tidiga dokument som översiktsplaner och planprogram, om man jämför med detaljplanenivån. Det är på grund av brist av både verktyg och terminologi som kan uttrycka grönskans form och funktion. I detaljplanearbetet beskrivs detaljer kring bebyggelsen mycket detaljerat med bland annat byggnadshöjd, taklutning och material medan grönskan oftast kortfattat beskrivs som "träd" utan information om varken storlek eller jord (Boverket 2016, 22). För att "bestämma och ange gränserna för allmänna platser, kvartersmark och vattenområden" visas detta genom en detaljplan. En detaljplan anger hur mark och fastigheter får användas samt reglerar var och hur byggnader får uppföras (SFS 2010: 900, 4 kap: 1§). Den gällande detaljplanen PL 191 för SUS i Malmö fastställdes 1943 och uppger att man kan bygga i stort sett var man vill och hur mycket man vill men med en begränsning på fem våningar. Region Skåne äger marken för SUS men Malmö stad planerar för hur marken ska utvecklas. Malmö stad arbetar just nu med att utforma en ny detaljplan, Dp 5355, för fastigheten Allmänna sjukhuset 7. Detta är nödvändigt för att kunna uppföra de två nya vårdbyggnaderna som kommer att bli ungefär tio våningar höga, vilket dagens detaljplan inte godkänner. Planen anmäldes i nämnden i början på januari 2016 och den omfattar de nya vårdbyggnaderna, den gamla lasarettbyggnaden (byggnad nr 8), torget framför denna, den anatomiska teatern (byggnad nr 39) och en liten del av parken i syfte att skydda och bevara den (Lindeberg 2016, intervju). Lindeberg menar att parken som finns på sjukhusområdet har väldigt många fina kvaliteter men att den är undanskymd. Malmö stad har för avsikt att flytta vägen (Upplandsgatan) som idag går rakt genom parken söderut så att den istället ansluter till parkeringshuset. Förhoppningen är att kunna sammanbinda parken bättre och fungera mer som en helhet. Lindeberg ställer sig frågan kring hur tätt man egentligen bör bygga. Malmö stad pratar mycket om att samutnyttja mark, och för att uppnå ett attraktivt område menar Lindeberg att man kanske måste lägga mer vikt vid de allmänna ytorna (Lindeberg 2016, intervju; Malmö stadsbyggnadskontor 2016).

Utformning av området utifrån anställda och inblandade personer på SUS

Ingrid Trollås arbetar som landskapsingenjör på Svensk Markservice, och har hand om grönyteskötseln på SUS. Hon anser att det generellt sett inte finns så mycket grönområden på SUS utan mest små remsor eller plättar av grönt. Trollås nämner att grönyterna på SUS ofta verkar ogenomtänkta, tanken som en gång fanns där syns inte längre. Det kan bero på att halva ytan försvunnit efter ombyggnation. Strukturen försvinner. Det finns bara små osammanhängande bitar kvar av tidigare landskapsdesign (Trollås 2016, intervju).

Skåneteknik står för upphandling av entreprenör vid skötsel av SUS grönområden. Gun Fredriksson arbetar som förvaltare för området och ser till att entreprenören, Svensk Markservice, sköter avtalet om skötseln. Det finns enligt Fredriksson (2016, intervju) vissa aspekter i avtalet som behöver extrabeställas av Svensk Markservice, så hon och ansvarig skötselperson går några extra rundor på området varje år för att komplettera. Exempelvis kan detta innefatta beskärningar, plantering av vårlökar och sommarblommor eller att placera ut julgranar. Det finns många gamla områden som inventerats och värderas angående grönstrukturen vid SUS,

exempelvis träden. Enligt gammal sed fanns det fruktträd som var till för sjukhusområdets mat-bespisning. Det finns till viss del ännu kvar på området men används inte längre till sjukhusets matförsörjning. Många träd på SUS har ett stort skyddsvärde, så som de gamla alléerna. En tradition som förvaltningen har är att ersätta alla träd som fälls genom att plantera nya.

Trollås (2016, intervju) menar att de främsta kvaliteterna med området är de gamla träden och buskarna. Många av träden är fullvuxna och skapar volym i området. Enligt Chen (2011, 29) kan stora träd bryta av byggnaders höjd och mjuka upp övergången mellan hus och mark.

Camilla Lundgren (2016, intervju), som är skötselarbetare på Svensk Markservice, menar att det därför är väsentligt att det finns en långsiktig plan för att bevara träden på sjukhusområdet, främst för att behålla karaktären på området. Enligt Trollås (2016, intervju) går Svensk Markservice och förvaltningen på Region Skåne varje år tillsammans igenom säkerhet och skick på träden på området och därefter anlitas en arborist som tittar på de träd som kanske behöver fällas eller kronbeskäras.

Förvaltaren Fredriksson (2016, intervju) anser att träden på området vuxit sig överdrivet stora och generellt behöver tuktas ner för att inte utgöra ett hot för besökare. Trädkronor kan växa mot fasader och grenar kan släppa om de inte beskärs i tid. Genom att plantera mindre trädsorter hade detta problem varit enklare att lösa menar Fredriksson. Bebyggelseantikvarie Hansson (2016, intervju) menar att "det finns ingenting som stora träd" och att man därför måste vara jätterädd om de stora träden på sjukhusområdet. Planarkitekten Lindeberg (2016, intervju) menar också att träd inte går att ersätta: "Ett uppvuxet träd är värt väldigt mycket, det tar lång tid innan ett träd växer sig stort". I sjukhusområdet är det viktigt att ta till vara på de träd som kan beröras av kommande utbyggnad och Malmö stad har till och med haft diskussioner kring att flytta träd vid behov. Lindeberg (ibid) menar att "det är ganska dyrt men det kan det vara värt".

Det finns enligt Trollås (2016, intervju) många ytor som är väl bevarade från förr som är historiskt värdefulla, speciellt på innergårdar. Lundgren (2016, intervju) menar att dessa ytor inte är särskilt utbredda, det finns främst många ytor som inte har någon "kärlek" bakom, utan har en simpel funktion. Ytor som exempelvis häckar som avskärmar cykelställ eller igenvuxna buskage som fyller ut tomma platser. De igenvuxna buskagen är oftast i stort behov av beskärning.

När området inventerades av Hansson inför arbetet med *Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper- Sjukhusområdet i Malmö* upplevde han området som eftersatt, både byggnader och grönområden. Hansson menar att grönområdena på sjukhusområdet tidigare har upplevts som rumsligen generösa, och att de innefattat intressanta siktlinjer, men att dessa har gått förlorade. Till exempel så har man i det större sammanhängande grönområdet satt ut modulbyggnader. Idag finns det få fina rabatter ute i parken, nästan enbart vid entréerna till byggnaderna. Hansson uppmärksammade även att vissa buskage hade en stamdiameter liknande fullvuxna träd. Däremot anser han att Region Skåne har satsat på bevara alléerna med platan- och lindträd samt anläggning av bokhäckar som avgränsning för cykelparkeringar (Hansson 2016, intervju).

Runt hela sjukhusområdet löper avgränsande nätstaket som är en gammal efterlämning från hur man såg på sjukhusområdena förr, området var bevakat av vakter, inte alls till för allmänheten att vistas i utan ärende (Fredriksson 2016, intervju). Under början av 1900-talet togs alla besökare in genom en portgång i entrébyggnaden och ca 30 år senare uppfördes även en portvaksbyggnad (byggnad nr 2) norr om entrébyggnaden som inte längre fyller den funktionen (Hansson

2014, 13). Fredriksson (2016, intervju) vill ta bort staketen och ersätta dem med gröna buskar, vilket skulle kunna skapa ett mjukare och mer välkomnande intryck av sjukhusområdet.

Det finns enligt Fredriksson (2016, intervju) en stor mängd vårlökar och sommarblommor på sjukhusområdet som ersätts varje år, det är en av de större kostnaderna med skötseln. Många besökare anser att dessa planteringar är något väldigt värdefullt och upplyftande. Vissa år har förvaltningen sparat in på blomsterplanteringar, vilket har resulterat i många klagomål från besökare och personal. Därför ser Fredriksson (ibid) det som en viktig uppgift att se till att blomsterprogrammet behålls. Även Trollås (2016, intervju) belyser att många besökare uppskattar blomsterprogrammet i urnorna som finns utspridda på området. Därför har det varit av stor vikt att ha blommor som har glada och synliga färger. Lundgren (2016, intervju) nämner dock att det hade varit mer ekonomiskt hållbart att använda sig av perenner istället för att ha en stor mängd av sommarblommor varje säsong. Detta gäller både urnor och planteringar. En idé vore därför att satsa på perenner och utöka dessa planteringar på området, vilket skulle kunna bidra till att fler och större planteringar skulle kunna anläggas på SUS. Årullplanteringar byts oftast ut tre gånger varje år för nya komponeringar; på våren, sommaren och hösten. De planteringar som finns över vintern brukar inte hålla sig så bra speciellt inte om de blir dåligt vattnade. Därför menar Lundgren (ibid) att det vore smartare att använda sig av perenner eftersom de är mer hårdiga.

De grönytor som används mest på sjukhusområdet är enligt Trollås (2016, intervju) och Lundgren (2016, intervju) ytorna vid huvudstråken, men det verkar dessvärre finnas få platser som människor brukar uppehålla sig på förutom vid entréer. De flesta entréer är hådlagda med någon liten häck och tillhörande bänk. En förbättring av grönytorna vore att försöka särskilja trafiken från platser där människor rör sig eller tar pauser, vilket man delvis försökt genom att anlägga häckar. Trollås (2016, intervju) föreslår att man skulle kunna förbättra genom att plantera in fler växter som är större och högre så att trafiken skärmas av ännu mer.

Skötsel

Skötselkraven på SUS ligger på en av de högsta nivåerna som Svensk Markservice har. Eftersom området först och främst ska vara fysiskt säkert att vistas på måste det inventeras noga så att inga skador kan uppstå. Dessutom efterfrågar SUS många säsongsrelaterade kvaliteter som exempelvis sommarblommor vilket ger området högre skötselkrav (Trollås 2016, intervju).

Dessvärre menar Fredriksson (2016, intervju) att det finns ett visst eftersatt underhåll på hela sjukhusområdet. Det kan till exempel vara en bristfällig beskärning av träd och buskage. I många av de offentliga förvaltningarna finns det inte tillräckligt med ekonomi för att hålla en hög standard på grönområdet. Detta resulterar i att det viktigaste och mest nödvändiga prioriteras, men att standarden generellt ligger på samma nivå som vid vanliga offentliga grönytor. Gräs- höjden på området är oftast eftersatt, eftersom skötseln inte hänger med schemat. Liknande problem finns med att plantera ut sommarblommor och plocka upp lövhögar, vilket kan skapa ett ovärdat uttryck på sjukhusområdet menar Fredriksson (ibid).

Ett annat vanligt skötselproblem som kan uppstå är vid ombyggnation av mark eller rörläggning, då dessa områden stängs av. I fall detta utförs av en annan entreprenör än Svensk Markservice faller området skötselmässigt på den entreprenör som utfört arbetet, till och med två år efter

ombyggnation. Oftast håller inte den skötselmässiga standarden under perioden berättar Fredriksson (2016, intervju).

Trollås (2016, intervju) berättar att under ombyggnation försvinner många blomsterurnor, dessa brukar dessvärre inte ersättas vid färdigbyggnad. När centrala platser är under ombyggnad används andra grönytor än tidigare. Svensk Markservice sätter då ut nya blomsterurnor för att göra det mer estetiskt tilltagande och välkomnande.

Fredriksson (2016, intervju) nämner att det finns en trend att skötselansvariga vill plantera ut marktäckare på området eftersom dessa är ekonomiska och skapar lättskötta ytor. Dessvärre lockar marktäckare till sig råttor, vilket varit ett stort problem för SUS under de senaste åren.

Eneroth (2016, intervju) på Tyréns uttrycker att det är viktigt att planera så att grönområdena vid SUS kan skötas med de resurser som kommer att finnas tillgängliga i framtiden. Utformningen måste stämma överens med vad kunden vill ha. På de större ytorna kan det därför vara intressant med en utformning som kräver mindre skötsel medan mindre och centrala platser kan ha högre skötselkrav.

SLUTSATSER FRÅN FÖRSTUDIE

Nedan följer en lista med en sammanställning av de viktigaste lärdomarna som framkommit av förstudien.

Staden och förtätning

- Förtätning kan bidra till ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet
- Vid förtätning är centralt belägen mark värdefull och önskvärd att använda mer effektivt
- Malmö ska förtätas innanför Yttre Ringvägen, och utvecklas till en blandad, tät och grön stad
- Genom förtätning kan fristående områden integreras med intilliggande, och minska barriärer
- Vid förtätning riskerar offentliga ytor att utsättas för ett ökat tryck och slitage
- Grönområden riskeras att försämrats, förminsas eller tas bort vid förtätning
- För mycket hårdgjorda ytor i stadslandskapet kan inte hantera avrinning vid häftigt regn.
- Anläggning av trädtrader är ett av de mest kostnadseffektiva sätten att förbättra utemiljön
- Andelen gröna ytor i tätorter har minskat i både antal och storlek sedan 1970-talet
- Grönytors sammanlagda kvaliteter, tillgänglighet och funktion kan avgöra dess värde
- Stora grönytor kan rymma fler karaktärstyper, vilket är viktigt för människors hälsa.
- Vildvuxna eller naturlika grönområden kan stödja den biologiska mångfalden
- Färre grönområden kräver högre krav på tillgängligheten

Staden ur ett hälsoperspektiv

- Grönområden utgör stadens grundläggande element och ger identitet och karaktär åt staden.
- Grönområden tillhandahåller betydelsefulla funktioner och är nödvändiga för den hållbara stadsutvecklingen ur ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter.
- Offentliga grönområden utgör en viktig social funktion och är tillgängliga för alla, vilket kan bidra till social integration.
- Naturen i staden är livsviktig för att staden ska fungera
- Ekosystemtjänster, som tillhandahålls av grönstruktur, förser människor med hälsofrämjande miljöer och ger psykiska och fysiska hälsofördelar. Förlust och nedbrytning av stadsnära grönområden till följd av förtätning, påverkar ekosystem och människors hälsa negativt.

- Ekosystemtjänster från kategorin kulturella tjänster är extra viktiga för stadsmiljön, och innerfattar bland annat kulturell mångfald, naturpedagogik, sociala möten, estetiska värden och sinnliga och rekreativa upplevelser.
- Grönområden ger hälsofrämjande effekter av bland annat närhet till stora grönområden, möjlighet till olika aktiviteter för olika åldrar, utsikt över grönska, sammanhängande grönska och varierad grönska med hög biologisk mångfald
- Tillgång till frisk luft, sol och trädgårdar har en stor betydelse för återhämtning och har länge varit en del av behandlingsförloppet för rehabilitering
- Under 1900-talet var sjuk- och hälsovården en av de mest expansiva näringarna i Sverige
- Sjukhusen som byggdes under 1950-60-talet liknade hög-internationella företagsbyggnader, konstruerade för att vara effektiva och kliniskt rena.
- Grönområden vid sjukhus kan öka glädje och tillfredsställelse, vilket kan vara bra för både sjukhuspersonal och patienter.

Gestaltning av kvalitativa utemiljöer vid sjukhus

- Reflektera över vem som kommer att använda platsen, under vilka tider och för vilka avsikter.
- Det ska finnas något som tilltalar alla, ett grönområde ska inte diskriminera.
- Designen av grönområdet bör utstråla en läkande och omhändertagande miljö.
- Vid aktivt umgänge med flera personer föredras ett naturligt öppet landskap med träd-dungar.
- Utemiljöer vid sjukhus ska upprätthålla högsta eller överträffa standard gällande lagar om tillgänglighet.
- Lagda plattor eller packat stenmjöl ger i hög grad bra tillgänglighet för rullstolar.
- Stigar och gångar placeras så att patienter och sjukhuspersonal hittar på området.
- En välkomnande grön entré till ett sjukhusområde kan fungera som en länk mellan sjukhuset och det omgivande samhället.
- Synliga vägmarkeringar, siktlinjer och alternativa vägar skapar en känsla av trygghet.
- Träd ger rumslighet och skapar höjd. Buskar och träd mjukar upp fasader och lättar upp miljön.
- Öppna, soliga lägen och vida gläntor är att föredra.
- Behåll uppvuxna träd och buskar så att platsen upplevs vara etablerad.
- Blommor med utvalda färger påverkar sinnestillståndet olika. Varma färger för platser som piggar upp och aktiverar respektive kalla färger för lugna miljöer.
- Sittplatser med skydd i ryggen skapar trygghet. Det är viktigt med både sittgrupper och enskilda bänkar.
- Möjlighet att se årstidernas variation är viktigt

- Vatten skapa ro och döljer störande ljud
- Naturtrogna konstverk är att föredra i en vårdande miljö.
- Ett väl underhållet grönområde i sjukhusmiljö har en fysisk säkerhetsaspekt och en terapeutisk fördel.

Skånes Universitetssjukhus i Malmö

- Under 1800-talet var befolkningstillväxten stark i Malmö och år 1870 uppgick invånarantalet till 25.000 och behövde därför upprätta ett Allmännt lasarett.
- Sjukhuset byggdes 1896 i stadens utkant vid Magistratsvången, och utformades som fri- liggande paviljonger. Totalt bestod sjukhuset av sju byggnader samt en omgivande park som bestod av alléer, slingrande stigar, gräsmattor, mjut formade rabatter och plante- ringar.
- Från 1903 till 1907 byggdes 11 nya byggnader, däribland ett barnbördshus 1903 och en administrationsbyggnad år 1906.
- Från 1907 fram till 1914 genomfördes en andra utbyggnad, och sjukhuset innefattade därefter 20 byggnader. Även utvidgning av den befintliga parken skedde, och man anlade en hälsokälla intill administrationsbyggnaden.
- Därefter avmattades byggnadstakten, och under de följande åren utvecklades sjukhuset främst med avseende på byggnader och inte parkområden och man anlade istället pampiga förgårdsmarker i närheten av de nya byggnaderna.
- Åren som följde gjordes ett antal utbyggnader med jämna mellanrum och år 1942 besluta- de stadsfullmäktige om att flytta Pildammsvägen dit där den är idag.
- Under 1940- talet ökade befolkningstillväxten och platsbristen på sjukhuset var stor, vilket medförde att utbyggnadstakten ökade. Utvecklingen av sjukvården från början av 1950-talet fram tills idag har skett i en oerhörd takt.
- Under 70-talet insåg man att det var nödvändigt att riva byggnader för att uppföra nya och många av de ursprungliga byggnader revs.
- SUS har genomgått en lång rad utbyggnader, vilket har påverkat både områdets bebyggel- sestruktur och karaktär vilket har gått från ett mindre lasarett i stadens utkant till ett Universitetssjukhus placerat mitt i staden.
- Förtätningen har inneburit en karaktärsändring av sjukhuset, från hus i park till en tätare stadsstruktur med mindre andel grönytor eftersom en betydande del av parkytorna har byggts bort.
- Det finns dock fortfarande kvar gröna kvaliteter på sjukhusområdet, exempelvis färg- starka blomsterplanteringar vid entréer, alléer av platan träd samt lindträd och flera äldre träd.
- Bebyggelseutvecklingen av sjukhusområdet skedde under en lång tid med utbyggnad i sjukhusparken och man har inte tagit hänsyn till helhetsupplevelsen av området.
- Sjukhuset har gått från ett slutet område till ett allt mer öppet och kopplingen till den omgivande stadsmiljön har förbättrats avsevärt men är något som både Malmö stad och Region Skåne vill ska förbättras.

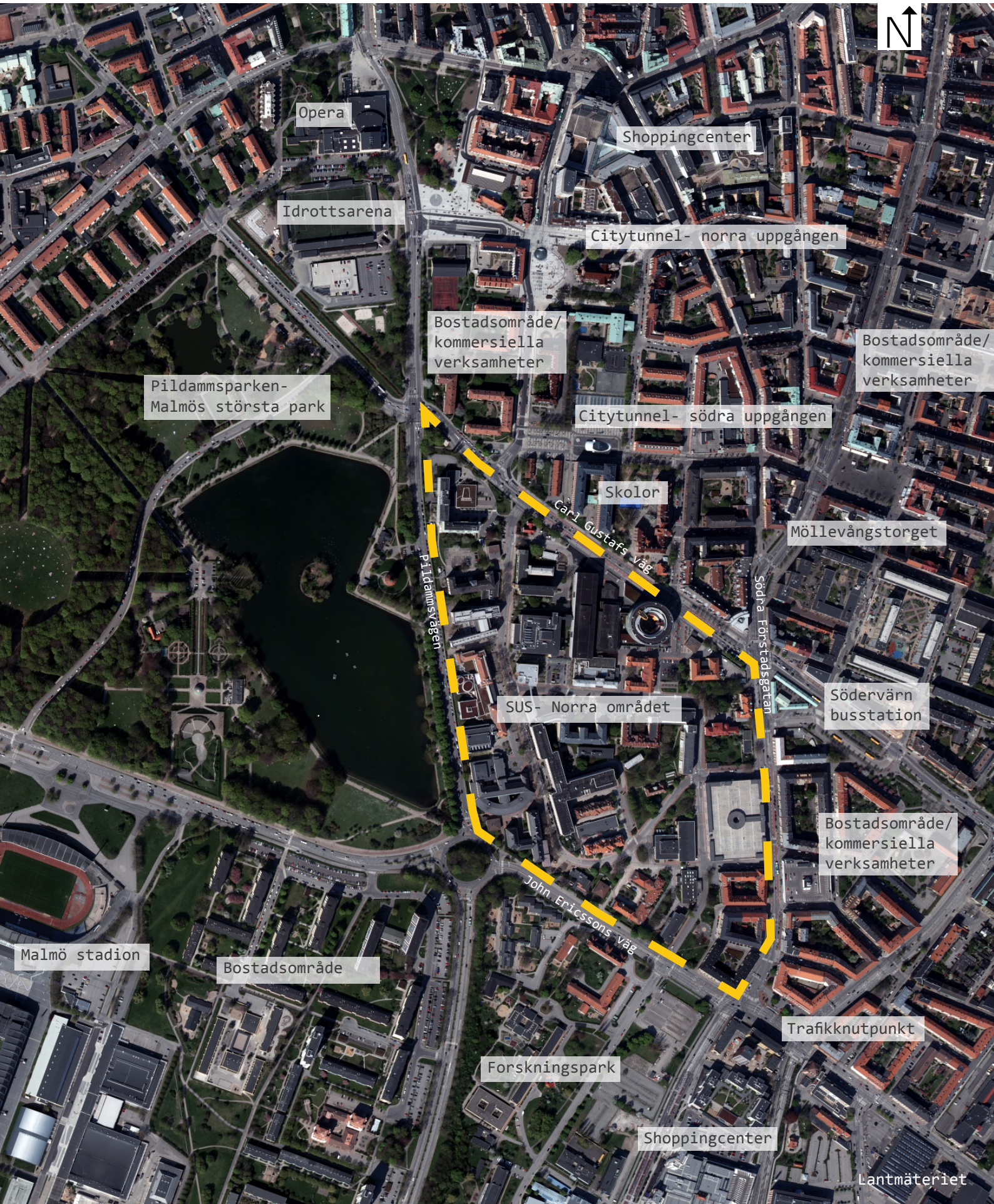
INVENTERING OCH ANALYS

I detta avsnitt presenteras först hela området för SUS i Malmö med dess kontext, tillgänglighet och rörelser samt grönstrukturen. Vi har här tagit stöd i utvalda begrepp från Lynch (1960): områden, stråk, barriärer samt landmärken, som har hjälpt oss att förstå och analysera området. Informationen som framkommit genom inventering och analys för hela sjukhusområdet, tillsammans med de erfarenheter som tidigare nämna intervjuer har gett oss resulterar i en djupare analys av en utvald plats på området. Vidare följer en platsanalys av det valda området som har genomförts genom QET- metodens tabell i kombination med de utvalda begreppen från Lynch (1960). Av informationen som framkommit genom inventering och analysavsnittet kan slutsatser dras angående hur den valda platsen kan vidareutvecklas.

OMRÅDESKARTA

Sjukhuset är idag centralt beläget i Malmö stad och omgärdas av fyra större vägar: Carl Gustafs väg i norr, Södra Förstadsgatan i väst, John Ericssons väg i söder samt Pildammsvägen i väst. I nära anslutning till sjukhusområdet ligger två viktiga knutpunkter för kollektivtrafik: Citytunnelstationen vid Triangeln och busstationen vid Södervärn. Sjukhusets centrala placering samt goda kommunikationsmöjligheter skapar bra förbindelser till både andra delar av Malmö men också till Köpenhamn, Lund och resten av Skåne. Sjukhusområdet omges av blandad stadsbebyggelse med många olika funktioner. I väst finns en grön och öppen stadsstruktur med Pildammsparken, som är Malmös största park. Parken innehåller många viktiga gröna kvaliteter, framförallt en stor variation av grönska samt den stora Pildammen. Den är välbesökt och erbjuder både små privata platser men även öppna platser med mycket människor i rörelse. I norr utgörs bebyggelsen av institutioner blandat med öppen kvarterstad, med bland annat Tandvårdshögskolan och Citytunnelstationen vid Triangeln. Nord-öst om sjukhusområdet är det sluten kvarterstad blandat med kommersiella verksamheter. Här ligger området Möllevången, som erbjuder ett flertal kultur- och nöjesmöjligheter och är en attraktiv stadsdel i Malmö. Söder om SUS ligger forskningsparken Medeon, som är en viktig del i det medicinska Malmö samt. Dalaplan och Mobilia vilka har en stor bredd av restaurang- och shoppingmöjligheter. Syd- väst om SUS ligger Borgmästaregården, vilket är ett storskaligt bostadsområde och i anslutning till detta ligger Malmö stadion.

Opera

Shoppingcenter

Idrottsarena

Citytunnel- norra uppgången

Bostadsområde/
kommersiella
verksamheter

Bostadsområde/
kommersiella
verksamheter

Pildammsparken-
Malmös största park

Citytunnel- södra uppgången

Skolor

Carl Gustafs väg

Möllevångstorget

Pildammsvägen

Södra Förstadsgränd

Södervärn
busstation

SUS- Norra området

Bostadsområde/
kommersiella
verksamheter

Malmö stadion

Bostadsområde

John Ericssons väg

Trafikknutpunkt

Forskningspark

Shoppingcenter

Lantmäteriet

STRÅK, ENTRÉER OCH TORG

Vi har noterat två huvudstråk inom SUS. Det ena är längs Jan Waldenströms gata och det andra längs Inga Marie Nilssons gata. Dessa stråk används mest frekvent inom området och fungerar som huvudleder för alla olika typer av transportmedel. Jan Waldenströms gata går i nord-syd riktning och ansluter till Carl Gustafs väg i norr samt Södra Förstadsgatan i öst. I norr kopplar gatan samman sjukhusområdet med Citytunnelstationen Triangeln- södra uppgången. Platsen utgör en av huvudentréerna till SUS och används av motorfordon, cyklister och fotgängare. Från Södervärns busstation, öster om SUS, ansluts sjukhusområdet genom lindallén som går från Södra Förstadsgatan fram till Inga Marie Nilssons gata i öst-väst riktning. Platsen vid Södervärn är en tydlig entré till sjukhusområdet och används av fotgängare och cyklister. Stråket kopplas samman med Inga Marie Nilssons gata, där även biltrafik är tillåten, strax före den ursprungliga lasarettbyggnaden, och fortsätter sedan genom hela sjukhusområdet tills den möter Jan Waldenströms gata vid Wallenberglaboratoriet (byggnad nr 20). Ytterligare en huvudentré är belägen just norr om parkeringshuset längs Södra Förstadsgatan. Utöver de tre huvudentréerna finns det ett antal mindre ingångar till sjukhusområdet. Vi delar in dessa i formella och informella entréer, där de formella är tydliga att upptäcka medan de informella entréerna kan vara svåra att finna. Biltrafik leds in i området från Carl Gustafs väg i norr, John Erikssons väg i söder och från Södra Förstadsgatan i öst. Det är möjligt att köra bil på de flesta delar av området och möjlighet att nå de flesta byggnadsentréerna. Runtomkring sjukhusområdet finns välutvecklade gång- och cykelstråk som leds in i området på ett par ställen, men de är inte riktigt integrerade med området. Inne i sjukhusområdet finns inga tydliga cykelstråk, utan cyklister och bilister delar på utrymmet. Det finns idag inga tydliga stråk som går i öst-väst riktning som sammanbinder Södervärn med Pildammsparken, utan det enklaste är att ta sig runt SUS istället.

Framför den ursprungliga lasarettbyggnaden finns ett torg som historiskt sett har varit en viktig mötesplats i området och har en central roll. Torget är just nu under ombyggnad och går ej att beträda. Ytterligare en viktig torgplats är området framför CRC (byggnad nr 90) som ligger längs med Jan Waldenströms gata.

Huvudstråk

Huvudentréer

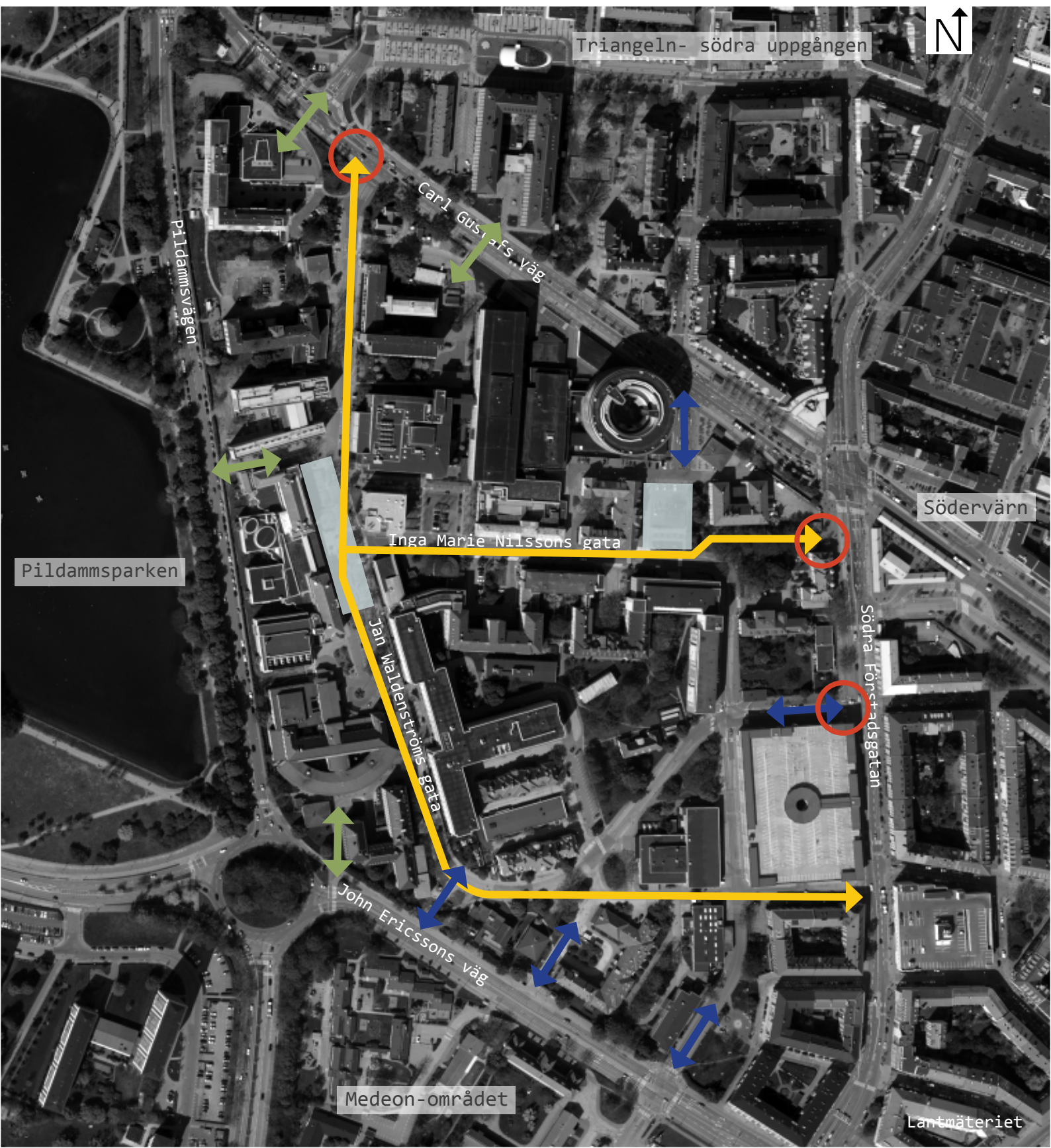
Formella entréer

Informella entréer

Huvudsakliga torg

BARRIÄRER OCH LANDMÄRKEN

Idag är det långa avstånd mellan de olika entréerna till området, vilket försämrar tillgängligheten till sjukhusområdet. Entréerna är otydligt markerade, och ger inte en känsla av att träda in på området. Stora delar av SUS är inhägnat med stängsel och häckar, vilket skapar barriärer mellan sjukhusområdet och dess omgivningar. Kopplingen till omgivande gator har en stor inverkan på hur huruvida SUS upplevs som en del av staden eller inte. Kopplingen är bristfällig, speciellt vid Pildammsvägen väster om området. Pildammsvägen utgör en barriär mellan SUS och Pildammsparken. Genom att skapa fler, och tydligare öppningar och övergångar, skulle SUS kunna kopplas ihop med Pildammsparken bättre. Vid Jan Walderströms gata är kopplingen upp mot Triangel stationen dålig, och skulle behöva förbättras genom exempelvis tydligare övergångsställe för gående. John Erikssons väg kan upplevas som en barriär mot närområdet, eftersom den är tungt trafikerad. I det nord-östra hörnet av SUS avgränsas området mot Södra Förstadsgatan idag av en hög mur. Denna skulle kunna ersättas av en mer stadsmässig form, exempelvis en klippt häck som skulle bidra till ett mer inbjudande intryck. Ett av landmärkena vid SUS är det gamla vattentornet som ligger i Pildammsparken och kan ses på långt håll (se figur 29). Ett annat landmärke på området är Akut- och infektionskliniken som är ritad av CF Möller A/S och ligger vid Carl Gustavs väg (se figur 30). Denna är även synlig på långt håll (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 27).

Figur 29: Stora dammen med det gamla vattentornet i Pildammsparken i Malmö

Figur 30: Akut- och infektionskliniken vid Skånes universitetssjukhus i Malmö

- ..... Större vägar
- ||||| Mur, häck eller staket
- — — Landmärken
- ↔ Formella entréer
- ↔ Informella entréer

OFFENTLIGT/PRIVAT

Offentliga rum räknas till stråk, parker och platser dit allmänheten har tillträde. Dessa ska tillsammans skapa en trygg och välkomnande utemiljö. De flesta byggnaderna på SUS är ej tillgängliga för allmänheten utan det kräver att man har ett ärende på sjukhuset. Vissa byggnader har offentlig tillgänglig zon, vid till exempel huvudentréer, bibliotek, apotek, restauranger och Pressbyrån. Malmö stadsbyggnadskontor (2014, 25) har som ambition att locka allmänheten till att använda sig av sjukhusområdet och dess funktioner med hjälp av stråk, mötesplatser och målpunkter.

Figur 31: Nollikarta

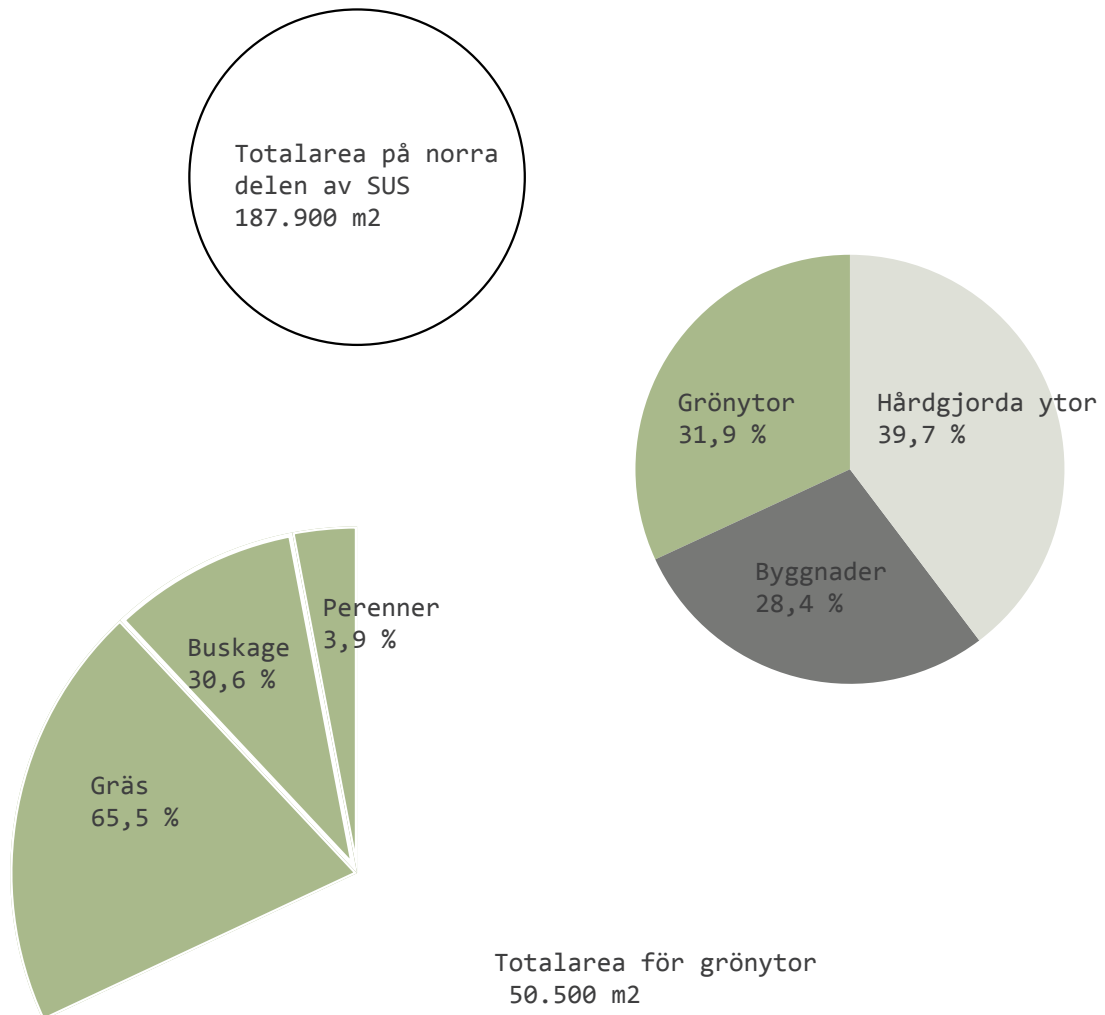

- Offentlig plats
- Privat plats
- Offentlig tillgänglig zon
- Apotek
- Restaurang, café och kiosk

SKALA 1:3000 (A4)

0 50 100
METER

MARKANVÄNDNING

Figur 32: Fördelning av hur marken används på SUS
(RegionFastigheter: 2003: 5)

GRÖNSTRUKTURELLA SAMMANHANG

Pildammsparken ligger väster om SUS, vilken tillsammans med Malmö Stadion området och Borgmästargården skapar ett grönt stråk, Pildammsstråket. Detta stråk går från Västra Hamnen och Kungsparken via Pildamssparken till Kroksbäcksparken och vidare genom Hyllie och mynnar ut i kulturlandskapet (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 12). Öster om sjukhusområdet råder det en brist på gröna områden. Stommen i SUS's gröstruktur finns i sjukhusparken och allén längs Jan Waldeströms gata, där det finns många gamla träd. Det finns idag en större sammanhängande grönyta, vilken utgör en del av den ursprungliga parken. Gröna fasader och trädtrader skapar även en koppling till omgivande grönområden, främst till Pildammsparken. Vanligtvis har sjukhusbyggnaderna sina huvudentréer vända mot urbana stråk och visar en lugnare sida mot gröntorna.

GRÖNSTRUKTUREN PÅ SUS

Byggnaderna tillsammans med grönskan har en stor betydelse för det sammanfattade intrycket av SUS. De rum som bildas mellan byggnaderna är till största delen vegetation i sällskap med gator och parkeringar. Det finns ett flertal olika typer och varianter av grönytor på SUS området. Därför kan det förefalla svårt att greppa de variationer som finns. Det finns vissa återkommande element på grönytorna och för att lättare kunna bedöma dessa har vi valt att dela upp dem i olika kategorier. Kategorierna är namngivna utifrån vad som upplevs vara vanligast förekommande på platsen och innefattar innergårdar, entréområden, gångvägar och parkliknande karaktär. Innergårdar är ytor som ofta är omslutna av tre husväggar. De utgörs till största del av hårdgjorda ytor och erbjuder parkeringsmöjligheter för bilar och cyklar. Till entréområden räknas grönområden i nära anslutning till husentréer, ofta med hårdgjorda ytor och många människor i rörelse. I många fall återfinns blomsterurnor eller rabatter. Gångvägar är grönområden i nära anslutning till trafikerade gator eller promenadstråk, dessa ytor är oftast till för att vara vackra och inbjuder inte till aktivitet eller vistelse. Den parkliknande karaktären är platser som har större sammanhängande grönytor. Dessa platser ligger skyddat från trafikljud och det finns ofta sittmöjligheter och attraktiva gröna kvaliteter. Här finns ofta många äldre träd och en stor variation av grönska, dessa kan innefatta små fontäner. Många av platserna som besöktes har flera av kriterierna och kan därför tillhöra flera olika kategorier. De har placerats i den grupp där de passar in bäst. Områdena har blivit bedömda/kategoriserade utifrån hur författarna upplever dem och bedömningen är gjord efter ett flertal besök på sjukhusområdet.

Vid vårt första platsbesök fick vi en genomgång av sjukhusområdets grönytor av personal på Svensk Markservice. På följande sidor presenteras de grönytor som vi har valt att fokusera på under platsbesöken. Valet av grönytorna har gjorts utifrån huruvida de är tillgängliga för allmänheten, och vi har gjort ett urval av de grönytor som både vi och de personer som vi har intervjuer har ansett vara av större betydelse. Alla grönytor på sjukhusområdet har inte varit tillgängliga vid våra besök eftersom flera områden är avstängda på grund av ombyggnad. Följande grönområden som redovisas är de som varit åtkomliga under våren 2016. Nummer visas på kartan på nästkommande sida.

Innergårdar

Gångvägar

Entréområden

Parkliknande karaktär

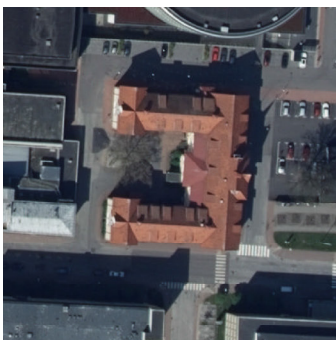

Innergårdar

Nr. 1 Baksidan av den gamla lasarettbyggnaden

Platsen består till största delen av hårdgjorda ytor och cykelparkeringar. Innergården omges av tre husväggar och i mitten finns en gammal platan. Här finns en bänk längs med en av husväggarna och de växter som återfinns är främst större buskar placerade längs husfasaden, varav några täcker ett fönster. De ljud som hörs är trafik och fågelljud, speciellt från fiskmåsar. Inga människor har setts till här under observationsstudien. Platsen upplevdes som anonym eftersom det inte finns någon tydlig funktion eller klar utformning för hur den skall användas. Platan som är centralt placerad ger platsen karaktär genom att erbjuda vertikalitet och grönska.

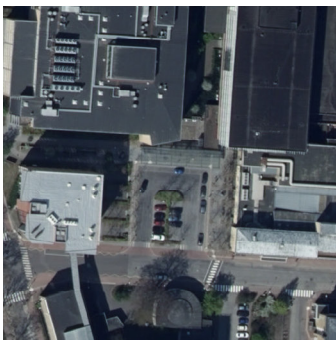
Nr. 2 Medicinbyggnaden

Grönytan framför medicinbyggnaden ligger i mitten av gården och är omhändertagen av en bilväg som ger möjligheten att lämna och hämta personer, eller fungera som vändplats. Platsen är trafikerad och här finns både bilparkeringar och cykelparkeringar. Bänkar finns tillgängliga längs med byggnadens fasad. Till största delen är ytan hårdlagd med asfalt. Grönytan är varierad med olika sorters träd, buskar och marktäckare. Ytan känns dock vildvuxen och ovårdad. Småfåglar lockas till platsens låga och skyddade buskage. Denna plats har en annan höjdskala (fem våningar) än de omkringliggande husen. Utan grönskan hade platsen känts hård och ovälkomnande.

Nr. 3 Kirurgiska kliniken

Detta område är mest distinkt med sina häckar och trädrader. Grönskan används till största del för att rama in eller dölja cykelparkering och bilparkering utanför byggnaden. Platsen är trafikerad och här finns både bilparkeringar och möjlighet till lämna och hämta människor. Det är mycket folk i rörelse utanför ingången till kirurgiska kliniken och det finns bänkar placerade mot fasaden, vilka många människor använder vid soliga dagar. Bänkarna drar även till sig rökare som tar en paus. Platsen har ett större konstverk.

Nr. 4 Vårdapoteket

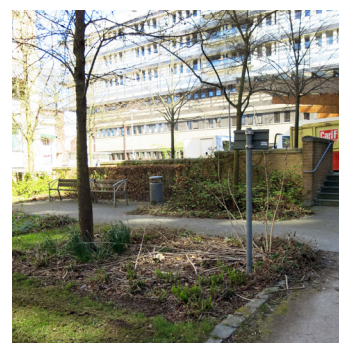
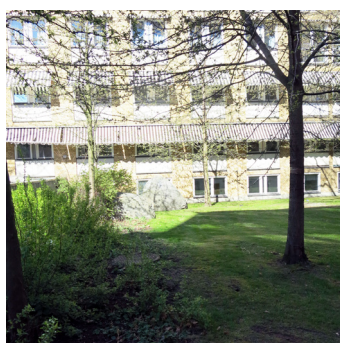
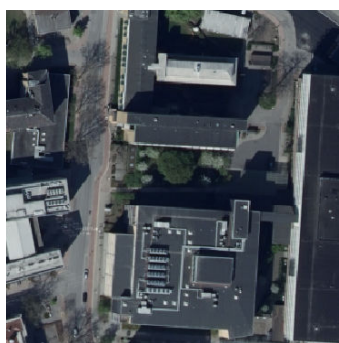
Platsen ligger avskilt mellan Diagnostiskt Centrum och Kirurgiska kliniken och har många gröna kvaliteter. Det finns en stor variation av grönska i form av flera sorters buskar och perenner. Belysning finns längs med gången som leder in mellan byggnaderna. Det finns cykelställ placerade vid entrén till platsen. Innergården är tätt belägen mellan två byggnader och tillgången till sol är begränsad, vilket gör det till en skuggig men vindstilla plats. Det finns fyra bänkar en bit in på platsen där det ligger cigarettfimpar som visar att rökare tar raster här. Som helhet upplevs denna yta vara påkostad på grund av det stora urvalet av grönska.

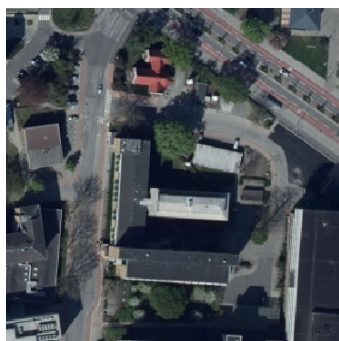
Nr. 5 Psykiatrikvarteret

Detta är en av de få platser på sjukhusområdet som har en större gräsmatta. Träd som är äldre och större finns på platsen, vilket ger ett grönt och lugnt intryck. Det förstärks ytterligare av att det inte finns någon synlig trafik i anslutning till platsen. Här finns en kombination av marktäckande buskar, häckar och enstaka perenner. På gräsmattan är vårlökar planterade. Häckar är placerade längs med fasaderna. Vid varje besök har enstaka personal suttit och rökt vid ett par bänkar, för övrigt har det varit relativt folktomt på platsen. Det kan delvis bero på att platsen ligger lite undangömd, men också på grund av att byggnadskropparna bidrar till att platsen ligger i total skugga. Något som kanske uppskattas under varma sommardagar, men som är mindre värdefullt en kall vårdag.

Nr. 6 Carl-Bertil Laurells gata 17

Grönytan ligger väl skyddad med en omslutande häck och större buskar. Detta är en av de få platser inom sjukhusområdet som har bänkar med tillhörande bord. Ytan har en stor centrerad gräsmatta med belysning och omkringliggande buskar med marktäckare. Runt grönytan finns det mycket trafik som hörs. Platsen upplevs som svåråtkomlig eftersom det inte finns en tydlig väg in, bara en liten öppning i häcken.

Nr. 17 Baksidan av ögonsjukvården

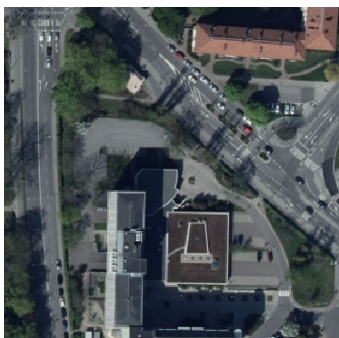
Denna plats ligger skyddad på en innergård som är omsluten av tre fasader. Centralt placerad finns en liten damm med statyn "Flicka vid källa" från 1963 gjord av Ivar Ålenius- Björk, samt en perennrabatt (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 262) Här finns två fullvuxna träd som kopplar samman människan till byggnadens stora skala. Buskar och en större vintergrön thuja trycker sig längs fasaden, vilka ramar in gräsmattan som täcker större delen av ytan. Längs med husfasaden på norra sidan av platsen finns bänkar med tillhörande bord utmed med husfasaden. Det finns inte en självklar entré till platsen, utan man får nästan leta sig in. Det kom som en överraskning hur många attraktiva element som finns på denna plats. Vid besöken under mars och april månad lyste solen från kl 14 och framåt, och platsen upplevdes som lugn och vindstilla. Den här platsen är en av de bättre på sjukhusområdet på grund av det skyddade läget och en större variation av material och växter.

Entréområden:

Nr. 9 Handkirurgi/konferens på Carl Gustafs väg 33

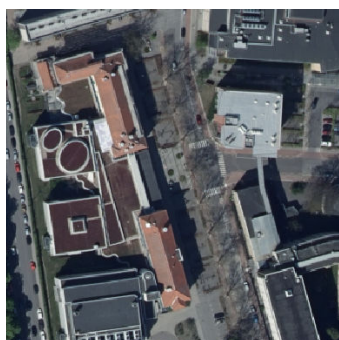
Utanför Jubileumsaulan finns en cirkelformad torgliknande plats med en flaggstång i mitten och med en rund plantering runtomkring. Buskar, marktäckare och träd omsluter platsen och det finns en grön vägg som ger karaktär åt platsen. Här finns sex bänkar utplacerade som ger möjlighet till både sol- och skugglägen. Ytan känns öppen eftersom det finns gott om plats för bilar att passera vidare till en parkering bakom byggnaden. Den runda ytan gör att platsen känns som en central punkt.

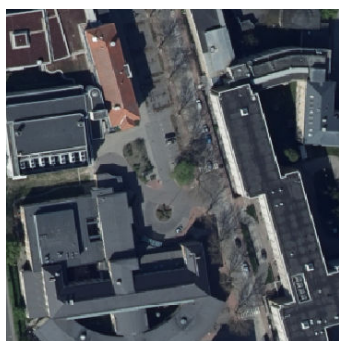
Nr. 10, Jan Waldenströms gata 29-41 utanför Malmö högskola, Lunds universitet och CRC

Den gamla allén med stora plataner bidrar stort till att skapa gröna kvaliteter på denna plats, som annars har många hårdgjorda ytor. Träden ger både en mänsklig skala till platsen och en grön avskiljande vägg. Här finns häckar som skapar olika rum för cykelparkeringar, ett element som är återkommande inom sjukhusområdet. En röckur är placerad nära häckarna. Några formklippta låga buskar finns vid entrén vilket bryter upp den monotona fasaden och ger platsen ett mjukare och mer välkomnande intryck.

Nr. 11 Kvinnokliniken

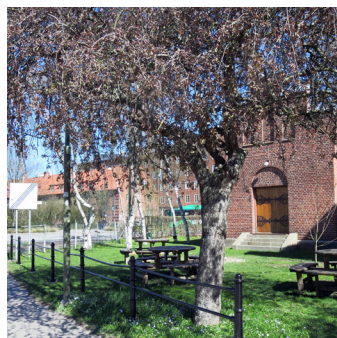
Vid entrén till kvinnokliniken finns en liten rondell med säsongsblommor, samt en flaggstång. Platsen är till största delen asfalterad och har både cykelställ och bilparkering. Det finns en mindre plantering med träd, buskar och perenner i anslutning till entrén. I mitten av denna plantering finns en röckur där många rökare tar rökpaus. Ytan är öppen och solig och känns som ett välkomnande entréområde.

Nr. 7 Kapellet

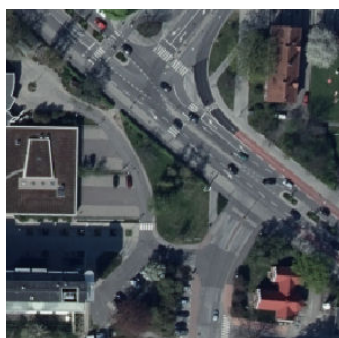
Kapellet byggdes 1903 i nygotisk stil och skiljer sig från övrig bebyggelse på området (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 149). Den speciella arkitekturen ger intryck av en gammal byggnad, vilket bidrar till en pittoresk känsla tillsammans med grönskan. På ytan finns en gräsmatta, fullvuxna träd och en inramande häck. Platsen ligger precis vid entréområdet från Triangeln, vilket märks på den stora mängden förbipasserande trafik. Ett positivt inslag är tre bord med tillhörande sittplatser som finns intill träden.

Gångvägar:

Nr. 8 Norra entrén mot Triangeln

Vid norra entrén till sjukhuset finns en grönyta som omges av mycket trafik och många människor som är i rörelse. Stora gräsmattor och större trädgrupper kombineras tillsammans med häckar och buskar. Det finns ett fåtal bänkar, men platsen känns mer som en passage än ett ställe att stanna upp och vistas på. Detta kan bero på att det finns få buskar som skyddar mot trafiken och dess trafikbuller. Området är öppet och har inga byggnader som skapar skugglägen.

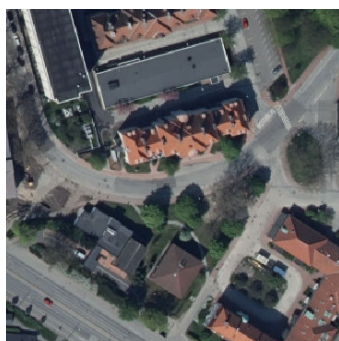
Nr. 12 Jan Waldenströms gata 61 vid cykelväg från John Ericssons väg

Platsen präglas av prydnadsgräs och välskötta perennplanteringar och är kompletterad med avgränsande häckar. Planteringarna vid denna cykelväg ger en välkomnande känsla. Här har man utblick över hela allén med plataner som leder upp till den norra entrén till området.

Nr. 13 Jan Waldenströms gata 6

Grönytan ligger vid en stor kurva i södra delen av sjukhusområdet. Trafiken är inte störande men alltid närvarande. Här finns en större yta med gräsmatta och många fullvuxna träd. Bänkar finns placerade mot vägen. Där har man utsikt över vägen samt det gamla epidemisjukhuset (byggnad nr 52). Vid våra besök har vi sett många människor promenera på gångbanan bredvid grönytan. Solen kan nå alla lägen på grönytan och vårlökar blommar i gräsmattan. Grönytan har inget buskskikt, något som hade kunna bidra till en mer parkliknande känsla.

Nr. 14 Jan Waldenströms gata 22

Grönytan på detta område ligger nära vägen och bildar en osammanhängande plätt. Här finns en större variation av träd, buskar, marktäckare och till viss del planterade perenner. En rökkur finns placerad intill buskarna som verkar vara väl använd, här återfinns många fimpar på marken.

Parkliknande karaktär:

Nr. 15 Inga Marie Nilssons gata 18

Det mest anmärkningsvärda på denna grönya är statyn "Hjortkällan" från 1956 gjord av Thure Thörn. Statyn föreställer en hjort i naturlig storlek och är där för att påminna om "naturens och därmed även människans förgänglighet" (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 259ff). Statyn har en skylt med beskrivning, vilket drar uppmärksamhet till platsen. Runt statyn finns pryd-
nadsgräs vilket även det är iögonfallande. Denna plats har många träd i fullvuxen storlek samt en gräsmatta med uppstickande vårlökar. Buskar och cykelställ finns placerade mot fasaden av Regionservice/Pildammsdialysen (byggnad nr 73). Större planteringskärl för annueller finns placerade längs fasaden.

Nr. 16 Jan Waldenströms gata 44

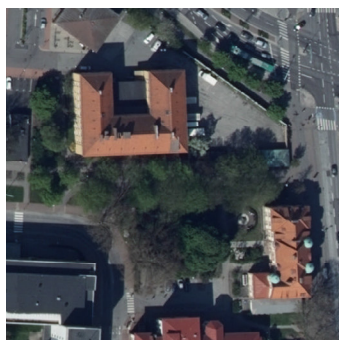
Grönytan är den största parkliknande platsen på området och det finns en stor variation av fullvuxna växter i parken. Det är en kombination av olika träd, formklippta buskar, klätterväxter, marktäckare och färgglada perenner. Vårlökar växer i en gräsmatta som har vissa kuperade element. Här finns en större abstrakt staty, "Pluvius" från 1970 och gjord av Thure Thörn (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 261). Platsen har flera olika typer av sittplatser, både enskilda bänkar och picknickbord. Vid våra besök har sjukhuspersonal setts till i parken både för kortare pauser och lunchpauser. Det fanns både personal som umgicks och satt med varandra, och personer som satt ensamma på bänkarna. Informellt ringlande stigar har uppkommit i gräset genom att människor hittat sina egna genvägar. Det hördes markant fågelkvitter, och det fanns möjlighet att finna både sol och skugga. En självklar entré till parken finns dock inte, vilket gör att parken känns mer privat än offentlig och en plats att dra sig undan på. Under besöken fanns inhägnade byggmoduler, vilket berodde på att området är en del av en större byggarbetsplats. Markmaterialen är blandade som exempelvis grus, hårdgjorda ytor och gräs.

Nr. 18 Hälsoparken vid Marie Nilssons gata 29

Hälsoparken är ett av de grönytor på området som ger ett intryck av äldre trädgårdskaraktär. Här finns många exemplar av stora rhododendron samt bronsstatyn "Hälsokällan" från 1914 som är gjord av Anders Olsson. Texten som beskriver konstverket lyder: "Att vara en sinnesbild för sjukhusets strävan att bringa hälsa och krafter åt dem som anförtros åt dess vård" (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 259f). Vi har gett platsen namnet Hälsoparken till följd av konstverket "Hälsokällan". På platsen finns även den något undangömda statyn "Flicka med fågel" från 1963, gjord av Ivar Johansson och med tillhörande damm (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 259f). Det finns en stor kombination av växter, som fullvuxna träd, buskar, häckar, perenner, vårlökar samt även en gammal lindallé som går från entrén vid Södervärn fram till torget framför lasarettbyggnaden (byggnad nr 8) vilket är under ombyggnad för tillfället. Bänkar finns längs med allén samt i bersån kring Hälsokällan. Denna plats är ett av entréområdena till SUS från Södervärns busstation och Möllevångstorget och det är därför många människor som rör sig längs allén.

Sammanlagda funktioner och kvaliteter

Sammanfattningsvis upplevs grönytorna vid SUS vara av varierande karaktär. Det finns både större och mindre ytor, både sammahängande och osammahängande. För vissa ytor är det otydligt vad deras funktion är och medan det finns andra som har tydliga funktioner och är av hög kvalitet. Det finns flera små remsor av planteringar som är igenvuxna och buskar som återfinns på ställen som inte har någon liknande struktur eller form i närheten. Ett återkommande element är att människor som röker samlas vid rökkurer och därigenom upplever den närliggande grönskan. Blomsterurnor ger färg och livar upp och återfinns vid de mer besökta områdena, som vid entréer till byggnader. En övervägande del av grönytorna består av klippta gräsmattor tillsammans med buskage och trädgrupper. På sjukhusområdet finns även andra viktiga prydnadsvärden såsom vatten, skulpturer och blomsterplanteringar. Trafiken är närvarande på de flesta platserna på området. De flesta grönytorna som har större kvantitet av grönska finns på innergårdar eller baksidor av sjukhusbyggnader. Bänkar finns på de flesta platser i både sol och skugga. Dessvärre har många av dessa inga vackra vyer. De främsta kvaliteterna på området är den variation av grönska som har potential att utvecklas till kvalitativa grönytor. En av de mest karaktärsbildande beståndsdelarna är de gamla träden. Dessa återfinns i både gaturummets trädtrader och alléer samt inom delar av det gamla parkområdet.

PLATSANALYS AV VALT OMRÅDE

Val av plats för gestaltungsförslag

Utifrån vår inventering och analys samt tidigare genomförda intervjuer har vi valt att arbeta vidare med entréområdet från Södervärn och Hälsoparken. Samtliga personer som intervjuades belyste entréerna till sjukhusområdet som extra viktiga platser, och att dessa, speciellt den i norr vid kapellet och den vid Hälsokällan behöver utvecklas. Fredriksson som arbetar som förvaltare av SUS anser att det finns många viktiga entréer till området som behöver utvecklas vidare men menar att man i nuläget fokuserar främst på de nya byggnaderna och grönområdena intill dessa (Fredriksson 2016, intervju). Klas Göran Björk, huvudprojektledare på fastighets- sidan på Region Skåne uttryckte att entrén från Södervärn är väldigt viktig men att den bara till viss del kan komma att beröras i det pågående projektet. Han menar nämligen att platserna som ska göras vid ännu inte är bestämda utan kommer att framgå efter att helhetsplanen är gjord. Det framgår dock att de två huvudstråken Jan Waldenströms gata samt Inga Marie Nils- sons gata samt torget framför den gamla lasaretsbyggnaden (byggnad nr 8) kommer att göras vid, men det är mindre uppenbart om entrén vid Södervänd och Hälsoparken kommer att gö- ras vid i det här projektet (Björk 2016, intervju). Lindeberg menar att entrén vid Södervärn är ”väldigt anonym och att man nästan får leta efter den” och att ”man blir inte lotsad som man ska bli tycker jag när man kommer in. Du ska lätt veta vart du ska ta vägen”. Hon tar även upp hur cykelvägen som går längs allén helt plötsligt slutar ute i gatan och att det inte finns något helhetstänk kring utformningen av platsen (Lindeberg 2016, intervju). Delar av entréområdet har varit avstängt på grund av ombyggnad av den gamla köksbyggnaden (byggnad nr 4), som görs om till vårdcentral. Vi har valt att behandla området framför den nya vårdcentralen i vårt gestaltungsförslag eftersom vi anser att detta område kommer att vara betydelsefullt för hur entrén från Södervärn kommer att användas och upplevas.

Analys av valt område

Vi har huvudsakligen utgått från Bengtssons och Grahns (2014) metodverktyg: Quality Eval- uation Tool (QET) för att analysera sjukhusområdet och kompletterat analysen med utvalda begrepp som områden, stråk, barriärer och landmärken som är hämtade från The image of the city (Lynch 1960). Därutöver har vi samtalat med personer som har uppehållit sig i området, samt använt våra egna fackmannamässiga och privata kunskaper. Vi har valt att kombinera dessa metoder för att skapa en bredare förståelse för området. Eftersom QET- metoden baseras på den senaste evidensbaserade forskningen kommer flera designaspekter diskuteras genom att använda QET- tabellen (figur 3 på sida 19).

Vi har gått igenom momenten i QET- tabellen i den ordning som presenteras i de tre olika stegen. I varje steg gick vi igenom de 19 miljöegenskaperna.

I första steget av QET-metoden analyserade vi områdets kvaliteter och möjligheter i förhållan- de till:

A- Säkerhet och bekvämlighet, också kallat för bekväm design.

B- Tillgång till naturen och omgivande liv i närheten, också kallat för inspirerande design.

I steg två gick vi igenom vilka som kommer att använda platsen och vad som är viktigt för att

framtida brukare ska kunna använda platsen.

I steg tre ger vi förslag på åtgärder hur platsen kan utvecklas. Vi har valt att presentera steg ett sammanvävt med övriga delar av analysen. Miljöegenskaperna kommer att placeras in där de bäst passar in i sammanhanget.

STEG 1 I QET- TABELLEN

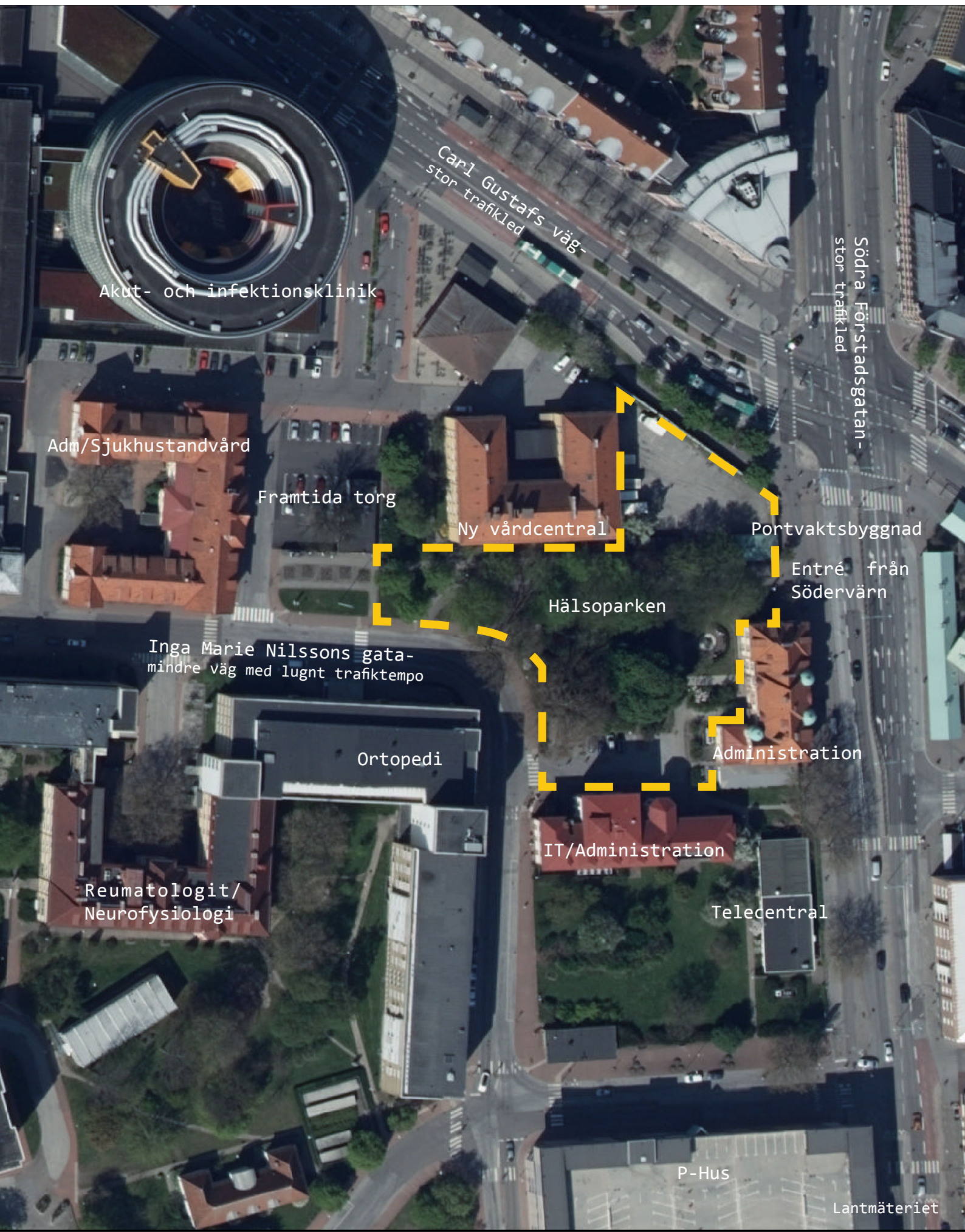
Utredning av miljöegenskaper för att bedöma kvaliteter i nuvarande miljö

BYGGNADER OCH TOPOGRAFI

Kartan visar Hälsoparken och dess närmaste omgivning. I anknytning till Hälsoparken finns flera olika byggnader med många olika arkitektoniska uttryck. Strax väster om Hälsoparken finns områdets äldsta byggnad, den gamla lasarettbyggnaden från 1896, som är uppförd i tysk "kurortsarkitektur" med små torn och har en antydning av jugendstil (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 147f). I norr finns Akut- och infektionskliniken som är det nyaste tillskottet på området som stod färdig 2010 och har ett modernt arkitektoniskt uttryck och skiljer sig åt från övriga byggnader på området. Strax norr om Hälsoparken finns det gamla köket från 1934 som just nu görs om till en vårdcentral. I söder finns det gamla barnbördshuset från 1903 med en stramare arkitektur och i öst finns administrationsbyggnaden från 1906 som är uppförd i jugendstil. Här finns även den gamla portvaksbyggnaden som idag är sammankopplad med murar på båda sidorna. Dessa murar samt huset kommer att rivas under 2016 (Björk 2016, intervju).

Området har med tanke på byggnadernas höga ålder en stark anknytning till gångna tider. De två konstverken som finns placerade i Hälsoparken skapar en tydlig symbolik mellan hälsa och natur. Detta visas både i utseendet och namnen på konstverken "Hälsokällan" och "Flicka med fågel". Den gamla vägen vid lindallén är också ett spår från förr. Området är i stort sett helt platt och är i samma nivå som omgivande gator, både utanför och innanför sjukhusområdet.

Den gula markeringen visar det område vi har valt att arbeta vidare med.

Akut- och infektionsklinik

Adm/Sjukhustandvård

Framtida torg

Ny vårdcentral

Hälsoparken

Portvaktsbyggnad

Entré från
Södervärn

Inga Marie Nilssons gata -
mindre Väg med lugnt trafiktempo

Ortopedi

Administration

Reumatologit/
Neurofysiologi

IT/Administration

Telecentral

P-Hus

Lantmäteriet

Carl Gustafs väg -
stor trafikled

Södra Förstadsgatan -
stor trafikled

Figur 33: Barnbördshuset, byggt 1903

Figur 34: Administrationsbyggnaden, byggd 1906

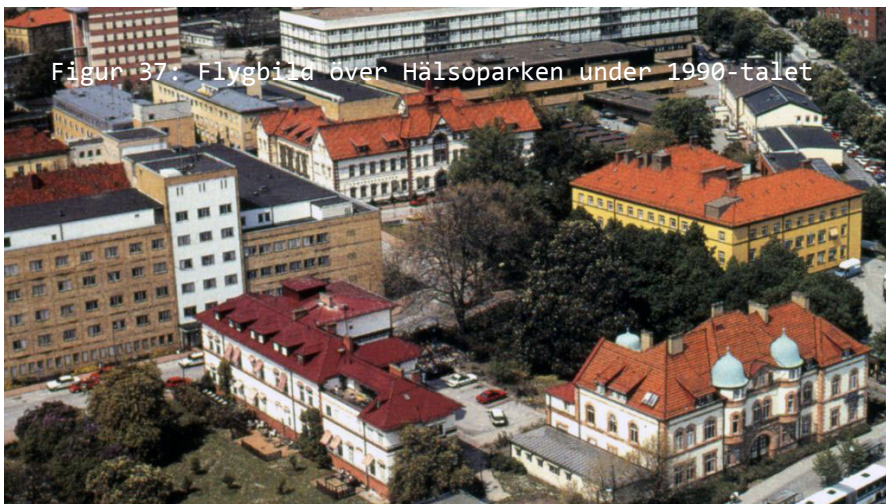
Figur 35: Portvaktsbyggnaden

Figur 36: Den gamla lasarettbyggnaden
år 1996

Figur 37: Flygbild över Hälsoparken under 1990-talet

Figur 38: Akut- och infektionskliniken

Figur 39: Ny vårdcentral i byggnad 4

STRÅK OCH BARRIÄRER

Hälsoparken ligger i nära anslutning till Södervärn, Triangelstationen, Möllevångstorget, den nya vårdcentralen samt Akut-och infektionskliniken. Lindallén är en plats som används frekvent av människor som är på väg in till och ut från sjukhusområdet. Den skapar en viktig länk mellan Södervärn och SUS och används av både cyklister och fotgängare. Ibland kör cyklisterna på gångbanan, men oftast inte i ett högt tempo. Ingången från Södervärn är inte uppenbar och allén med gång- och cykelbanan är inte ihopkopplad med området på ett tydligt sätt. När man tar sig in i området genom entrén vid Södervärn upphör plötsligt gång- och cykelvägen strax efter den nya vårdcentralen och som cyklist hamnar man mitt i biltrafiken på Inga Marie Nils-sons gata. Allén bidrar till en enklare orientering och uppfattas som ett huvudstråk, men skulle kunna kopplas bättre till det centrala torget framför den gamla lasarettbyggnaden.

Det finns småvägar som leder till och från en bilparkering framför det gamla barnbördshuset samt till de intilliggande husen. De flesta som går på de mindre vägarna har antingen ett ärende i de husen eller är på väg till parkeringarna.

Platsen kan kännas lite svåråtkomlig, men Hälsoparken känns också som en relativt lugn plats med tanke på att den ligger vid Södra Förstadsgatan, en bit bort från trafiken. Platsen omsluts av en mur som går längs utsidan av området, från den gamla portvaksbyggnaden och runt hela det norra hörnet av området. På grund av denna mur, samt att området kring den nya vårdcentralen är avstängt för tillfället, gör att tillgängligheten i nuläget är begränsad.

UTBLICKAR OCH RUMSLIGHET

Hälsoparken är omsluten av allén, större träd och gamla byggnader vilket kan göra att parken uppfattas som ett större omslutande rum. Hälsoparken är en lugnande plats, skyddad från den närliggande busstationen Södervärn. Rummet blir intressant eftersom det finns olika höjder på trädkronorna. Aktiviteter som kan avnjutas här är bland annat att titta på folklivet som rör sig vid allén, uppleva arkitekturen av de äldre byggnaderna och att njuta av den parkliknande karaktären. De som uppehåller sig här är bland annat förbipasserande, anställda som vill ta en paus, boende i närheten eller människor som rastar sina hundar. Konstverken samt växtligheten i parken skapar karaktär och bidrar till vackra vyer. Det finns många siktlinjer med hög kvalitet som gör att det går att skymta vad som händer bakom det stora buskaget väster om Hälsoparken. Bersån vid Hälsokällan är en semiprivat plats som upplevs som skyddad med den omslutande häcken i ryggen. Platsen erbjuder också möjlighet att samtala i större grupp, eftersom det finns tre bänkar här.

Området upplevs som säkert att vistas ensam i under dagen men på kvällstid känns det aningen ödsligt och otryggt. På dagtid är det folk i rörelse hela tiden, men utan att det upplevs som påträngande. Många missbrukare sägs upprätthålla sig på platsen enligt personer som jobbar i området, vilket kan skapa en viss otrygghet speciellt på kvällen. Ibland kan det även uppstå bråk på området vilket också kan bidra till att platsen upplevs som otrygg.

MATERIAL OCH UTRUSTNING

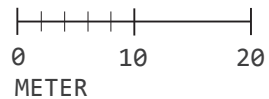
Det finns många olika markmaterial i Hälsoparken, vilket inte behöver innebära något negativt men det kan uppfattas som rörigt. Här finns det två typer av bänkar som båda är annorlunda från bänkar på andra delar av sjukhusområdet. Några av bänkarna i Hälsoparken har specialgjorda armstöd som inte passar till bänkens robusta design. Dessa ser hemmagjorda ut och ditsatta i all hast. Konstverken bidrar till uttrycket av området och ger en karaktär. Båda statyerna föreställer naturtrogna objekt. Tyvärr är konstverket "Flicka med fågel" aningen malplacerat och skymms av rhododendronbuskar. Hälsokällan har en central plats i parken och uppskattas av många. Under sommarmånaderna rinner det porlande vatten genom statyn. På området rastas många hundar, dessvärre fattas det hundlatriner. Det finns ett antal cykelparkeringar längs med en av husfasaderna samt längs med muren vid portvaksbyggnaden. Dessa ser allmänt skräpiga ut och används sällan. Framför det gamla barnbördshuset finns det idag ett antal parkeringsplatser.

Precis i öppningen av entrén vid Södervän, finns en skylt för Region Skåne- Malmö sjukhusområde. En liten bit in längs allén på höger sida finns det en karta över hela sjukhusområdet.

	Betongsten 1		Fastighetsgräns		Parkbänk
	Betongsten 2		Ombyggnad		Papperskorg
	Höganäs klinker		Entré		Skylt för området
	SF sten		Cykelställ		Stolpe
	Asfalt		Hälsokällan		Askfat
	Gräs		Flicka med fågel		Belysning

SKALA 1:600 (A4)

Figur 40: Bersä vid konstverket "Hälsökällan"

Figur 41: "Flicka med fågel"

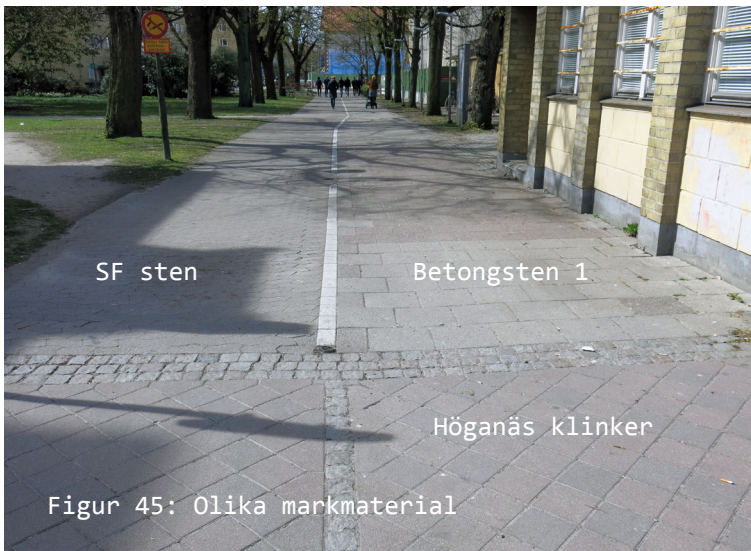
Figur 42: Bänk utan armstöd

Figur 43: Bänk med armstöd

Figur 44: Skylt för området

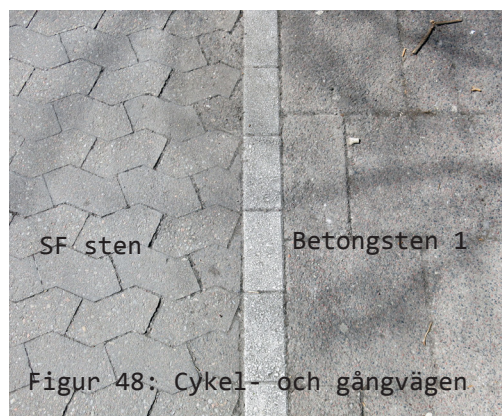
SF sten
Betongsten 1
Höganäs klinker
Figur 45: Olika markmaterial

Figur 46: Småväg

Figur 47: Betongsten 2

SF sten
Betongsten 1
Figur 48: Cykel- och gångvägen

Figur 49: Cykelställ

VÄXTLIGHET

Den nuvarande grönskan vid Hälsoparken har många värdefulla kvaliteter. Här finns växtlighet som är återkommande på flera andra platser på sjukhusområdet. I parken finns en stor variation av växter i jämförelse med andra grönytor på området, speciellt vad gäller olika typer av blommande växtlighet. Här finns många blommande buskar, exempelvis olika typer av rhododendron och azaleor samt paradisbuske, syren och fläder. Dessa är placerade likt en tät vägg mot Inga Marie Nilssons gata och skymmer insynen till parken. Här finns också mindre prydnadsträd som japanskt körsbär och tre magnoliaträd, vilka ger ett färgglatt uttryck vid blomning. Intill administrationsbyggnadens entré finns en sommarblomsplantering av penséer. Det finns idag inget större utbud av blommande perenner, vilket vi upplever som en brist. De äldre träden är lindarna i allén, en gammal solitär hästkastanj och två större platanträd. Utan dessa större träd hade området antagligen inte uppfattats lika grönt och haft en mindre lummig karaktär. Vid besöken, under våren, har det vuxit många olika sorters vårlökar i gräsmattan. Hälsoparken kan upplevas som vacker även under vintertid, eftersom det finns mycket vintergröna växter som bland annat idegransbusken, rynkolvonet och rhododendronbuskarna. Djurlivet som har observerats är kaniner, änder och småfåglar. Området känns dock för strukturerat för att det ska kunna upplevas som vild natur.

Björk	Japanskt körsbär	Paradisbuske
Robinia	Körsbär	Buxbom
Lind	Rhododendron & azalea	Syren
Platan	Rynkolvon	Pil
Kastanj	Okänd	Idegran
Magnolia	Fläder	Sommarblommor

SKALA 1:600 (A4)

0 10 20
METER

Figur 50: Lindallé

Figur 51: Buskage av rynkolvon, buxbom och idegran

Figur 53: Rhododendron och azalea

Figur 54: Gräsmatta med buskage, magnolia, platan och kastanj träd

Figur 55: Ovalformad glänta bland rododendronbuskarna

Figur 52: Idegranshäck och pensérabatt

Figur 56: Magnolia och syrenbuskar vid administrationsbyggnaden

KLIMAT OCH SOLSTUDIE

Allén fungerar som en passage in till sjukhusområdet oavsett väder. Människor rastar sina hundar i Hälso-parken året runt. Vid nederbörd finns det ett större och äldre kastanjeträd att ta skydd under. Området ger goda solchanser större delen av dagen året runt. Vårsolen lyser starkt på platsen under de tidigaste månaderna och gör entrésidan till administrationsbyggnaden till en bra plats att för att sitta och njuta av vårsolen. Bänkarna vid allén ligger skyddat under de varmare sommarmånaderna för de som söker skugga. Eftersom platsen ligger väl omsluten av både byggnader och vegetation är den skyddad från vind även blåsigare dagar.

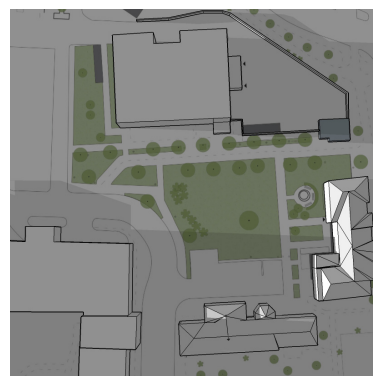
April kl 07.00

April kl 12.00

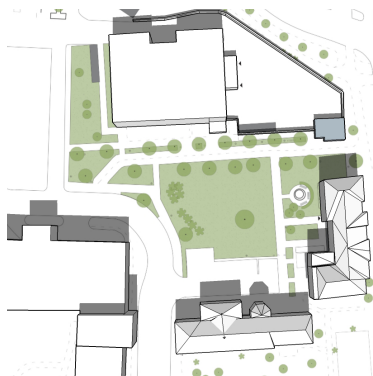
April kl 15.00

April kl 18.00

Juni kl 07.00

Juni kl 12.00

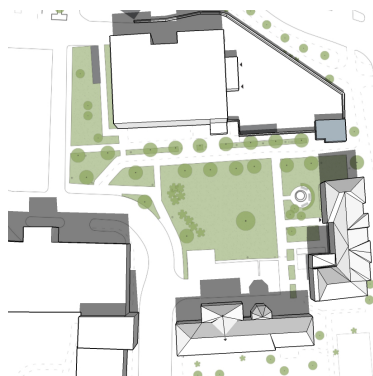
Juni kl 15.00

Juni kl 18.00

Augusti kl 07.00

Augusti kl 12.00

Augusti kl 15.00

Augusti kl 18.00

STEG 2 I QET- TABELLEN

Utvärdering av kvaliteter som är viktiga för specifika användare

För att QET- metoden ska fungera effektivt är det viktigt att den baseras på de personer som använder och vistas i Hälsoparken. För att ta reda på detta har vi därför genomfört korta samtal med personer som har befunnits sig på platsen vid våra besök.

Röster från området

Två besökare (kvinnor, 50 och 70- årsåldern)
Kvinnorna anser att det är ett bra promenadstråk vid allén. De skulle gärna se mer blommor på platsen och påpekade att det ser väldigt fint ut vid Wallenberglaboratoriet med pensé- planteringarna som finns där.

Två anställda och en student (tre män, 20-, 30- och 40- årsåldern)
Männen anser att det behövs tydligare markering för var cykelvägen och gångvägen finns vid allén, vilket de menar skulle kunna bidra till att färre konflikter mellan gående och cyklister skulle uppstå. De var alla överens om att ju mer grönska desto bättre. De uppmärksammade att det rör sig många knarkare i området och tycker att detta är obehagligt.

Fyra anställda (kvinnor, 40- årsåldern)
Kvinnorna anser att Hälsoparken är viktig, eftersom de alla jobbar i administrationsbyggnaden och ser ut över området från sin arbetsplats. Vyn är mycket vacker och viktig att bevara. De anser att det finns stora kulturhistoriska värden i husen och i det stora kastanjeträdet mitt på gräsyten. De anser att man borde skapa fler oaser på området och ersätta fruktträd som har försvunnit. De vill gärna se att platsen förändras och börjar användas av fler användargrupper, exempelvis genom att placera ut bord så att man kan äta lunch utomhus. De anser att platsen borde utstråla en hälsofrämjande miljö, eftersom det ibland finns patienter och besökare som sitter vid bänkarna. En hälsofrämjande miljö skulle exempelvis kunna innefatta fler blommor eller doftande örter, en plats för alla nämner kvinnorna. Det finns alla typer av människor som rör sig på området, besökare, patienter, anställda och människor som lämnar av sina barn på den närliggande förskolan. De har sett många sola sig på bänkarna intill hälsokällan. Det finns tyvärr många som inte förstår att människor jobbar i administrationsbyggnaden, och berättar att män ställer sig och urinerar i buskarna eller sätter sig och tar en öl framför byggnaden. De som dricker eller använder droger märks främst av när de är på platsen men eftersom renhållningen fungerar bra syns oftast inga spår av att de varit där. De har även bevittnat knarkförsäljning ett flertal gånger och ett antal bråk. De anser att det i allmänhet inte finns speciellt mycket skräp på området med undantag för hundbajs. De tre-fem senaste åren har platsen används hårdare nämner en av kvinnorna, förr kändes det mer omhändertaget. De känner sig relativt trygga på området, men är det sent och man är ensam kan några av dem känna sig otrygga.

Patient (kvinna 60- årsåldern)
Kvinnan besökte Hälsoparken efter en behandling. Hon brukar normalt sett inte besöka parken, men gick dit den dagen för att rasta sin hund. Hon tycker att parken är väldigt fin och trevlig.

Anställd (Kvinna, 30-
årsåldern)

Kvinnan anser att det är bra solläge vid bänkarna intill Hälsokällan och upplever att många använder platsen. Hon tycker tyvärr att det ofta är smutsigt och påpekar att många knarkare brukar hänga här. Enligt kvinnan är det svårt att hitta på området, trots att det idag finns gatuadresser. Hon skickar med kartor till patienter för att beskriva vart de ska gå. De flesta äldre är fortsatt vana vid de gamla husnumren. Hon tycker att buskarna är trevliga, men ställer sig lite tveksam till att de skymmer så att man inte ser vad som finns bakom dem.

Besökare (man,
20- årsåldern)

Det var första gången som mannen besökte platsen. Han och en kompis hade bestämt att de skulle mötas vid Hälsokällan, som enligt besökaren var en bättre mötesplats än vid Södervärn eftersom det är så mycket folk och trafik där. Han tycker att hälsoparken är aningen ovårdad. Han känner sig trygg på området.

En besökare och
en anställd (kvinnor, 30
och 50- årsåldern)

Den anställda arbetar på akuten och tog sig till Hälsoparken för att träffa den andra kvinnan. Hon menar att det inte finns så många andra bra grönområden i närheten av akuten. De tycker båda att det är ett bra solläge vid Hälsokällan och att husen är fina och tillför mycket känsla till området.

Besökare (man, 30-
årsåldern)

Mannen tycker att platsen är mysig och fin men aningen rörig just nu på grund av alla pågående ombyggnader. Han bor i närheten och har varit på platsen många gånger. Han skulle gärna se mer blommor och anser att det är ganska trångt och mycket trafik runtomkring. När han har varit på området på kvällstid har han alltid känt sig trygg. Han tycker att det skulle behövas en toalett här eftersom han ofta ser män kissa i buskarna och längs med muren.

Anställd (kvinna 50-
årsåldern)

Kvinnan anser att platsen skulle behöva fler uteplatser så att man kan äta lunch utomhus. Detta kan dock vara ett problem eftersom det finns många missbrukare som kanske vill använda sig av bänkarna. Hon menar att många människor inte vet att det jobbar människor i administrationsbyggnaden och att de får se allt som händer utanför.

Användargrupper som vistas i Hälsoparken

Området fungerar främst som en passage och entré till sjukhusområdet samt en tillflyktsort för både anställda och besökare. Många människor använder platsen, vilket gör att den upplevs som mer offentlig än privat. "Triangeln av stödjande miljöer för människan" (figur 2 på sida 18) blir i det här fallet snarare en omvänd triangel, det vill säga att välmående och aktivt deltagande prioriteras först. Med detta sagt har vi dragit slutsatsen att vi behöver fokusera på avsnitt B i QET-tabellen (figur 3 på sida 19). Avsnitt B går igenom människors aktiva tillgång till natur och kringliggande miljö. Det valda designområdet ska därför främst tillgodose tillgänglighet till natur och omgivande socialt liv. Allén skapar ett tydligt stråk likt kolonner genom området, och ramar in vägen. Här upplevdes varken fotgängare och cyklister stressade utan rörde sig i ett lugnt tempo. De bänkar som användes mest vid våra besök är belägna vid Hälsokällan i nära anslutning till administrationsbyggnaden. Vid bilparkeringen samt ingången till administrationsbyggnaden ökade människor ofta tempot och använde "smitvägar" istället för de anvisade gångvägarna. De besökare som stannade till på gräsmattan var hundägare som rastade sina hundar samt en man som urinerade i en buske.

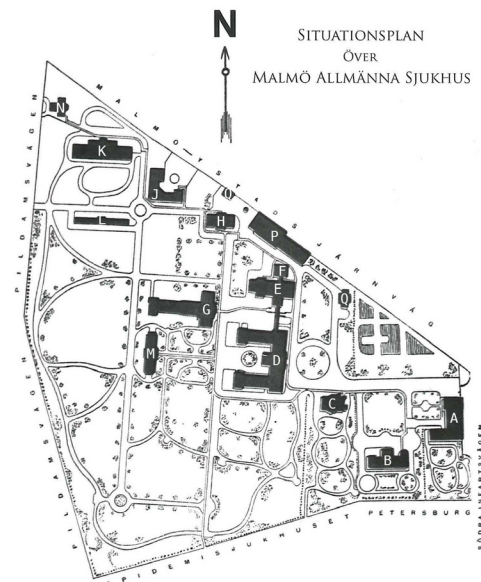

GESTALT- NINGSFÖRSLAG

STEG 3 I QET- TABELLEN

Förslag på åtgärder

Den bärande idén för gestaltungsförslaget är att frambringa länken till det förflutna, som har försämrats genom utbyggnader av SUS. I nuläget finns det många kulturmiljövärden i form av gamla byggnader, äldre träd samt vissa landformer från det förgångna, som exempelvis bersån vid administrationsbyggnaden som är viktiga att bevara. Dessa är dock dolda, eller visar ingen tydlig sammanhängande struktur och behöver uppmärksammas bättre. Genom att inspireras av äldre kartor från sjukhusets gamla park från slutet av 1800-talet kan äldre former från den ursprungliga parken tas fram, se figur 58. Konceptet att hitta länken till det förflutna är ett metaforiskt sätt att ge platsen en starkare karaktär och anknytning till förr. En av de viktigaste elementen i designen är de organiska formerna som är inspirerade av de gamla kartorna, samt möjlighet till att sitta ner i antingen privata eller öppna rum. Element som är viktiga att bevara på platsen är i synnerhet den gamla lindallén, eftersom den från början utgjorde en stark karaktär för området och har bidragit till den nuvarande strukturen. Andra viktiga element är de gamla träderna samt buskarna, vilka har en central placering i Hälsoparken. De bidrar karaktärsmässigt till platsen och är därför viktiga att bevara och ta hänsyn till. De äldre byggnaderna kring Hälsoparken har ett högt kulturvärde som bör tas om hand om. Genom att framhäva husen kan deras kvaliteter förstärkas ytterligare. Detta kan uppnås genom att exempelvis använda sig av växtlighet som framhäver färg och form på byggnader eller genom att skapa spännande siktlinjer mot husen.

Figur 58: Situationsplan över Malmö allmänna sjukhus i början på 1900-talet. Planen visar hur den ursprungliga parken utformades med organiska former och flera bersåer.

Utöver det bärande konceptet är det väsentligt att se platsen som ett huvudstråk som binder ihop staden med sjukhusområdet, därför bör platsen vara öppen och inbjudande för allmänheten. Dessutom är det viktigt att Hälsoparken utformas på ett sätt så det blir enhetligt med omgivande platser på sjukhusområdet. Materialval och riktlinjer för hur området bör utformas kommer därför att följa de dokument och handböcker som finns tillgängliga angående utformning av utemiljöer på SUS (RegionFastigheter 2008; Region Skåne 2008; RegionFastigheter 2003).

A. Föreslagna åtgärder för bekväm design.

Det är viktigt att utemiljön i helhet blir betraktad och uppfyller krav för bekväm design (det vill säga trygghet, säkerhet och komfort). Detta bör göras så att alla, oavsett funktionsnedsättning, har tillgång till platsen och kan betrakta den som en helhet (Bengtsson & Grahn 2014, 878ff).

För att miljön ska kunna upplevas som trygg och bekväm är det viktigt att det finns bänkar

som kan användas av personer med olika behov. Därför är det viktigt att det finns bänkar för personer som vill vara för sig själva men även för en större grupp. Bänkarna som i nuläget är placerade runt konstverket "Hälsökällan" kommer att få stå kvar där de är. Dessa bänkar ger ett alternativ att titta på den vackra utsikten samtidigt som det är möjlighet att kommunicera med andra människor som sitter på bänkarna bredvid. Eftersom de tre bänkarna är placerade i en halvcirkel är det även möjlighet att sätta sig ner för sig själv utan att störas av att det sitter människor framför. Mer semiprivata sittplatser kommer att placeras i rad längs med lindallén. Här ges möjligheten att titta på folklivet utan att konfronteras med att det kan sitta någon framför. För att se till de människor som vill vara för sig själva väljer vi också att placera ut två bänkar längre bort från byggnaderna i närheten av rhododendronbuskarna samt rynkolvonbuskarna. Genom att placera bänkar längre bort på en lugn och skyddad plats med goda solmöjligheter, får användargruppen en möjlighet till att sitta helt själva. Konstverket "Flicka med fågel" kommer att flyttas och placeras så att det hamnar i siktlinje från bänken vid rhododendronbuskarna. Idag verkar konstverket "Flicka med fågel" vara något undandömd och om den placeras i syn för en bänk kan den bidra till en mer inbjudande plats.

B. Förslag till åtgärder för inspirerande design.

De egenskaper som kan betraktas viktiga för inspirerande design är behovet att uppfylla tillgång till natur och det omgivande liv som finns i närheten, samt att tillhandahålla variation, förändring och valfrihet för stimulering av de olika sinnena. Egenskaperna i den inspirerande designen bör placeras enligt gradienten för utmaning (se figur 3 på sida 19) så att användarna kan välja på om de vill konfrontera de mer utmanande egenskaperna eller inte (Bengtsson & Grahn 2014, 878-891).

Under analysen har vi besökt Hälsoparken under ett flertal tillfällen och försökt skaffa oss en förståelse för hur den används. Genom att fråga människor som uppehåller sig och rör sig i området hur de upplever och använder platsen har vi undersökt vilka typer av behov som är nödvändiga att tillgodose. Dessa korta besök och möten kan dock inte representera allas behov och är på intet sätt den enda sanningen. Genom analysen av den valda platsen har vi uppfattat att användarna som är på, och runt grönområdet främst efterfrågar sociala aktiviteter samt starkare naturupplevelser. Dessa användare ingår därigenom i användargruppen "personer som är känsliga för understimulans" enligt Bengtssons avhandling (2015, 67ff). För att tillfredsställa dessa behov behövs nära tillgång till platser som är skapade för sociala aktiviteter, förslagsvis bänkar med tillhörande bord (Cooper-Marcus & Barnes, 1995; Yücel 2013). Dessa bör placeras närmast huset, i enlighet med triangeln av sambandet mellan "Triangeln för stödjande miljöer" och gradient av utmaning samt fyra zoner för kontakt (se figur 6 på sida 20). Detta för att uppfylla användargruppens främsta behov. Genom våra samtal med människor som vistats i Hälsoparken har behovet av fler sittplatser i anknytning till den gamla administrationsbyggnaden uppmärksamats. Användargruppen efterfrågar även starkare naturupplevelser, vilket delvis skulle kunna uppfyllas genom att skapa fler blomsterrabatter och plantera fler träd.

Bengtsson (2015, 69) har gjort en utveckling av "Triangeln av stödjande miljöer" (se figur 6 på sida 20), där zon 1 representerar området närmast huset. Det har högsta nivån av stimulans, det vill säga att många gruppaktiviteter och intryck händer just där. För zon 2-4 sänks stimulansnivåerna vartefter och i dessa zoner kan människor sitta för sig själva och titta på vackra vyer.

Hälsoparken har analyserats enligt den omvända triangeln (se figur 6 på sida 20), där de sociala aktiviteterna äger rum närmast administrationsbyggnaden. I designen kommer därför runda

bord med tillhörande bänkar placeras intill entrén till byggnaden på höger sida. Den nya platsen med de runda borden gör det möjligt för både lunch- och fikaraster för bland annat dem som jobbar i byggnaden. Eftersom bänkarna är placerade mot varandra, inbjuder även detta till aktivitet och konversationer. Vid borden kommer nya perennrabatter att anläggas så att en full blomsterprakt kan upplevas närmast huset. Detta kommer bidra till en starkare naturupplevelse vilket är i enlighet med avsnitt B (figur 3 på sida 19) i QET- tabellen.

Återkoppling till gestaltnings aspekterna

Vi har i vårt gestaltningsförslag tagit hänsyn till punktlistan som sammanfattar avsnittet: Gestaltning av kvalitativa utemiljöer vid sjukhus från teoridelen.

- Reflektera över vem som kommer att använda platsen, under vilka tider och för vilka avsikter.
- Det ska finnas något som tilltalar alla, ett grönområde ska inte diskriminera.
- Designen av grönområdet bör utstråla en läkande och omhändertagande miljö.
- Vid aktivt umgänge med flera personer föredras ett naturligt öppet landskap med träd-dungar.
- Utemiljöer vid sjukhus ska upprätthålla högsta eller överträffa standard gällande lagar om tillgänglighet.
- Lagda plattor eller packat stenmjöl ger i hög grad bra tillgänglighet för rullstolar.
- Stigar och gångar placeras så att patienter och sjukhuspersonal hittar på området.
- En välkomnande grön entré till ett sjukhusområde kan fungera som en länk mellan sjukhuset och det omgivande samhället.
- Synliga vägmarkeringar, siktlinjer och alternativa vägar skapar en känsla av trygghet.
- Träd ger rumslighet och skapar höjd. Buskar och träd mjukar upp fasader och lättar upp miljön.
- Öppna, soliga lägen och vida gläntor är att föredra.
- Behåll uppvuxna träd och buskar så att platsen upplevs vara etablerad.
- Blommor med utvalda färger påverkar sinnestillståndet olika. Varma färger för platser som piggar upp och aktiverar respektive kalla färger för lugna miljöer.
- Sittplatser med skydd i ryggen skapar trygghet. Det är viktigt med både sittgrupper och enskilda bänkar.
- Möjlighet att se årstidernas variation är viktigt
- Naturtrogna konstverk är att föredra i en vårdande miljö.
- Ett väl underhållet grönområde i sjukhusmiljö har en fysisk säkerhetsaspekt och en terapeutisk fördel.

GESTALTNINGSPROGRAM

Efter analys av platsen samt med avseende på de viktigaste lärdomarna som framkommit av förstudien har vi kommit fram till följande programpunkter:

- Återuppta kontakten med det förflutna genom att bevara och framhäva både byggnader, växtmaterial och konstverk.
- Skapa nya rabatter med mjuka former som återspeglar hur den ursprungliga sjukhusparken såg ut. Förbättra befintliga rabatter och buskage genom att införa växtmaterial som är tidstypiska för platsen, samt komplettera med nyare växter.
- Flytta konstverket "Flicka med fågel" till en mer synlig plats
- Skapa tydligare gångvägar för dem som går mellan bilparkeringen och administrationsbyggnaden istället för småvägarna.
- Skapa en tydligare entré till området genom att öppna upp och markera platsen. Cykelbanan och gångbanan borde separeras.
- Skapa variation i markbeläggningen som anvisar till vilken typ av plats du är på.
- Ta bort den gamla portvaktsbyggnaden (byggnad nr 2) samt den anslutande muren som löper runt området för att öppna upp och skapa en tydligare entré. Vi väljer att ersätta detta med lägre buskage samt ett staket. På så sätt skapas en bättre kontakt mellan insidan och utsidan av området.
- Skapa fler sittplatser av olika slag anpassade för flera användargrupper och syften. Dessa bör omslutas bakom ryggen och ha en vacker vy att se ut över.
- Placera ut fler soptunnor samt hundlatriner
- Flytta nuvarande cykelställ till mer passande platser där de är mindre synliga.

FÖRSLAG TILL GESTALTNING

Platsen framför den nya vårdcentralen görs vid. Nya sittplatser i olika utformningar anläggs både vid entrén, vägen in till vårdcentralen samt längs med allén. Här anläggs även cykelparkeringar som inhägnas med avenbokshäckar, likt många andra platser på området. Entrén görs mer tydlig och öppnas upp genom borttagande av portvaktsbyggnaden (byggnad nr 2). Platsen framför administrationsbyggnaden kompletteras med ytterligare en sittplats med två picknickbord samt en skuggplantering runtomkring. Några av parkeringsplatserna framför det gamla barnbördshuset görs om till nya cykelparkeringar. Två av bilparkeringarna flyttas närmre Inga Marie Nilssons gata. Grönområdet i Hälsoparken ses över och kompletteras med mer växtlighet och planteringar. För tillfället upplevs området som en osammanhängande struktur och behöver förstärkas. Flickan med fågeln flyttas in till den lilla dungen vid magnolian och rhododendronbuskarna, och här tillkommer även en bänk. Befintliga buskar stammas upp för att skapa mer öppenhet i området och ett fältskick med skuggtåliga växter etableras.

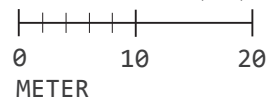
ILLUSTRATIONSPLAN

	Ombyggnad		Cykelställ
	Rund sittplats		Askfat
	Parkbänk		Belysning
	Hälsokällan		Papperskorg
	Flicka med fågel		Skylt för området
	Planteringsyta		Handikapparkering

	Entré
PL1	Raingarden
PL2	Stäpp plantering
PL3	Blå-violetta färger
PL4	Entréplantering
PL5	Varma färger
PL6	Varma färger
PL7	Skuggplanteringar

SKALA 1:600 (A4)

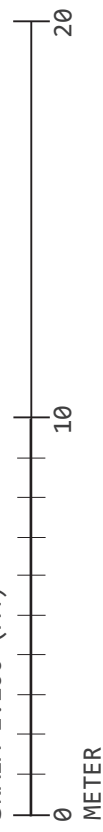

SEKTION AV HÄLSOPARKEN

Figur 59: Sektion A1-A2 visar av Hälsoparken och två nya sittplatser. Till dessa går det nya vägar, som leds genom parklandskapet fram till Inga Marie Nilssons gata. Här anläggs skuggtåliga perennplanteringar och befintliga buskar stannas upp för att öka trygghetskänslan på platsen.

SKALA 1:200 (A4)

FRAMSIDAN AV ADMINISTRATIONSBYGGNADEN

Figur 60 visar ett perspektiv av de nya sittplatserna och färgglada perennplanteringar vid administrationsbyggnaden.

ENTRÉ TILL VÅRDCENTRALEN

Figur 61 visar den öppna entréplatsen till vårdcentralen, tre berså-sittplatser till höger, cykelställen till vänster och en rainingarden plantering i mitten.

VÄXTFÖRSLAG

Blomningstid

I den här delen presenteras växtförslag till gestaltningsförslaget. Växtvalen är medvetet gjorda utefter årstidernas skiftningar och syftet är att det ska finnas någonting som tilltalar sinnena under hela året. Det är viktigt att tänka på att sjukhusområdet används året runt och att det inte bara ska vara vackert under sommarmånaderna. Möjligheten att följa årstidernas växlingar är ett sätt att skapa en förståelse för tid och rum och är extra viktigt i en sjukhusmiljö där inomhusmiljön kan upplevas som steril och oförenderlig.

Vår / Försommar

Vid vårens första blomning är det viktigt att använda sig av färger som ger positiva känslor och att man anar att sommaren är nära. Detta visas tydligt i den blåa blomningen i maj hos den Kaukasiska förgätmigejen, samtidigt som den marktäckande spröda perennen Myskmadra ger ett vackert ljust intryck med sina blommor i vitt. Därefter följer en massiv vit blomning av Prydnadskörsbärsträdet som skapar ett vackert blommande tak och leder besökaren in mot vårdcentralen. Ungefär samtidigt blommar Praktmagnolian rikligt. I mitten av maj börjar även rhododendronen och azaleorna visa sina starka färger från rött till mörklila. I raingården framför huvudingången till vårdcentralen blommar den vackra Brokirisen i maj-juni.

1. Brunnera macropylla- Kaukasisk förgätmigej
2. Galium odoratum- Myskmadra
3. Prunus 'Sunset boulevard rhs'- Prydnadskörsbär
4. Magnolia × soulangeana- Praktmagnolia
5. Rhododendron sp.
6. Iris vesicolor- Brokiris

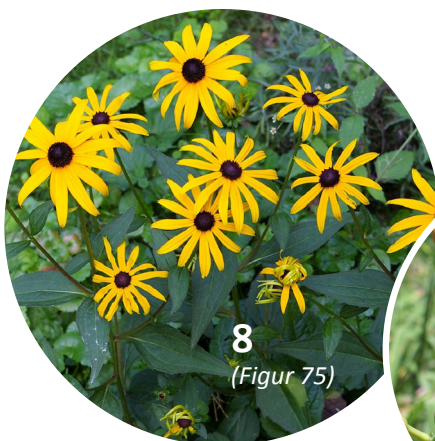

Högsommar

När försommaren går över till högsommar börjar växter som luktpion och solbrud visa sina varma färger. Vidare breder den låga marktäckaren av amerikanskt hönsbär ut sig med sitt låga bladverk och blommar rikligt i vitt kompletterat av den gula svärdirisen. Ametiststormhatten blommar i juli och visar upp sin blåa skrud som kompletteras med daggfunkians stora robusta blad. Dagliljan blommar rikligt från juni ända in i augusti tillsammans med praktrudbeckian, vilka tillsammans har varma solnedgångstoner.

1. *Paeonia lactiflora* 'Sword Dance' - Luktpion
2. *Helenium autumnale* 'Rotgold' - Solbrud
3. *Cornus canadensis* - Amerikanskt hönsbär
4. *Iris pseudacorus* - Gul svärdsililja
5. *Aconitum carmichaelii* 'Arendsii' - Ametiststormhatt
6. *Hosta siebouldiana* 'Elegans' - Daggfunkia
7. *Hemerocallis* 'Sammy Russell' - Daglilja 'Sammy Russell'
8. *Rudbeckia fulgida* - Praktrudbeckia

Sensommar/ höst

Framåt hösten blir det en färgsymfoni från rosa- lila-blått till kontrastfärgen gul. Under höstens månader återfinns prunkande rabatter av den rosa Höstanemonen, de violetta blomspirorna från Anisörten och den ståtliga Sjöranunkeln med sina gula blommor. Sköldpaddsortens bladverk är vackert under hela säsongen och den har fina ljuslila blommor. Druvliljan har blå blommor som drar mot lila, och smäckra långsmala blad. Blomsterprakten kompletteras med Vingad benved, en buske med utbrett växtsätt och med en väldigt vacker rosaröd höstfärg, samt med Regnbågsbräken, som har metalliskt gråvita blad där det strålar ut rödlila färg från mittnerven.

1. *Anemone tomentosa* 'Albadura'- Höstanemon

2. *Agastache* 'Blue Fortune'- Anisört

3. *Ranunculus lingua*-Sjöranunkel

4. *Chelone obliqua*- Sköldpaddsort

5. *Liriope muscari*- Druvlilja

6. *Euonymus alatus*-Vingad benved

7. *Athyrium niponicum* 'Pictum'- Regnbågsbräken

Vinter

Under vintermånaderna är det många träd som är avlövnade, och perennerna är nedklippta. Vid uteplatsen framför administrationsbyggnaden har vi valt växter som trots vintern kan upplevas som attraktiva. Perenner som bergenia och blå bolltistel har dekorativa fröställningar och är därför tilltalande även under vintermånaderna. Idegran är vintergrön och ståtlig och har vackert röda frön som liknar bär. Även Uddbräken pryder rabatterna med sina blanka och flikiga vintergröna blad. De gracila gräsen Tuvrör och Svansfjädergräs rör sig med vinden.

1. *Polystichum aculeatum*- Uddbräken

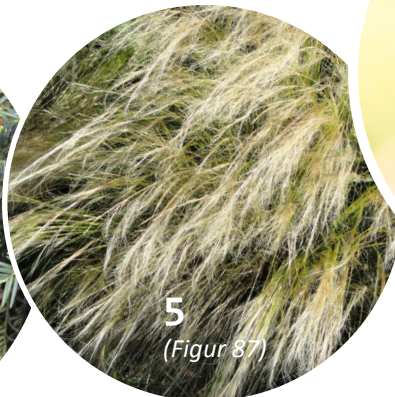
2. *Echinops bannaticus*- Bolltistel

3. *Calamagrostis* × *acutiflora* 'Karl Foerster'- Tuvrör

4. *Bergenia* 'Bressingham White'- *Bergenia* 'Bressingham White'

5. *Stipa tenuissima*- Svansfjädergräs

6. *Taxus baccata*- Idegran

VÄXTFÖRTECKNING

Litt.	Vetenskapligt namn	Svenskt namn
TRÄD		
T1	Robinia pseudoacacia	Robinia
T2	Prunus 'Sunset Boulevard'	Prydnadskörbär 'Sunset Boulevard'
T3	Tilia europaea	Parklind
BUSKAR		
B1	Cornus canadensis	Amerikansk hönsbär
B2	Crataegus monogyna	Trubbhagtorn
B3	Euonymus alatus	Vingbenved
B4	Paeonia lactiflora 'Sword Dance'	Luktpion
B5	Taxus baccata	Idegran
B6	Carpinus betulus	Avenbok
PERENNER		
P1	Aconitum carmichaelii 'Arendsii'	Ametiststormhatt
P2	Aconitum napellus	Äkta stormhatt
P3	Actaea simplex 'Brunette'	Blodax
P4	Agastache 'Blue Fortune'	Anisört
P5	Anemone tomentosa 'Albadura'	Höstanemon 'Albadura'
P6	Artemisia lactiflora 'Guizhou'	Pärlmalört
P7	Athyrium filix-femina 'Lady in Red'	Majbräken
P8	Athyrium niponicum 'Pictum'	Regnbågsbräken
P9	Bergenia 'Bressingham White'	Bergenia 'Bressingham White'
P10	Bergenia cordifolia	Hjärtbergenia
P11	Brunnera macrophylla	Kaukasisk förgätmigej
P12	Carex arenaria	Sandstarr
P13	Calamagrostis x acutiflora 'Karl Foerster'	Tuvrör

P14	<i>Chelone lyonii</i>	Sköldpaddsort 'Lyonii'
P15	<i>Chelone obliqua</i>	Sköldpaddsort
P16	<i>Cornus canadensis</i>	Amerikanskt hönsbär
P17	<i>Echinops bannaticus</i>	Bolltistel
P18	<i>Euphorbia palustris</i>	Kärrtörel
P19	<i>Galium odoratum</i>	Myskmadra
P20	<i>Helenium autumnale</i> 'Rotgold'	Solbrud
P21	<i>Hemerocallis</i> 'Sammy Russell'	Daglilja 'Sammy Russell'
P22	<i>Heuchera</i> 'Amethyst Myst'	Alunrot 'Amethyst Myst'
P23	<i>Hosta siebouldiana</i> 'Elegans'	Daggfunkia
P24	<i>Hosta</i> 'Sum and Substance'	Funkia 'Sum and Substance'
P25	<i>Hylotelephium</i> 'José Aubergine' PBR	Kärleksört
P26	<i>Iris pseudacorus</i>	Gul svärdsilja
P27	<i>Iris sibirica</i>	Strandiris
P28	<i>Iris versicolor</i>	Brokiris
P29	<i>Juncus compressus</i>	Stubbtåg
P30	<i>Juncus conglomeratus</i>	Knapptåg
P31	<i>Juncus effusus</i>	Veketåg
P32	<i>Liriope muscari</i>	Mörk druvlilja
P33	<i>Lysimachia vulgaris</i>	Videört
P34	<i>Maianthemum racemosum</i>	Vipprams
P35	<i>Menyanthes trifoliata</i>	Vattenklöver
P36	<i>Polystichum aculeatum</i>	Uddbräken
P37	<i>Pulmonaria longifolia</i>	Lungört
P38	<i>Nepeta</i> × <i>faassenii</i>	Kantnepeta
P39	<i>Ranunculus lingua</i>	Sjöranunkel
P40	<i>Rudbeckia fulgida</i>	Praktrudbeckia
P41	<i>Salvia forskahlei</i>	Violsalvia
P42	<i>Stipa tenuissima</i>	Svansfjädergräs
P43	<i>Trollius alabaster</i>	Smörboll

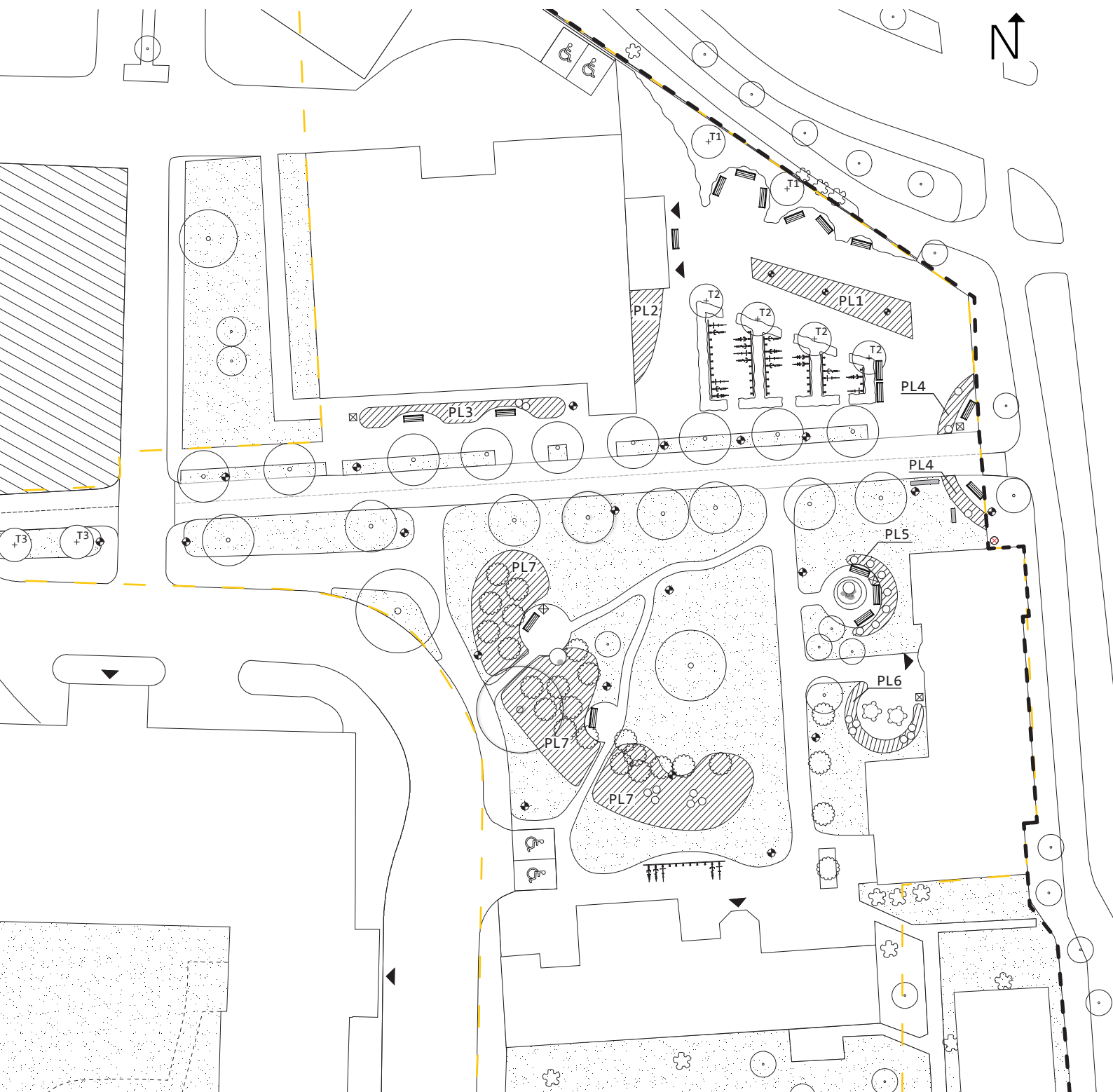
Lökar

På området kommer olika vårlökar att placeras ut vilket kommer att komplettera de nuvarande och nya planteringarna färgmässigt.

Nummer	Vetenskapligt namn	Svenskt namn
1	Anemone blanda	Balkansippa
2	Crocus vernus	Vårkrokus
3	Eranthis hyemalis	Vintergäck
4	Fritillaria meleagris	Kungsängslilja
5	Galanthus nivalis	Snödroppe
6	Leucojum vernal	Snöklocka
7	Narcissus pseudonarcissus	Påsklilja
8	Scilla sibirica	Rysk blåstjärna
9	Tulipa Blue Diamond	Tulpan Blue Diamond
10	Tulipa sylvestris	Vildtulpan
11	Tulipa White Triumphator	Tulpan White Triumphator

PLANTERINGS OCH UTRUSTNINGSPLAN

	Befintligt träd		Ombyggnad
	Befintlig buske		Rund sittplats
	Föreslaget träd		Parkbänk
	Föreslagen buske		Hälsokällan
	Föreslagen häck		Flicka med fågel
	Planteringsyta		Entré

	Cykelställ
	Askfat
	Belysning
	Papperskorg
	Skylt för området
	Handikapparkering

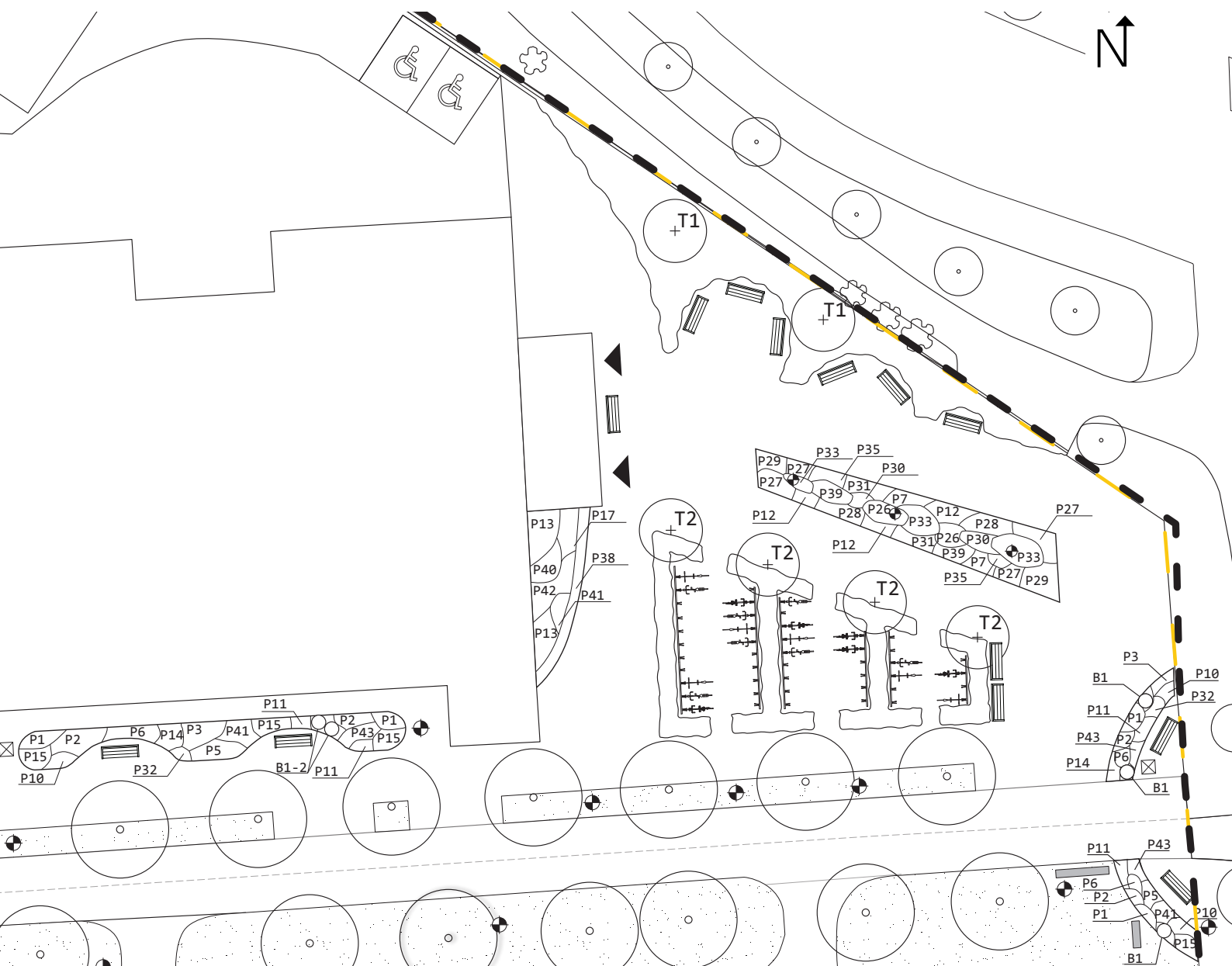
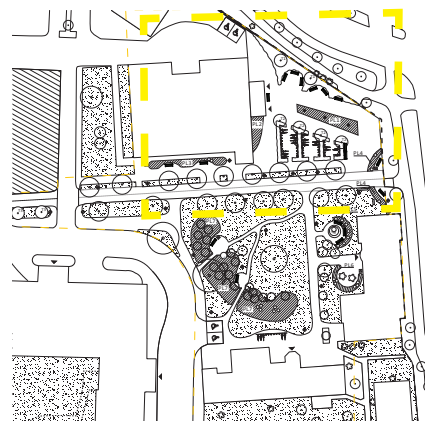
SKALA 1:600 (A4)

0 10 20
METER

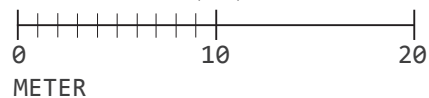
Del 1

Följande plan visar en mer detaljerad planterings och utrustningsplan av området framför den nya vårdcentralen samt delar av lindallén.

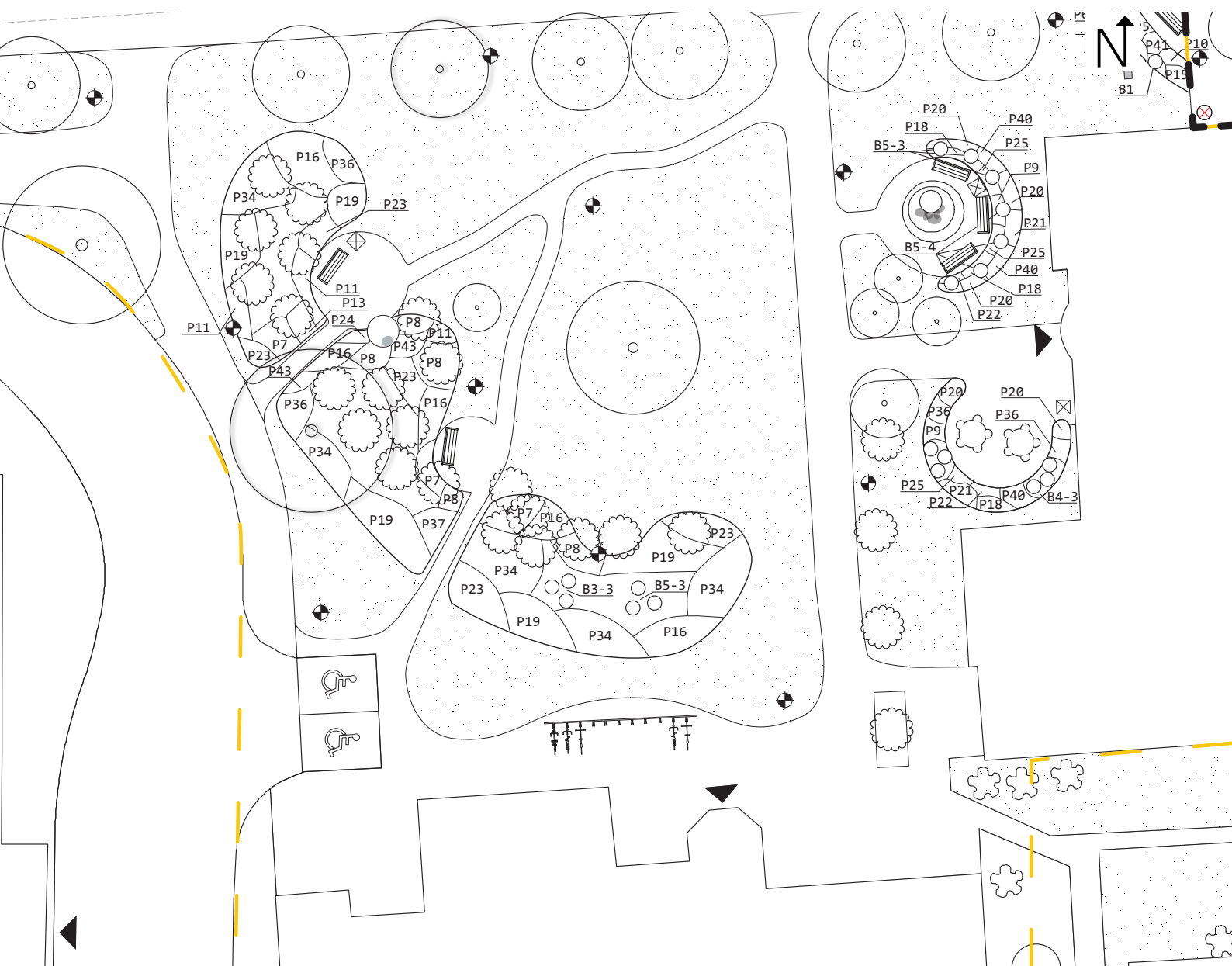
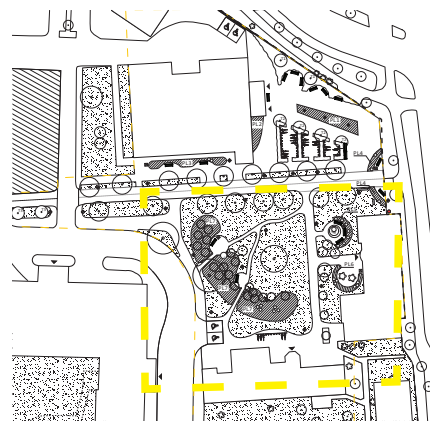
	Befintligt träd		Ombyggnad		Cykelställ
	Befintlig buske		Rund sittplats		Askfat
	Föreslaget träd		Parkbänk		Belysning
	Föreslagen buske		Hälsokällan		Papperskorg
	Föreslagen häck		Flicka med fågel		Skylt för området
	Planteringsyta		Entré		Handikapparkering

SKALA 1:400 (A4)

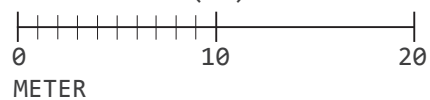
Del 2

Följande plan visar en mer detaljerad planterings och utrustningsplan av Hälso-parken samt sittplatserna framför administrationsbyggnaden.

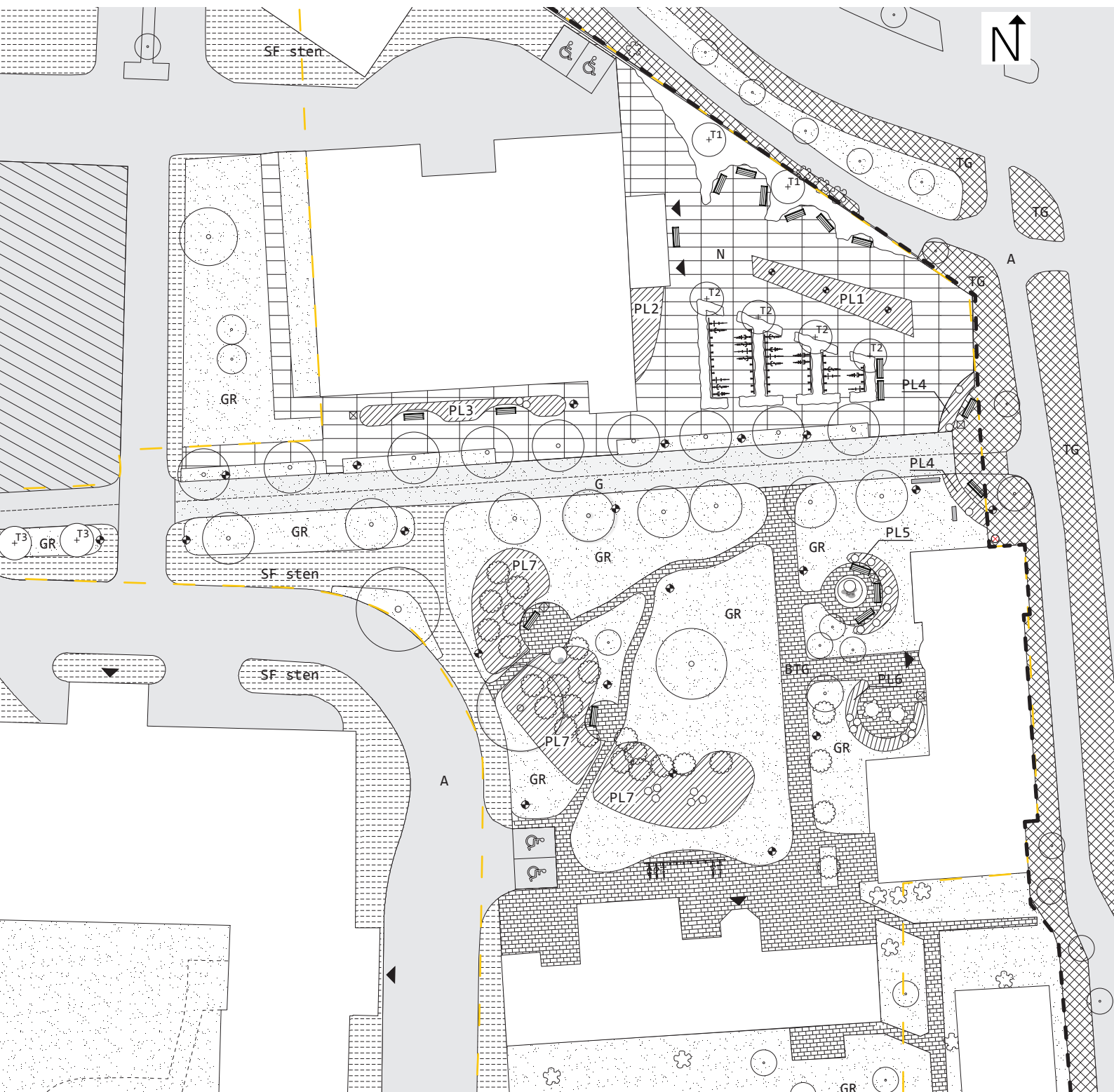

	Befintligt träd		Ombyggnad		Cykelställ
	Befintlig buske		Rund sittplats		Askfat
	Föreslaget träd		Parkbänk		Belysning
	Föreslagen buske		Hälsokällan		Papperskorg
	Föreslagen häck		Flicka med fågel		Skylt för området
	Planteringsyta		Entré		Handikappparkering

SKALA 1:400 (A4)

MARKPLANERINGSPLAN

	Betongsten		Natursten
	Höganäs klinker		Stenmjöl
	SF sten		Planteringsyta
	Asfalt		Ombyggnad
	Gräs		

SKALA 1:600 (A4)

0 10 20
METER

DISKUSSION

I detta avsnitt framförs en diskussion och reflektion angående arbetet. Här diskuteras bland annat teori, metoder och gestaltungsförslaget. Vi återspeglar de och tankar och frågeställningar som har utvecklats under arbetets gång.

FÖRTÄTNINGENS FÖLJDER

Staden och förtätning

Förtätning som strategi har varit märkbar de senaste 20 åren och blivit allt vanligare att använda för att hantera den pågående urbaniseringen (Hofstad 2012, 2; United Nations 2014, 1). Centralt belägen mark är mycket värdefull och önskvärd att användas mer effektivt (Burton 2000, 1969f). Förtätning kan bland annat bidra till en social och ekonomisk hållbarhet exempelvis kan fristående områden integreras med varandra och minska barriärer (Burton 2000, 1969f; Region Skåne 2013, 18). Grönområden riskeras att tas bort eller försämrats genom förtätning (Beer et al 2003, 132f; Jim 2004, 312; Jim 2002, 127). I stadslandskapen kan hårdgjorda ytor i stor kvantitet kan försämma vattenavrinningen vid hårt regn, varpå det är viktigt att anlägga vegetation, exempelvis trädtrader (Region Skåne 2013, 12; Beer et al 2003, 134; Jim 2013, 752f; Jim 2002, 139). Malmö är ett exempel på en grön stad under pågående befolkningstillväxt och planerar idag att förtäta innanför den yttre ringvägen (Malmö stad 2012, 13ff).

Förtätningens följder på SUS

Under 1940- talet ökade befolkningstillväxten kraftigt i Malmö och platsbristen på sjukhuset var ett faktum, vilket resulterade i att utbyggnadstakten av SUS ökade. Utvecklingen av sjukvården har skett i en oerhörd takt sedan början av 1950-talet fram tills idag (Ersgård, Hallström & Mens 1996, 143ff). För att ange hur mark och fastigheter får brukas används en detaljplan, vilken även reglerar var och hur byggnader får uppföras (SFS 2010: 900, 4 kap: 1 §). En av anledningarna till SUS snabba och expansiva utveckling beror på att området regleras av en föråldrad detaljplan. Den gällande detaljplanen PL 191 fastställdes 1943 och uppger att i stort sett all byggnation är tillåten, men med en begränsning av fem våningar (Lindeberg 2016, intervju). Eftersom planen i stort sett tillåter all typ av byggnation, avsaknas ett helhetstänk kring hur området bör utvecklas. Detta kan vara en av de bidragande faktorerna till att sjukhusområdet ser ut som det gör idag. För att få en mer övergripande och sammanhängande struktur bör därför hela sjukhusområdet detaljplanläggas på nytt, och inte bara delen kring de nya vårdbyggnaderna. De grönområden som finns på SUS idag har många fina kvaliteter men är undanskymda och till viss del underprioriterade (Lindeberg 2016, intervju).

Påverkan av kvalitet och kvantitet

SUS har genomgått många perioder av utbyggnader, vilket i sin tur har påverkat områdets helhetsintryck och bebyggelsestruktur. Sjukhusområdet har sammanfattningsvis gått från ett mindre lasarett i stadens utkant till ett Universitetssjukhus placerat centralt i staden. Det har blivit mindre grönområden eftersom byggnader relativt oplanerat placerats på områden med grönska. Byggnader på SUS som framförallt byggdes på 50-70-talet har byggts i all hast, vilket gjort att man inte prioriterat vilka gröna värden som försvinner. SUS var från början beläget i en parkmiljö och har sedan tillbyggt för att få en nära anslutning till de äldre byggnaderna. Man har inte tagit något helhetsgrepp kring grönytornas sammanhållning under den här perioden, vilket kan ses som en brist.

Den sammanhängande parkmiljön som funnits på SUS har till stor del försvunnit, eftersom byggnader har placerats så de har tagit bort delar av grönska som tillhört en större design.

Därför uppfattas SUS grönområden ibland som osammanhängande eftersom endast små delar av något större finns bevarat. Det som finns kvar är exempelvis små remsor av grönytor som inte har något sammanhang eller matchar resterande grönska. Kvaliteten har även sjunkit på grund av den låga budget som förvaltningen har att tillgå (Fredriksson 2016, intervju). Det händer även att växtlighet tas bort vid ombyggnation och därefter inte ersätts. Det har bidragit till att kvaliteten försämrats (Trollås 2016, intervju). Region Skåne vill arbeta för att förbättra kvaliteten av grönområdena och återinföra attribut från den ursprungliga parken (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 7ff).

Framtida utformning

Det betydelsefulla för SUS är att återfå en sammanhängande grönstruktur som kan upplevas som hel och återkommande för alla som vistas på området. Huvudstråken är viktiga att fokusera på och att göra dessa attraktiva och lättåtkomliga. Genom att öppna upp och integrera sjukhusområdet med resten av staden kan fler ta del av SUS grönområden. Alléerna och de gamla träderna är viktiga att bevara, men även alla konstverk på SUS, eftersom de ger en återkoppling till det förgångna. Äldre byggnader, som administrationsbyggnaden, det gamla barnbördshuset samt lasarettbyggnaden, är speciellt betydelsefulla att bevara på grund av sina höga kulturvärden. Gröna entréer till området är viktiga eftersom dessa fungerar som en länk mellan sjukhuset och det omgivande samhället.

Malmö stad planerar att staden ska växa inåt och framhåller förtätning som en stabil strategi (Malmö stad 2012, 13ff). Målet är att skapa en blandad stad samt utveckla stationsnära lägen (Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 2). SUS har ett centralt läge i Malmö, med korta avstånd till viktiga knutpunkter för kollektivtrafik och har därför goda utvecklingsmöjligheter (Malmö stadsbyggnadskontor 2014, 7ff; Region Skåne 2015). Både Malmö stad och Region Skåne främjar samutnyttjande av mark, och målet är att binda samman SUS med den omkringliggande staden. I och med SUS placering, och med tanke på att Malmö är en snabbt växande stad, bör sjukhusområdet integreras bättre och erbjuda högre kvalitet av grönytor. Integrering av området, samt utbyggnad, innebär dock att en högre koncentration av människor kommer att vistas där. Detta kan dock medföra att allmänna ytor riskerar att utsättas för ett högt tryck och slitage och det är viktigt att lägga stor vikt på de allmänna ytorna (Lindeberg 2016, intervju; Malmö stadsbyggnadskontor 2016; Boverket 2013, 43; Malmö stadsbyggnadskontor 2010, 3). Uppnås detta, kan området dra till sig fler användare och utgöra en betydelsefull del av Malmö.

UTEMILJÖN OCH DESS BETYDELSE

Grönområden är ett av de grundläggande element i en stad som ger identitet och karaktär (Malmö stad 2003, III; Region Skåne 2011, 16). Dessa kan bidra med funktioner som ekonomiska, sociala och ekologiska och är nödvändiga för en hållbar stadsutveckling (Chiesura 2004, 137; Jansson 2014; Lundgren Alm 2003, 306). Ekosystemtjänster som är kopplat till grönsstruktur tillhandahåller människor med hälsofrämjande miljöer och ger psykiska hälsofördelar. En förlust av grönområden kan negativt påverka ekosystem och människors hälsa (Tzoulas et al. 2007, 167; 175). Ekosystemen från kulturella tjänster är viktiga eftersom dessa innefattar kulturell mångfald, naturpedagogik, sociala möten, estetiska värden, sinnerliga- och rekreativa värden vilket förbättrar stadsmiljön (La Rosa, Spyra & Inostroza 2016, 74). Närhet till stora grönområden ger hälsofrämjande hälsoeffekter för personer i alla åldrar (Malmö stad 2003, 2; Jansson 2014, 4ff). Därav ger grönområden tillgång till frisk luft och har en stor betydelse för människor som behöver rehabilitering (Cooper-Marcus 2007, 1). Grönområden vid sjukhus kan exempelvis öka glädjen och ge en känsla av tillfredsställelse, vilket är bra för både sjukhuspersonal och patienter (Withhouse et al. 2001, 302; Cooper-Marcus & Barnes 1999; Ulrich 2002, 6).

Det är väsentligt att ta reda på vilka användargrupperna är innan man planerar ett sjukhusnära grönområde. Därefter är det möjligt att göra en utemiljö som är anpassat till dessa specifika brukare. Detta kan uppnås med intervjuer, observationer eller korta samtal med personer som upprätthåller sig på området (Bengtsson & Grahn 2014, 881; Cooper-Marcus & Barnes 1999, 211). Människor som har lågt välmående behöver grönområden som ger lugn och säkerhet med mjuka former och rogivande färger (Tenngart Ivarsson & Grahn 2010, 108). Vid privata tillfällen föredras ett naturligt öppet landskap med träddungar (Ulrich 1993, 97; Naturvårdsverket 2006, 22). Personer som har behov av sociala aktiviteter behöver platser med attraktionsdragande kraft för socialt umgänge, lek och som har intressanta färger och former (Bengtsson & Grahn 2014; Tenngart Ivarsson & Grahn 2010, 108). Grönområden i sjukhusnära miljöer bör ge en läkande och omhändertagande miljö som helst ska vara synlig så fort besökaren sätter sin fot på området (Cooper-Marcus & Sachs 2013, 60). En omhändertagande miljö ska även utstråla säkerhet. Synliga vägmarkeringar, siktlinjer och alternativa vägar kan skapa en känsla av trygghet (Listerborn 2002, 2). Denna kunskap tog vi med oss till vårt gestaltungsförslag.

MATERIAL OCH METOD

Metoden omfattar en teoretisk del och en gestaltningsdel och målet har varit att koppla samman dem. Under arbetets gång har flera olika metoder använts, vilket har visat sig givande för att kunna inkludera så många aspekter som möjligt. Genom att på ett dynamiskt sätt växla mellan de olika metoderna har ett djupare perspektiv av sjukhusområdet uppnåtts. Under den första tiden av arbetet har en teoretisk grund byggts upp för att senare resultera i en litteraturstudie som skapat ett underlag för gestaltningsförslaget. Den teoretiska grunden var i stort sätt klar innan gestaltningsarbetet påbörjades, vilket har varit väsentligt för att få en design som kan kopplas tillbaka till teorin.

Litteraturen som ligger till grund för arbetet har bland annat behandlat forskning kring förtätningens påverkan av grönområden (Jim 2002; Jim 2004; Haaland & Konijnendijk van den Bosch 2015; Beer et al 2003), grönområdets betydelse för städer och människors hälsa (Chiesura 2004; Jansson 2014; Lundgren Alm 2003; Bengtsson & Grahm 2014; Kaplan & Kaplan 1998; Ulrich 1991) samt gestaltningsaspekter kring hur sjukhusmiljöer kan utformas (Cooper-Marcus & Barnes 1999; Cooper-Marcus & Sachs 2013; Cooper-Marcus 2007; Yücel 2013). Det har redan genomförts många studier som berör SUS utveckling, hur det fungerar idag och hur det kan utvecklas i framtiden. Den stora mängd tillgängligt material som finns har medfört en god grundatt ta avstamp i för vårt arbete. En brist i litteraturstudien är det faktum att mycket litteratur som behandlar det valda ämnet handlar om miljöer utanför Sverige, vilket i alla lägen kanske inte är anpassat till SUS i Malmö. Vi menar dock att det är viktigt att skapa en översiktlig förståelse för det valda ämnet, oavsett världsdel, för att ta lärdom av andra exempel och tillämpa kunskapen, men i en annan kontext. Genom att kombinera kunskap från andra länder med dokument och information gällande Malmö stad, eftersträvar vi att uppnå en balans av information.

Intervjuer med yrkesverksamma

Intervjuerna med yrkesverksamma har varit berikande eftersom intervjuobjekten arbetar inom olika yrkeskategorier, och har olika infallsvinklar angående SUS. Detta har gett en stor bredd och förståelse för både utmaningar och möjligheter, och ibland har vi märkt skiftande åsikter beroende på vilken yrkesgrupp som har intervjuats. Då vi har intervjuat personer med olika yrken och arbetsuppgifter har vi upptäckt skilda saker som berört samma område. Med hjälp av en bred förförståelse av SUS olika styrkor och svagheter har en djupare och mer nyanserad bild av sjukhusområdet skapats. Detta har hjälpt oss att analysera området samt skapa ett gestaltningsförslag.

Intervjuerna genomfördes parallellt med arbetet med den teoretiska grunden samt inventeringen och analysen av området. Intervjuobjektens kunskaper och delaktighet i SUS varierar stort och intervjuerna har gett oss en ovärderlig kunskapsbank kring SUS, som inte skulle vara möjlig att läsa sig till. Intervjuerna har bidragit till en djupare förförståelse för SUS i allmänhet men framförallt gett en inblick i hur intervjuobjekten ser på vilka styrkor och svagheter som finns gällande grönytorna vid SUS. Vi har varit i kontakt med de flesta intervjuobjekten löpande under arbetets gång, och därmed fått möjlighet att ta del av deras inblandning i utvecklingen av SUS. Det är idag många som arbetar med att utveckla sjukhusområdet, och det har varit intressant att prata med dessa personer angående deras erfarenheter och upplevelser.

INVENTERING OCH ANALYS

Inför arbetet med att ta fram gestaltningsförslaget har vi gjort en inventering och analys av hela sjukhusområdet, och en djupare platsanalys av det valda området, Hälsoparken samt platsen framför den nya vårdcentralen. Vi har valt att kombinera delar av Lynch (1960) landskapsbildsanalys med QET-metoden (Quality Evaluation Tool) av Bengtsson & Grahn (2014), för att skapa en så tydlig bild av området som möjligt. Landskapsbildsanalysen bidrog till en översiktlig förståelse av området, med avseende på främst tillgänglighet och rumslighet. QET-metoden baseras på många olika aspekter, och är inriktad på evidensbaserad design, vilket berör faktorer som orsakar och vidmakthåller hälsa kopplat till den fysiska miljön. QET-metoden baseras på att användargruppen är fastställd. Användargrupperna grundas på "Triangeln av stödjande miljöer" (se figur 2 på sida 18), vilken utgår från personers välmående och vad dessa kräver av sin omgivning för att kunna återhämta sig. "Triangeln av stödjande miljöer" har varit användbar i arbetet med SUS, för att skapa förståelse för vilka behov som människor som besöker den valda platsen har, oavsett välmående.

I analysen fastställdes att användargruppen för Hälsoparken främst består av "personer känsliga för understimulans", eftersom många av de personer som vi samtalade med efterfrågade aktiviteter och starkare naturupplevelser. Likväl kan det vara problematiskt att kategorisera människors välmående efter bara några korta samtal, eftersom det finns många faktorer som inte exponeras. Det kan till exempel finnas människor som mår dåligt men visar upp en fasad av välmående och det var därför svårt att fastställa användargrupp bara genom de korta samtal som analysen innehåller. Samtalen med besökare har bidragit till en bättre förståelse av platsen och för vilka som använder den. I synnerhet var samtalen med personal som arbetade i administrationsbyggnaden givande, eftersom de dagligen vistas och håller uppsikt över platsen. Många av de sociala problem som uppdagades, som exempelvis problemen med missbrukare, skulle vara svårt att läsa sig till. Något som skulle kunnat stärka och ge en ännu bredare förståelse för platsen hade varit fler korta samtal med patienter om hur de upplever och använder platsen.

QET-metoden har kommit väl till pass men kändes vid första anblick svår att förstå eftersom den innehåller många olika steg som är väsentliga att förstå innan själva utvärderingen och designen kan påbörjas. Bengtsson och Grahn (2014) uppmärksammar att alla 19 miljöegenskaper i tabellen (se figur 3 på sida 19) inte alltid passar in på en och samma plats, och att det då är viktigt är att behandla de egenskaper som förefaller vara mest relevanta för platsen. Analysen av Hälsoparken har behandlat alla miljöegenskaper, men det har varit svårt att avgöra exakt vad egenskaperna har för innebörd. Vi har dock uppmärksammat att QET-metoden exempelvis inte problematiserar faktorer som berör kulturella normer eller aspekter kopplade till genus, vilket indirekt påverkar hur metoden används och i vilket sammanhang. I efterhand har QET-metoden visat sig användbar eftersom den ger förslag på en grundlig genomgång av en plats och uppmärksammar många relevanta aspekter, som annars kanske hade glömts bort eller blivit förbisedda, exempelvis symbolik, tillflykt eller sociala möjligheter.

Inventering och analys har skett parallellt och gestaltningsprogrammet har omarbetats ett flertal gånger under arbetets gång. I praktiken har analysdelen inte varit linjeformig utan skapats jämsides med gestaltningsförslaget. Vi har gått tillbaka till teoridelen under designprocessen för att lyfta fram de viktigaste gestaltningsaspekterna som framkommit i arbetets tidigare delar. Under inventeringen och analysen har det framkommit ny information hela tiden.

GESTALTNINGSPROCESSEN

Gestaltningssprocessen har pågått parallellt med inventeringen och analysdelen. Under arbetets gång har vi upptäckt nya saker och kommit på nya möjligheter. I skissarbetet har vi försökt förhålla oss till den övergripande designiden men ofta fallit tillbaka till funktionaliteten, som exempelvis tillgänglighet och säkerhet.

Informationen som framkom av de observationer, intervjuer, och samtal vi har gjort har indikerat vilka behov som behöver uppfyllas i Hälsoparken. Bland annat uppdagades det att säkerheten på området är en bristfaktor. Teori rörande säkerhet har därför varit viktig att ta hänsyn till i gestaltningssförslaget, som exempelvis fler alternativ till vägar samt bättre siktlinjer. Förhoppningen är att säkerheten, men även attraktiviteten av Hälsoparken ska förbättras. Att skapa fler alternativ till sittplatser har även varit viktigt att lägga till på platsen, så att användargruppernas behov kan uppfyllas. Därför finns det flera förslag på sittgrupper i gestaltningssförslaget, både för sociala sammanhang men också enskilda platser med vackra vyer för privata stunder. Målet med gestaltningssförslaget är att utforma en läkande miljö och vi valde därför att använda mjuka former i ett öppet landskap med trädgångar. Detta illustreras bland annat genom de mjuka formerna på planteringarna och gångstigarna, vilket ger Hälsoparken en mer organisk och naturlig utformning. Valen av färger och hur dessa har kombinerats är inspirerade av teori kring hur färger påverkar människors olika sinnesstämningar. Därför har bland annat kalla och lugna färger använts vid platser som är ämnade för privata stunder respektive varma färger där aktivitet och socialt umgänge äger rum.

En stor utmaning vid gestaltningssarbetet har varit att släppa funktionaliteten och fokusera på upplevelsevärden, och det har därför varit viktigt för oss att först tänka på övergripande design, för att sedan fokusera på funktion. Tillgänglighet har dock alltid varit en viktig del vid gestaltningssprocessen och markmaterialen har valts ut därefter. De olika typer av plattläggning samt stenmjölet har valts eftersom dessa är lämpliga ur tillgänglighetsaspekt (Bengtsson & Grahn 2005, 117). Vi har även valt att förlägga bänkar i närheten av byggnader och inom behändigt avstånd mellan varandra för att underlätta för personer som har svårt att gå långa sträckor.

DISKUSSION KRING ATT HA VARIT TVÅ TILLSAMMANS I ARBETET

Vi är två studenter som läser på masterprogrammet i landskapsarkitektur på SLU i Alnarp, men vi har olika akademiska utbildningar. En av oss har en bakgrund som stadsplanerare och den andra som landskapsingenjör. Under arbetets gång har det varit effektivt, eftersom vi kunnat delge varandra insikter i respektive discipliner. Det har bidragit till en bredare förståelse av arbetet och skapat en bra utgångspunkt för arbetets utformning. En ogynnsam aspekt är att vi tagit på oss de delar av arbetet som är mest relaterat till den egna utbildningsbakgrunden.

RESULTAT/SLUTSATSER

Målet med arbetet har varit att koppla samman förtätningens påverkan av grönområdets kvalitet på SUS, och att använda denna kunskap för att ta fram ett gestaltungsförslag på en utvald plats. Efter att ha studerat SUS utveckling samt planerna för SUS ska utvecklas i framtiden har vi belyst de svårigheter och möjligheter som kan komma att uppstå. Idag arbetar Region Skåne tillsammans med Malmö stad för att se på området som en helhet, något som tidigare inte gjorts.

I gestaltungsförslaget har det varit viktigt att belysa hur området kan öppnas upp och integreras bättre med staden samtidigt som kulturvärden kan bevaras och förstärkas i designen. Förslaget ämnar även att skapa styrkande miljöer, ur ett hälsoperspektiv för att gynna personal, patienter och besökare. Detta ska vara extra tydligt i utemiljön eftersom SUS kan uppfattas vara en stressande miljö för många, men som egentligen bör utstråla en hälsofrämjande atmosfär.

Genom litteraturstudien, intervjuerna och de korta samtalen på plats har det framkommit speciellt viktiga aspekter hur ett sjukhusnära grönområde bör gestaltas. De olika aspekterna har belyst rumslighet, tillgänglighet, orienterbarhet, entré till ett sjukhusområde, säkerhet och stråk, växtlighet, sittplatser, vatten, konstverk och förvaltning vilka är några av aspekterna som framkommit och sedan legat till grund för gestaltungsförslaget.

Vår förhoppning är att gestaltungsförslaget kan bidra till att besökare får känsla av tillfredställelse i form av möjligheter till sociala möten, aktiviteter och avskilda platser. I nuläget är många av dessa behov inte uppfyllda.

FRAMTIDSUTSIKTER

Behovet av hälsofrämjande miljöer vid sjukhus tror vi i framtiden kommer vara ännu mer betydelsefulla än idag. Åtkomst till grönområden möjliggör hälsofrämjande aktiviteter och bidrar till en god folkhälsa, välbefinnande och en högre livskvalitet. Stadens behov av förtätning kan ses som oundviklig vilket kan bli en svår balansgång för de planerare som ska hantera och prioritera befintliga grönområden.

Med det här examensarbetet hoppas vi kunna inspirera till vidare forskning av SUS grönområden, vilket kan komma att bli intressant både under och efter den kommande utbyggnaden. Vi har endast haft möjlighet att djupdyka på en liten del av SUS grönområde, men i en fortsatt forskningsstudie skulle alla grönområden vid SUS kunna omgestaltas. Vi hoppas på ett starkare samverkan mellan landskapsarkitekter, planerare, förvaltare och skötselpersonal för att föra utvecklingen av SUS grönområde framåt. Det bör även nämnas att planeringen alltid ska ske i samråd med sjukhuspersonal, patienter och besökare så att den anpassas till användargruppernas behov.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

Andersson, T., Berg, P.G., Ståhle, A. & Oppenheim, F. (2015a). *Fungerande täthet i framtidens städer*. Gröna Fakta om Förtätning av staden. Utemiljö 2, s. 1-8.

Andersson, E., Tengö, M., McPhearson, T. & Kremer, P. (2015b). *Cultural ecosystem services as a gateway for improving urban sustainability*. Ecosystem Services, 12, s. 165–168.

Cook, G. C. (2002). *Henry Currey FRIBA (1820–1900): leading Victorian hospital architect, and early exponent of the “pavilion principle”*. Postgraduate Medical Journal, s. 78 (920), 352-359.

Bengtsson, A. (2003). *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade*. Kunskapssammanställning. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut: (Rapport, 2003:60)

Bengtsson, A. (2015). *From Experiences of the Outdoors to the Design of Healthcare Environments - A Phenomenological Case Study at Nursing Homes*. Alnarp: Swedish University of Agricultural Sciences, s. 66-70.

Bengtsson, A. & Grahn, P. (2005). *Lagstifta om utevistelse för alla! Låt våra gamla få komma utomhus när de önskar! I: Den omvända ålderspyramiden*. Red. Gösta Blücher och Göran Graninger, s. 111-154.

Bengtsson, A. & Grahn, P. (2014). *Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens*. Urban Forestry & Urban Greening, 13 (1), s. 878–891.

Berg, P.G., Granvik M. & Hedfors P. (2012). *Functional Density –A Conceptual Framework in a Townscape Areas Context*. Nordic Journal of Architectural Research, 24:2, s. 29-46

Boverket (2007a). *God bebyggd miljö- Fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet 2007*. [Dokument] Tillgänglig: <http://www.miljomal.se/Global/24_las_mer/rapporter/miljomalsradet/fu-08/underlagsrapporter-malansvariga/underlagsrapport-fu08-god-bebyggd-miljo.pdf> [2016-02-24]

Boverket (2007b). *Bostadsnära natur- inspiration & vägledning*. [Dokument] Tillgänglig: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf> [2016-02-24]

Boverket (2012). *Grönstruktur i landets kommuner*. [Dokument] Tillgänglig: <<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2012/gronstruktur-i-landets-kommuner.pdf>> [2016-03-03]

Boverket (2016). *Rätt tätt. En idéskrift om förtätning av städer och orter*. [Dokument] Tillgänglig: <<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskraft-om-fortatning-av-stader-orter.pdf>> [2016-03-03]

Bryman, A. (2008). *Social research methods*. 3. ed. Oxford: Oxford University Press

Burton, E. (2000). *The compact city: just or just compact: a preliminary analysis*. Urban Stud. 37, s- 1969–2001.

Byrne, J. & Sipe, N. (2010). *Green and open space planning for urban consolidation—a review of literature and best practice*. In: Urban Research Program, Issues Paper 11. Griffith University, Brisbane, s. 60.

Carinanos, P. & Casares-Porcel, M. (2011). *Urban green zones and related pollen allergy: A review. Some guidelines for designing spaces with low allergy impact*. Landscape and Urban Planning, 101 (1), s. 205–214.

Churchman, A. (1999). *Disentangling the concept of density*. Journal of Planning Literature, 13(4), s. 389–411.

Cooper-Marcus, C. & Barnes, M. (red.) (1999). *Healing gardens: therapeutic benefits and design recommendations*. New York: Wiley.

Cooper-Marcus, C. (2007). *Healing Gardens in Hospitals. Design and Health - Interdisciplinary*. Design and Research e-Journal, 1 (1), s. 36-37.

Cooper-Marcus, C., Hartig, T. (2006). *Healing Gardens in Hospitals: Places for nature in health care*. The Lancet, 368 (1), 36-37.

Cooper-Marcus, C., Sachs, N. (2013). *Therapeutic Landscapes :An Evidence-Based Approach to Designing Healing Gardens and Restorative Outdoor Spaces*. Wiley.

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Ehinger, B., Biörklund, A. & Landberg, T. (2014). *Malmö allmänna sjukhus 1857 - 1999: en bilderbok*. Lund: Sydsvenska medicinhistoriska sällskapet

Ersgård, S., Hallström, B. & Mens, P. (1996). *Från lazarett till universitetssjukhus, Malmö 1896-1996: [en hundraårskrönika om Universitetssjukhuset MAS]*. Malmö: Universitetssjukhuset MAS

Forsyth, A. (2003). *Measuring density: Working definitions for residential density and building intensity*. Design brief 8. Minneapolis, MN: Design Center for American Urban Landscape, University of Minnesota.

Chen, G. (2011). *Landscape Architecture: Planting Design Illustrated*. [3rd. ed.] ArchiteG, Inc. ISBN: 978-0-9843741-9-9

Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*. Nurse Education Today, 24(2), s. 105-112

Greenberg, K. (2012). *Walking Home: The Life and Lessons of a City Builder*. Random House Canada, Toronto. E-bok

Grahn, P., & Stigsdotter, U. (2002). *What makes a garden a healing garden?* Journal of Therapeutic Horticulture. Årg. 2002, s. 60-69.

Hansson, P. (2014). *Kulturmiljöunderlag Norra sjukhusområdet i Malmö*. Slutrapport 2014-01-27 Tyréns Malmö

Health Council of the Netherlands and Dutch Advisory Council for Research on Spatial Planning, Nature and the Environment. (2004). *Nature and Health: the influence of nature on social, psychological and physical well-being*. Health Council of the Netherlands and RMNO. Publication no. 2004/09E.

Hickman, C. (2012). *Therapeutic Landscapes*. Green Places. s. 37-40.

Hofstad, H., (2012). *Compact city development: high ideals and emerging practices*. Eur. J. Spatial Dev., s. 1-23 (refereed article no 49).

Ivert, A K., Chrysoulakis, A., Kronkvist, K. & Torstensson-Levander, M. (2013). *Malmö områdesundersökning 2012 - Lokala problem, brott och trygghet*, Ett samarbete mellan Malmö högskola, Malmö stad, Polisen och Räddningstjänsten Syd. Malmö: Malmö högskola (Institutionen för kriminologi, Rapport, 2013)

Jim, C.Y. (2002). *Planning strategies to overcome constraints on greenspace provision in urban Hong Kong*. Town Planning Review 73, s. 127-152.

Jim, C.Y. (2004). *Green-space preservation and allocation for sustainable greening of compact cities*. Cities 21, s. 311-320.

Jim, C.Y. (2013). *Sustainable urban greening strategies for compact cities in developing and developed economies*. Urban Ecosyst (2013) 16, s. 741-761

Kalcic, S. (2012). *Healthcare architecture in the context of the changing perception of illness and concept of medical treatment*. Prostor. 20 (2), s. 380-391.

Kaplan, R. (1992). *The restorative environment: nature and human experience*. In: Relf, D. (Ed.), *The Role of Horticulture in Human Well-being and Social Development*. Timber Press, Portland, OR. s. 134-142.

- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature – a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. isbn: 0-521-34139-6
- Kaufman, A.J. & Lohr, V.I. (2004). *Does Plant Color Affect Emotional and Physiological Responses to Landscapes?*. Horticulture, Human Well-Being and Life Quality. 26 (1), s. 229-233.
- Küller, M. & Küller, R. (1994). *Stadens grönska, äldres utevistelse och hälsa*. (Rapport: R24:1994) [online] Tillgänglig: <http://www.lth.se/fileadmin/byggnadsmaterial/BFR-publ/BFR_1994-R24.pdf> [2016-03-30]
- La Rosa, D., Spyra, M. & Inostroza, L. (2016). *Indicators of Cultural Ecosystem Services for urban planning: A review*. Ecological Indicators 61 (2016), s. 74–89.
- Lenninger, A., Olofsson, L. & Thelander, V. B. (2002). *Park och trädgård för äldre i särskilda boendeformer*. (Rapport: 3:2002) [online] Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/system/files/news/8488/files/park_tradgard.pdf> [2016-03-31]
- Lundgren Alm, E., (2003). *Visualizing urban green qualities in Sweden: A way of raising the quality of the urban landscape*. Built Environment, 29(4), s. 306-314.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge, Massachusetts: The MIT press.
- Mitrione, S. & Larson, J. (2012). *Healing by Design: Healing Gardens and Therapeutic Landscapes*. Implications. 2 (10), s. 1-7.
- Neuman, M. (2005). *The compact city fallacy*. J. Plann. Educ. Res. 25, 11–26.
- Nilsson, L. (2011). *Efter industrialismen: urbanisering och tätortsutveckling i Sverige 1950-2005*. Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet
- Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Johanneshov: TPB
- Pehrsson, P. (1986). *Malmö, parkernas stad: en historik över den offentliga grönskans framväxt*. Malmö: Malmö kommun
- RegionFastigheter (2003). *Förnyelseplan för utemiljön på UMAS norra*. [Dokument]
- RegionFastigheter (2008). *Standard för offentliga entréer och utrymmen på Universitetssjukhuset MAS*. [Dokument]
- Region Skåne (2008). *Tillgänglighetsstandard MAS för yttre miljö på Universitetssjukhuset MAS (UMAS)*. [Dokument]
- Region Skåne (2014). *Fastighetsutvecklingsplan för Malmö sjukhusområde 2014*. [Dokument]
- Steg, L., Berg, A., E. van den & De Groot, J. (red.) (2013). *Environmental psychology: an introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell
- Stoneham, J. & Thoday, P. (1994). *Landscape design for elderly and disabled people*. Woodbridge: Garden art press.
- Ståhle, A. (2005). *Mer park i tätare stad: Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*. Lic.-avh. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.
- Tenngart Ivarsson, C. & Grahn, P. (2010). *Patients' experiences and use of a therapeutic garden: from a designer's perspective*. Schweiz. Z. Forstwes. 161 (3), s. 104–113.
- Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Kazmierczak, A., Niemela, J. & James, P. (2007). *Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review*. Landscape and Urban Planning 81 (2007) 167–178

Ulrich, R., Simons, R.F., Losito, B.D., Fiorito, E., Miles, M.A. & Zelson, M. (1991). *Stress recovery during exposure to natural and urban environments*. J. Environ Psychol. 11, s. 201–230.

Ulrich, R. (1991). *Effects of health facility interior design on wellness: Theory and recent scientific research*. Journal of Health Care Design, 3: 97-109. [Reprinted in: Marberry, S.O. (Ed.) 1995. *Innovations in Healthcare Design*. New York: Van Nostrand Reinhold, s. 88-104.

Ulrich, R. (1993). *Biophilia, Biophobia, and Natural Landscapes* ur *The Biophilia Hypothesis* s. 73–137. Red. Kellert & Wilson. Washington D C: Island Press. isbn: 1-55963-148-1

Ulrich, R. (1999). *Effects of Gardens on Health Outcomes: Theory and Research* ur *Healing Gardens* s. 27–86. New York: John Wiley & sons. isbn: 0-471-19203-1.

Ulrich, R., Quan, X., Zimring, C.P., Joseph, A. & Choudhary, R. (2004). *The Role of the Physical Environment in the Hospital of the 21st Century: A Once-in-a-Lifetime Opportunity*. Martinez, CA: Center for Health Design, september.

Ulrich, R. (2006). *Evidence-based healthcare architecture*. The Lancet 368, s. 38-39.

Weyland, F. & Laterra, P., (2014). *Recreation potential assessment at large spatial scales: A method based in the ecosystem services approach and landscape metrics*. Ecological Indicators 39 (2014), s. 34–43

Whitehouse, S., Varni, J.W., Seid, M., Cooper-Marcus, C., Ensberg, M. J., Jacobs, J. R. & Mehlenbeck, R. (2001). *Evaluating a children's hospital garden environment: Utilization and consumer satisfaction*. Journal of Environmental Psychology, 21(3), s. 301-314

Yin, Robert K. (2007). *Fallstudier: design och genomförande*. 1. uppl. Malmö: Liber

Yücel, G. F. (2013). *Hospital Outdoor Landscape Design, Advances in Landscape Architecture*, Dr. Murat Ozyavuz (Ed.), InTech, s. 381-398.

Årsberättelse: Malmö allmänna sjukhus. (1897-1956). Malmö: Malmö allmänna sjukhus

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Listerborn, C. (2000). *Tryggare stad: kan man förändra rädsans platser?* Stadsbyggnadskontoret, Göteborg. [online] Tillgänglig: <http://www.alba.nu/Alba7_01/radslan.html> [2016-04-13]

Malmö stad (2003). *Grönplan för Malmö 2003*. [online] Tillgänglig: <<http://malmo.se/download/18.2dbb3f40124deb-d1a728000395/1383643963454/Gronplan-for-Malmo-2003.pdf>> [2016-02-05]

Malmö Stad (2016). *Gatubyggnad - gatusektioner. Teknisk handbok mars 2016*. [online] Tillgänglig: <<http://www.projektering.nu/gatusektioner.html>> [16-04-01]

Malmö stadsbyggnadskontor (2008). *Översiktsplan för Triangeln UMAS Medeon. ÖP nr 2031*. Antagen av kommunfullmäktige i januari 2008. Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.5d8108001222c393c008000112353/1383647003938/F%C3%96P2031_antagen.pdf> [16-04-10]

Malmö stadsbyggnadskontor (2010). *Så förtätar vi Malmö Dialogpm 2010:2*. [online] Tillgänglig: <<http://malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012053/FortatningDialog+PM.pdf>> [16-01-25]

Malmö stadsbyggnadskontor (2012). *Översiktsplan för Malmö ÖP2012. Planstrategi, utställningsförslag*. [online] Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1bc547/OP2012_planstrategi_utställningsforslag_web_jan2013.pdf> [2016-03-08]

Malmö stadsbyggnadskontor (2014). *Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper - Sjukhusområdet i Malmö*. Godkänt av Stadsbyggnadsnämnden, SBN 2014-02-20. [Dokument] Tillgänglig: <<http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Nyheter-Stadsplanering--Visioner/2015-03-09-Utvecklingsplan-med-gestaltungsprinciper-for-Sjukhusområdet-i-Malmo.html>> Hämtad: [2016-01-28]

Malmö stadsbyggnadskontor (2016) *Underlag till begäran om planuppdrag- Detaljplan för del av fastigheten Allmänna Sjukhuset 7 i Innerstaden i Malmö*, Stadsbyggnadskontoret [Dokument] Tillgänglig: <<http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Detaljplaner/Detaljplaner-Innerstaden/Dp-5355-fastigheten-Allmana-sjukhuset-7.html>> [2016-02-17]

Millennium Ecosystem Assessment (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Island Press. Tillgänglig: <<http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>> [2016-04-30]

Nationalencyklopedin (2016a). *Sökord: Grönområde*. <<http://www.ne.se.proxy.mah.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/gronomrade>> [2016-04-25]

Nationalencyklopedin (2016b). *Sökord: Natur*. <<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/natur#litteraturanvisning>> [2016-05-01]

Naturvårdsverket (2006). *Naturen som kraftkälla - Hur och varför naturen påverkar hälsan*. [Dokument] Tillgänglig: <<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8252-3.pdf>> [2016-04-13]

Naturvårdsverket (2012). *Miljömål- Preciseringar av God bebyggd miljö*. [Hemsida] Tillgänglig: <<http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/15-god-bebyggd-miljo/Preciseringar-av-god-bebyggd-miljo/>> [2016-03-30]

Naturvårdsverket (2015). *Miljömål- God bebyggd miljö*. [Hemsida] Tillgänglig: <<http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/15-God-bebyggd-miljo/>> [2016-03-30]

Regeringskansliet (2015). *Sveriges miljömålssystem. Informationsblad från Miljö- och energidepartementet*. [Informationsblad] Tillgänglig: <http://www.miljomal.se/Global/24_las_mer/broschyrrer/sveriges-miljomalssystem.pdf> [2016-03-30]

Region Skåne (2011). *Grönstruktur i Skåne- Strategier för en utvecklad grön struktur*. [Dokument] Tillgänglig: <http://utveckling.skane.se/siteassets/publikationer_dokument/gronstruktur_i_skane.pdf> [2016-02-24]

Region Skåne (2013). *Tätare Skåne 2000*. [Dokument] Tillgänglig: <http://utveckling.skane.se/siteassets/publikationer_dokument/temapm---tatare-skane.pdf> [2016-02-24]

Region Skåne (2015). *Framtidens sjukhus Malmö* [Broschyr] Tillgänglig: <<http://www.skane.se/framtid-och-utveckling/framtidens-sjukhus/storsatsning-pa-malmo-sjukhusomrade/>> Hämtad: [2016-01-28]

SCB (2010). *Grönytor i och omkring tätorter 2005*. [Dokument] Tillgänglig: <http://www.scb.se/Statistik/MI/MI0805/_dokument/MI0805_BS_2005.pdf> Hämtad: [2016-05-08]

SFS (1988:950). *Kulturmiljölag*. Stockholm: Kulturdepartementet: Regeringskansliet. [Lagstiftning] Tillgänglig: <https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Kulturmiljolag-1988950_sfs-1988-950/> [2016-04-14]

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Socialdepartementet. Regeringskansliet [Lagstiftning] Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/?bet=2010:900#K1%29> [2016-03-03]

Ulrich, R. (2002). *Health Benefits of Gardens in Hospitals*. Paper for conference, Plants for People. International Exhibition Floriade 200., [Paper] Tillgänglig: <http://www.tdhub.org.nz/news/documents/Pulse2013_HealthSettingsUlrich.pdf> Hämtad: [2016-01-27]

United Nations (UN) (2014). *World Urbanization Prospects The 2014 Revision*. Department of Economic and Social Affairs, United Nations Publication, [Dokument] Tillgänglig: <<http://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014Highlights.pdf>> [2016-01-22]

White arkitekter (2014). *Ekosystemtjänster i stadsplaneringen- en vägledning*. [Dokument] Tillgänglig: <http://www.white.se/app/uploads/2014/11/Ekosystemtj_nster_i_stadsplanering_En_V_gledning.pdf> [2016-02-16]

Whyte, W. H (1988). *The social life of small urban spaces*. [Dokumentär] Tillgänglig: <<https://vimeo.com/111488563>> [2016-02-16]

ICKE PUBLICERAT MATERIAL

Mejl

Björk, Klas Göran. klasgoran.bjork@skane.se (2016) Examensarbetet [Mejl]. Meddelande till Molander, Eva. eva.julia.molander@gmail.com. Skickat den 1 februari 2016.

Muntliga källor

Björk, Klas Göran. Huvudprojektledare på fastighetsidan på Region Skåne. Intervju 2016-03-01 i Malmö.

- Eneroth, Åsa. Landskapsarkitekt på Tyréns. Intervju 2016-04-15 i Malmö.
- Fredriksson, Gun. Förvaltare Regionservice. Intervju 2016-03-03 i Malmö.
- Hansson, Paul. Bebyggelseantikvarie på Tyréns. Intervju 2016-04-06 i Malmö
- Lindeberg, Carina. Planarkitekt på Malmö stad. Intervju 2016-03-02 i Malmö.
- Lundgren, Camilla. Skötselarbetare på Svensk Markservice. Intervju 2016-02-23 i Malmö
- Trollås, Ingrid. Landskapsingenjör på Svensk Markservice. Intervju 2016-02-23 i Malmö

FIGURFÖRTECKNING

Samtliga ortofoton är hämtade från Lantmäteriets karttjänster.

Samtliga planer är gjorda av Eva Molander

Figur 1: Illustration gjord av Eva Molander

Figur 2- 5: Illustrationer gjorda av Eva Molander, omgjorda från Bengtsson & Grahn (2014). [online] Tillgänglig: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866714001022>> [2016-03- 30]

Figur 6: Illustration gjord av Eva Molander, omgjorda från Bengtsson (2015, 69).

Figur 7: Wikipedia commons. [online] Tillgänglig: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=36485365>> [2016-04-19]

Figur 8: Lindholm, K. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=34&pid=6400#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 9: Wahlstedt, J. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=5501#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 10: Henriksson, B. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4996#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 11: Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4020#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 12: Pixabay. [online] Tillgänglig : <<https://pixabay.com/sv/k%C3%A4rlek-college-campus-font%C3%A4n-592224/>> [2016-03- 31]

Figur 13: Fotografi taget av Eva Molander

Figur 15: Henriksson, B. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4933#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 16: Henriksson, B. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4934#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 17- 21: Illustrationer gjorda av Eva Molander

Figur 22: Henriksson, B. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4883#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 23: Henriksson, B. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=5718#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 24-25: Fotografier tagna av Eva Molander

Figur 26: Henriksson, B. Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4338#top_display_media> [2016-03- 30]

Figur 27: Illustration gjord av Eva Molander

Figur 28: Malmö stadsbyggnadskontor (2008) sida 2. Översiktsplan för Triangeln UMAS Medeon. ÖP nr 2031. Antagen av kommunfullmäktige i januari 2008. [online] Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.5d8108001222c-393c008000112353/1383647003938/F%C3%96P2031_antagen.pdf> [16-04-10]

Figur 29: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/Pildammsparken%2C_Malm%C3%B6.jpg> [2016-05-10]

Figur 30: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Akuten_i_Malm%C3%B6E2%80%93flygbild_06_september_2014.jpg> [2016-05-10]

Figur 31: Illustration gjord av Eva Molander

Figur 32: Illustration gjord av Mikaela Wennström

Figur 33: Henriksson, B, Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4907#top_display_media> [2016-03-30]

Figur 34: Henriksson, B, Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4932#top_display_media>

Figur 35: Henriksson, B, Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=5490#top_display_media> [2016-03-30]

Figur 36: Wahlstedt, J., Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=5495#top_display_media> [2016-03-30]

Figur 37: Henriksson, B, Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=5680#top_display_media> [2016-03-30]

Figur 38-39: Fotografier tagna av Eva Molander

Figur 40: Henriksson, B, Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=5507#top_display_media> [2016-03-30]

Figur 41-56: Fotografier tagna av Eva Molander

Figur 57: Illustrationer gjorda av Mikaela Wennström

Figur 58: Henriksson, B, Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet. [online] Tillgänglig: <http://www.medicinhistoriskasyd.se/smhs_bilder/displayimage.php?album=search&cat=0&pid=4908#top_display_media> [2016-03-30]

Figur 59-61: Illustrationer gjorda av Mikaela Wennström

Figur 62: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brunnera_macrop-hylla_01.JPG> [2016-05-06]

Figur 63: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Galium_odoratumWoblitz2.jpg> [2016-05-06]

Figur 64: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:0_Prunus_avium_-_Havr%C3%A9_\(1\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:0_Prunus_avium_-_Havr%C3%A9_(1).JPG)> [2016-05-06]

Figur 65: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Magnolia_%C3%97_soulangeana_BW_1.jpg> [2016-05-07]

Figur 66: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Garden_with_Rhododendrons.JPG> [2016-05-06]

Figur 67: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iris_versicolor_Quebec_2.jpg> [2016-05-04]

Figur 68: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paeonia_lactiflora_%27Sword_Dance%27.jpg> [2016-05-06]

Figur 69: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Helenium_%27Waltraut%27_-_geograph.org.uk_-_1419756.jpg> [2016-05-07]

Figur 70: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornus_canadensis_\(Mount_Cho\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornus_canadensis_(Mount_Cho).JPG)> [2016-05-07]

Figur 71: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iris_pseudacorus_0002.JPG> [2016-05-04]

Figur 72: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aconitum_carmichaelii_%27arendsii%27_27-10-2005_16.09.36.JPG> [2016-05-06]

Figur 73: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hosta_sieboldiana_Elegans2UME.jpg?uselang=sv> [2016-05-06]

Figur 74: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tajima_Plateau_Botanical_Gardens06s3200.jpg?uselang=sv> [2016-05-07]

Figur 75: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:RudbeckiaFulgida.jpg>> [2016-05-07]

Figur 76: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anemone_tomentosa.jpg> [2016-05-07]

Figur 77: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hoverfly_on_Agastache_Blue_Fortune.jpg> [2016-05-07]

Figur 78: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ranunculus_lingua_l.jpg> [2016-05-04]

Figur 79: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chelone_obliqua_02.jpg> [2016-05-07]

Figur 80: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Liriope_muscari2.jpg> [2016-05-07]

Figur 81: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Euonymus_alatus_f_striatus2.jpg> [2016-05-07]

Figur 82: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Athyrium_niponicum_pictum_l.jpg> [2016-05-07]

Figur 83: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stijve_naaldvaren_plant_\(Polystichum_aculeatum\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stijve_naaldvaren_plant_(Polystichum_aculeatum).jpg)> [2016-05-07]

Figur 84: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bl%C3%A5_bolltistel.png> [2016-05-07]

Figur 85: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calamagrostis_x_acutiflora_%27Karl_Foerster%27.jpg?uselang=sv> [2016-05-07]

Figur 86: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bergenia_%27Bressingham_White%27.jpg?uselang=sv> [2016-05-07]

Figur 87: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nassella_tenuissima_-_Botanischer_Garten,_Frankfurt_am_Main_-_DSC02408.jpg> [2016-05-07]

Figur 88: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taxus_baccata_-_City_Park_in_Lu%C4%8Denec_%283%29.jpg> [2016-05-07]

Figur 89: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leucojum_vernum_close_up.jpg> [2016-05-07]

Figur 90: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blausternchen_2.jpg?uselang=sv> [2016-05-07]

Figur 91: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/Tulipa_sylvestris#/media/File:Tulipa_sylvestris.jpg> [2016-05-07]

Figur 92: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Oosterse_anemoon_%28Anemone_blanda%29.jpg> [2016-05-07]

Figur 93: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tulipa_cv_Blue_Diamond.jpg?uselang=sv> [2016-05-07]

Figur 94: Wikipedia commons [online] Tillgänglig: <<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:White-Triumphator-I.jpg?uselang=sv>> [2016-05-07]

BILAGOR

Intervjufrågor

Trollås, Ingrid och Lundgren, Camilla

1. Vad är era namn och era befattningar/arbetsuppgifter?
2. Vad anser ni om sjukhusets utveckling, från sjukhus beläget i en park till att området förtätas?
3. Vad anser ni om utformningen av grönområdena?
4. Hur används grönområdena idag?
5. Känns grönytorna välkomnande, välskötta och trygga?
6. Vilken grönyta används mest på sjukhusområdet?
7. Vilka är det bästa kvalitéerna med de nuvarande ytorna?
8. Finns det något som saknas vid grönytorna, i så fall vad?
9. Hur upplever ni hela sjukhusområdet idag med avseende på:

*Gräsmattor och gröna ytor mellan husen

*Gångstråk och cykelstråk

*Trafik (motorfordon)

*Cykelparkering

*Bilparkering

*Avstånd mellan husen

*Övrig natur (skogsdunge, skogslänta, äng mm)

*Mötesplatser (berså, sittbänkar, grillplatser mm)

Björk, Klas Göran

1. Vad är ditt namn och din befattning/ arbetsuppgifter?
2. SUS står inför omfattande förtätning, kan du i korthet beskriva vad projektet kommer att innebära och vad detta kommer att tillföra till området?

3. Vad anser du om förtätningen som redan har gjorts på SUS?
4. Hur ser du på möjligheterna till ytterligare förtätning i framtiden och hur skulle detta genomföras i så fall? (fler byggnader eller tillbyggnad på höjden)?
5. Finns det någon sammanhållen plan för hur området bör utvecklas i framtiden?
6. Vad kommer förtätningen att innebära för sjukhusområdets utemiljöer?
7. Finns det speciellt viktiga områden som borde bevaras ?
8. Vad anser du om utformningen av grönområdena som finns på området idag?
9. Finns det tillfällen då du/dina kollegor använder utemiljöerna, i så fall i vilket syfte och vart går ni i så fall? (fika, luft, solsken?)
10. Vilken grönyta används mest på sjukhusområdet?
11. Vilka är de bästa kvalitéerna med de nuvarande ytorna?

Lindeberg, Carina

1. Vad är ditt namn och din befattning/ arbetsuppgifter?
2. Hur ser Malmö stad på förtätning som strategi och hur jobbar ni för att skapa en attraktiv stadsmiljö?
3. Vad tycker du är dom allra viktigaste lärdomarna från Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper?
4. Malmö stad jobbar med att ta fram en detaljplan för den nya vårdbyggnaden vid SUS, kan du beskriva vad den kommer att innehålla och hur avväger ni mellan de olika områdena?
5. Finns det speciellt viktiga områden som bör bevaras ?
6. Vad anser du om förtätningen som redan har gjorts på SUS?
7. Hur ser du på möjligheterna till ytterligare förtätning i framtiden och hur skulle detta genomföras i så fall?
8. Vad kommer förtätningen att innebära för sjukhusområdets utemiljöer och dem som använder dem?
9. Vad anser du om utformningen av grönområdena som finns på området idag?
10. Berätta lite mer om de tänkta stråken som är planerade att gå igenom området, på vilka sätt tillför de sjukhusområdet och staden?

Fredriksson, Gun

1. Vad är ditt namn och din befattning/arbetsuppgift?
2. Vad anser du om utformningen av grönområdena som finns på sjukhusområdet idag?
3. Hur används grönyttorna idag och i vilket syfte brukar du/dina kollegor använda grönyttorna? (fika, luft, rökning, solsken?)
4. Finns det speciellt viktiga områden och kvaliteter som är mer värdefulla och borde bevaras?
5. Vad anser du om tillgängligheten till grönområdena och den information som hänvisar till utemiljöerna vid SUS? (kartor, hemsida, broschyrer, finns det självklara platser att gå till?)
6. Vilka krav ställer Region Skåne på utemiljön med avseende på skötsel och estetiska värden och hur prioriteras dessa? (rent, blomsterarrangemang, säkerhet?)
7. Är budgeten tillräcklig för att kunna uppnå de mål som Region Skåne har satt upp för utemiljön?

Hansson, Paul

1. Vad är ditt namn och befattning/ arbetsuppgifter?
2. Hur har bebyggelseutvecklingen sett ut på området med avsikt på ianspråktagande av obebyggd mark respektive rivning av hus?
3. Hur planerades parken när sjukhuset byggdes? Vad hade parken för roll i utvecklingen av det nya sjukhuset? (hälften av området skulle vara park)
3. Vad anser du om utformningen av grönområdena som finns kvar på området idag?
4. Finns det några mer betydelsefulla kulturhistoriska värden på området som är mer viktiga att bevara än andra?
5. Vad anser du om ytterligare byggnation efter de här tre scenarierna?

Eneroth, Åsa

1. Vad är ditt namn och befattning/ arbetsuppgifter?
2. Vad anser du om utformningen av grönområdena som finns på området idag?
3. Tyréns har fått uppdraget att se över sjukhusområdets grönstruktur, berätta vad ni tänker kring detta?
4. Vilka lärdomar från Utvecklingsplan med gestaltungsprinciper från 2014 anser ni vara allra viktigast att ta med ?

5. Berätta lite mer om de tänkta stråken som är planerade att gå igenom området, på vilka sätt tillför de sjukhusområdet och staden?

6. Det finns mycket vetenskap som visar att grönska påverkar människors hälsa, hur förenar ni detta i ert arbete?

7. Vad har ni för budget att förhålla er till vid genomförandet av grönstrukturen och hur avväger ni utformningen för att möta de resurser som finns kring skötsel i framtiden?